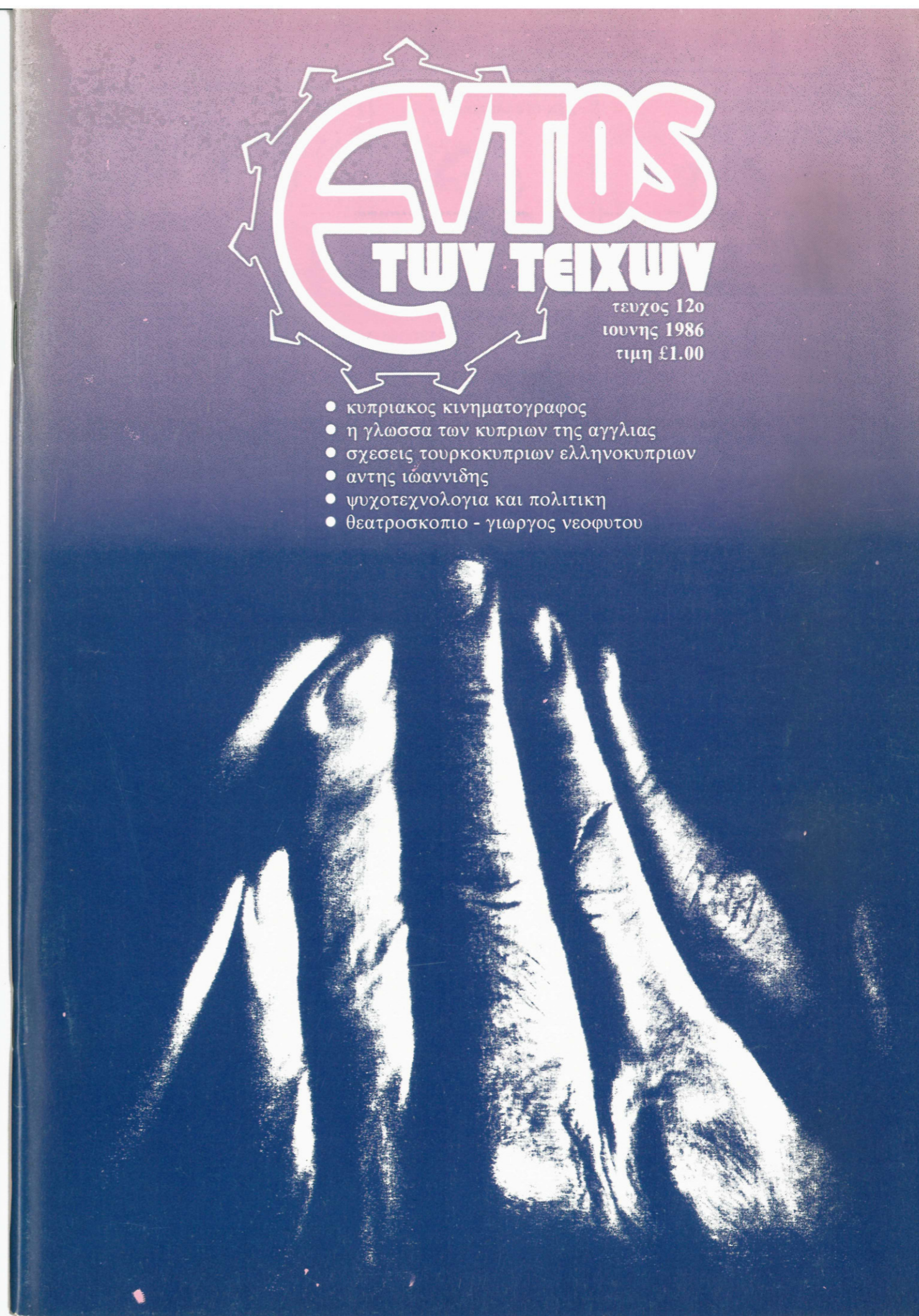


ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ

τεύχος 12ο
Ιουνής 1986
τιμή £1.00

- κυπριακός κινηματογράφος
- η γλώσσα των κυπριών της αγγλίας
- σχέσεις τουρκοκυπριών ελληνοκυπριών
- αντής ιώαννιδης
- ψυχοτεχνολογία και πολιτική
- θεατροσκοπιο - γιωργος νεοφυτου



ΦΤΗΝΗ ΑΠΟΛΟΓΙΑ



ΑΠΟΚΛΕΙΕΤΑΙ!... ΔΕΝ ΠΡΟΛΑΒΑΙΝΩ...



Ο ΜΗΝΑΣ ΤΕΛΕΩΣΕ, ΚΙ ΕΓΩ ΑΚΟΜΑ ΤΩΡΑ ΞΕΚΙΝΩ ΤΟ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ...



ΓΙΑΤΙ; ΓΙΑΤΙ ΝΑ ΤΟ ΑΦΗΝΩ ΠΑΝΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΣΤΙΓΜΗ;



ΑΧ! ΛΣΥΝΕΠΕΙΕΣ! ΑΛΙΟΡΘΩΤΕΣ ΑΣΥΝΕΠΕΙΕΣ...



ΘΑΥΜΑΣΙΑ! ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΑΓΧΩΘΗΚΑ... Ε! ΤΩΡΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΘΑ ΜΠΟΡΕΣΩ ΝΑ ΤΡΑΦΗΣΩ ΤΡΑΜΜΗ..



ΟΜΩΣ... ΟΜΩΣ, ΑΣ ΜΗΝ ΤΑ ΞΕΦΤΟΜΑΙ ΑΥΤΑ ΤΩΡΑ. ΑΣ ΠΡΟΣΠΑΘΗΣΩ ΝΑ ΚΡΕΜΗΣΩ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΘΩ.



ΣΤΟ ΚΑΤΩ ΚΑΤΩ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΥΠΑΡΞΕΙ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ! ΜΠΟΡΕΙ ΜΟΝΟ ΕΓΩ ΝΑΜΑΙ ΑΣΥΝΕΠΕΙΕΣ...



ΝΑΙ! ΒΕΒΑΙΑ! ΕΤΣΙ ΕΙΝΑΙ... Ή ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ, ΜΠΟΡΕΙ ΝΑΝΑΙ ΚΙ ΕΤΣΙ!



ΟΥΦ! ΤΩΡΑ, ΝΟΙΩΘΩ ΚΑΛΥΤΕΡΑ...



... ΑΤΕ! ΚΑΙ ΤΩΡΑ, ΔΟΥΛΕΙΑ!



ΜΑ...



... ΕΣΕΙΣ! ΕΣΕΙΣ ΠΟΙΟΙ ΕΙΣΑΣΤΕ;



ΜΑ, ΕΣΕΙΣ ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ ΤΟ "ΕΝΤΟΣ"...



ΚΑΛΑ! ΠΟΤΕ ΠΡΟΛΑΒΕ ΚΑΙ ΒΓΗΚΕ;



... ΕΙΧΕ ΔΙΚΙΟ ΛΟΙΠΟΝ Ο ΚΩΣΤΗΣ... ΤΟ "ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ" ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΚΑΘΕ ΠΡΩΤΗ ΤΟΥ ΜΗΝΑ!



ΔΙΑΙΔΟΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ

Ευδοκιά

Η πολιτιστική ζωή της Λευκωσίας του περασμένου μήνα σημαδεύτηκε από τις «πολιτιστικές ανταλλαγές» του δήμου Λευκωσίας με το δήμο της Κολωνίας. Οι περισσότερες από τις εκδηλώσεις είχαν σίγουρα μια ποιότητα που σπάνια μας προσφέρεται και μια ποικιλία για όλα τα γούστα: θέατρο, κινηματογράφο, χορό, τραγούδι, κουκλοθέατρο, γλυπτική, ζωγραφική, μουσική, φωτογραφία, αφίσσα και λογοτεχνία. Οι εκδηλώσεις αυτές είχαν το προτέρημα να προσφέρουν προφανώς ένα φάσμα από τη σύγχρονη δημιουργία στη Κολωνία και έρχονταν σε αντίθεση με τις συνηθισμένες διακρατικές ανταλλαγές στις οποίες εγκλιματιστήκαμε και οι οποίες ευρίσκονται συνήθως στο επίπεδο του φολκλόρ. Ανάμεσα στις εκδηλώσεις υπήρχαν και μερικές σαφώς πολιτικοποιημένες (θέατρο, χορός, κινηματογράφος) μια από τις οποίες επαναστατική ως προς το μήνυμα κι ως προς τη τεχνοτροπία (η κινηματογραφική ταινία).

Τώρα γιατί τα λέω όλ' αυτά: στην εποχή τη πεζή που ζούμε, τουτέστιν τη κεφαλαιοκρατική είναι οπωσδήποτε σπάνια η ανιδιοτέλεια κι' όπου πέφτει λεφτό υπάρχουν οι συγκεκριμένοι λόγοι. Στη περίπτωση αυτή είναι δύσκολο να μη πάει ο νους μας σε ΕΟΚ, σε συμφωνία σύνδεσης και γενικότερα σ' αυτό που λέμε πολιτιστικός ιμπεριαλισμός και που σήμερα έχει πάρει μορφές πολύ πιο πολύμορφες και εξεζητημένες από την εποχή του Κολόμβου όπου αρκούσαν μερικές πολύχρωμες χάντρες. Ακόμα και το δρομολόγιο μέσα από το οποίο επιβάλλεται αποκτήση μια φυσιολογικότητα. Τα πράγματα γίνονται από μόνα τους, σχεδόν τυχαία, «κάποιος έλαχε να έχει τη φαινή ιδέα» κ.λπ.

Όμως τι να κάνουμε πια, χωρίς το «ξένο» κινηματογράφο, τη μουσική, τις εκδηλώσεις, τις γνώσεις... Το ζητούμενο πιστεύω εμπεριέχεται και μέσα στη προαναφερόμενη δημιουργία φτάνει να μάθουμε να ξεχωρίζουμε το ποιοτικό από τη «δυναστεία» και το μήνυμα της αντίστασης που συχνά τη διαπνέει. Ανάμεσα στις «πολιτιστικές ανταλλαγές» των κρατών που κατοχυρώνουν την ανισότητα μπορούμε να αναζητήσουμε τις πολιτιστικές ανταλλαγές των λαών που οδηγούν στην ισότητα.

Αντίσταση λοιπόν, αλλά ποιά αντίσταση! Το κάψιμο του «γερμανικού» γλυπτού μπροστά από τη Πύλη αναδίδει χομείνισμό. Απάντηση σκοταδιστική στη πολιτιστική εξάρτηση που απλώς την επιβεβαιώνει.

Από αυτή τη σκοπιά πιστεύω ότι το γλυπτό έπρεπε να μείνει μαυρισμένο, όπως μαυρισμένα έπρεπε να μένουν όλα τα αποκαΐδια σ' αυτό το τόπο. Εκεί απάνω τους σημαδεύεται η ιστορία.

ο καουμποϊ του μεσημεριου

Πέμπτη 15 του Μάη, μεσημέρι. Ενώ μια σειρήνα στριγγλίζει, ένας νεαρός μοτοσυκλετιστής μπαίνει στο έμπα του Κολοκάση προερχόμενος από την Αθηνάς με ιλιγγιώδη ταχύτητα. Πίσω του 30 τόσα μέτρα τον ακολουθεί ένας αστυνομικός μοτοσυκλετιστής (η σειρήνα) με την ίδια ταχύτητα. Μπαίνουν κι' οι δυο στη Στασίνου, χωρίς να υπολογίσουν το κόκκινο, αρκετά αυτοκίνητα φρενάρουν, οι περαστικοί κοκκαλώνουν κοιτάζοντας τη καουμποϊκή σκηνή κι ο καφές μου στου Μουσική γίνεται πικρότερος. Αργότερα κάτοικοι της Θησέως μου είπαν ότι το ντουέττο πέρασε κι από κει με τον ίδιο τρόπο. Πληροφορικά αναφέρω ότι η Θησέως μόλις που χωρεί ένα αυτοκίνητο κι έχει έξι παράδρομους χωρίς καμιά ορατότητα.

Το ερώτημα φυσικά που μπαίνει είναι το εξής: με ποιά λογική ο αστυνομικός έβαλε σε κίνδυνο τη ζωή του νεαρού, τη ζωή των περαστικών και στο κάτω-κάτω και τη δική του; Γιατί ο ένας θεωρείται καμικάζι κι ο άλλος όχι;

φεστιβάλ λευκωσίας

Το αρμόδιο πολιτιστικό σώμα άρκεψε να ετοιμάζει το επόμενο φεστιβάλ του δήμου Λευκωσίας.

Στη πρώτη συνεδρίαση για το θέμα ενήλικαν καμπόσες εισηγήσεις. Μια που τούτες, που είναι κάμποσες πιθανότητες που ότι μάθαμε, να περάσει, έني να υπάρχει ένας κεντρικός θεματολογικός άξονας. Εγίνθηκε μάλιστα η συγκεκριμένη εισήγηση, το φεστιβάλ νάν' αφιερωμένο στην κυπριακή παράδοση. Η εισήγηση εθεωρήθηκε ενδιαφέρουσα κατ' αρχήν τζ' εννά συζητηθεί πιο συγκεκριμένα στην επόμενη συνεδρία.

Που ότι επίσης εμάθαμε το φεστιβάλ εννάν πιο πλούσιο φέτος διότι τα οικονομικά του δήμου πάσιν καλλύττερα.

μεσημβρινη αργια;

Όρος άγνωστος για πάρα πολλούς βιοτέχνες της Παλιάς Λευκωσίας. Για αρκετούς από αυτούς άγνωστος όρος είναι και η κυριακάτικη αργία και η σαββατιάτικη. Υπάρχουν και αυτοί που δουλεύουν και μετά τις δέκα το βράδυ. Δουλειά να υπάρχει... Πλην όμως υπάρχουν και λίγοι κάτοικοι στη παλιά πόλη που έχουν τη κακή συνήθεια να θέλουν να ξεκουραστούν τα μεσημέρια και τα βράδυα. Μερικοί διεκδικούν ησυχία και το σαββατοκυριακό. Θα πρέπει να διαλέξουμε. Ή θέλουμε γειτονίες κατοικήσιμες ή θέλουμε ξυλοσιστικές. Και έχουμε και το συνεχές βουητό (6 μέρες και 6 νύχτες τη βδομάδα) των αλευρομύλων.

θεοφιλος

Διαβάζοντας ανάμεσα στις γραμμές των κειμένων που αναφέρονται στη ζωή του διακρίνει κανείς εύκολα ότι ο Θεόφιλος ήταν ο «τρελλός του χωριού» κι ότι το έργο του πραγματώθηκε ανάμεσα στα περτροβολήματα τα χοντρά πειράγματα των χωρικών, τις καρπαζιές και τα σφυρίγματα.

Ο Θεόφιλος έζησε σε καιρούς δύσκολους (1868-1934) φτειάχνοντας ο ίδιος τις μογιές του μ' ότι υλικό του πρόσφερε η φύση, πετρώματα, φυτά, γάλα του σύκου για συγκολλητικό κ.λπ. Ζώντας απλοϊκά του πνεύμα του απολυτρωτισμού της εποχής του μετάφερε σε απλό παιδιάστικο σχεδόν σχέδιο, παρορμητικά και χωρίς να δεσμεύεται από κανένα κανόνα τους ήρωες του πολέμου και της ειρήνης των Ελλήνων και τις συνηθισμένες εικόνες της ζωής τους σε μια χρωματική μοναδική αποθέωση.

Ο Τσαρούχης είδε το θεόφιλο ατο πιο μεγάλο μας ζωγράφο κι ο Ελύτης έγραψε γι' αυτόν:

Αποφασισμένος ο Θεόφιλος να πολεμήσει, αλλ' από την άλλη όψη

των πραγμάτων, ακριβώς όπως κι οι ποιητές, φροντίζει από μιά αρχής να οργανώσει τη ζωή του με τέτοιο τρόπο που ν' αντέχει σ' όλων των ειδών τις αντιξοότητες. Σάμπως μια μυστική φωνή να του δίδαξε ότι η ελευθερία είναι πάντοτε μία σχέση αντίστροφα ανάλογη ανάμεσα στον πλούτο των υλικών αγαθών και στον πλούτο της ψυχής, περιορίζει τις πραυτικές του ανάγκες στο ελάχιστο. Ένα πιάτο φαί, ένα ρούχο, ένα σελάχι με μογιές. Κι εκτείνει τις παρορμήσεις του τις ψυχικές σ' ένα μήκος απέραντο ζωγραφικών οραμάτων...

Οδυσσεά Ελύτης. Ο Ζωγράφος Θεόφιλος Αθήνα 1973

Η έκθεση πινάκων του Θεόφιλου που είδαμε στο Λαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο ήταν σίγουρα μια από τις πιο αξιόλογες πολιτιστικές εκδηλώσεις της χρονιάς.

ΧΟΡΟΘΕΑΤΡΟ

Το ΧΟΡΟΘΕΑΤΡΟ προσφέρει το εικαστικό εργαστήριο "Ήχος - φωνή - κίνηση" από τις 11 του Ιουνίου - 2 Ιουλίου κάθε Τετάρτη και Παρασκευή (4:30-6:15) (7:15-9:00)

Συνολικά 9 μαθήματα τμήμα €15 το εργαστήριο τούτο κοιτάζει την αλληλεπίδραση σχέση κίνησης και ήχου - φωνής προς οχοτιτά, επικοινωνία συμπεριλαμβάνει ασκήσεις κίνησης φωνής, τραγούδια, λέξι-παιχνίδια αυτοσχεδίασμού - δυναμική ομάδας

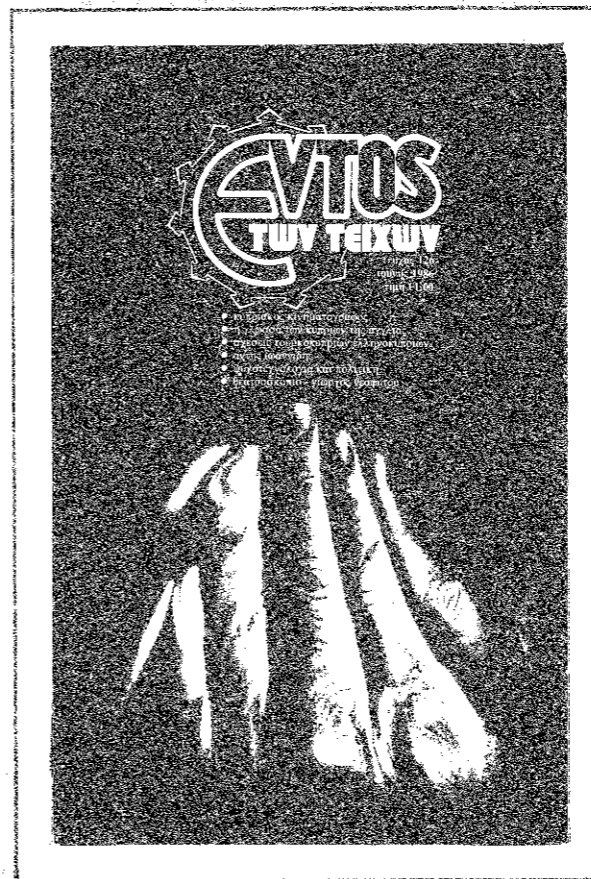
Πρώτη συνάντηση όχους τού ενδιαφερομένων: Τετάρτη 11 Ιουνίου ορα: 4:30μμ

Στο "ΧΟΡΟΘΕΑΤΡΟ" οδο Αχιλλέως, καιμακχί

Πληροφορίες: Αριάννα τηλ: 428153 ή 498482



τεύχος 12ο
Ιουννης 1986
τιμή £1.00



• εξωφυλλο: φωτοτυπια χειρων του αντη ιωαννιδη (κατ αρχην μαυροασπρη)

Το μηνιαίον περιοδικό της Παλιάς Λευκωσίας.
Διεύθυνση: Μίνωος 6B Παλιά Λευκωσία
Τηλ. 431278

- Διευθύνεται από συνταχτική επιτροπή
- Υπεύθυνος για το νόμο: Κωστής Αχιωτής
- Επιμέλεια: Σούλα Χριστοδούλου

Για τα υπογραμμένα κείμενα ευθύνονται οι Συγγραφείς τους.

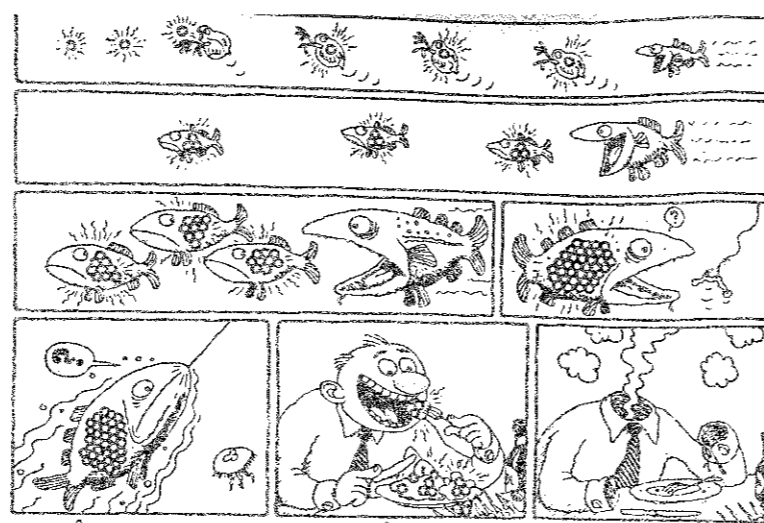
περιεχομενα

- στο πόδι 2
- Ελεύθερο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο: Μια συνομιλία με το Κυριάκο Τσιμίλλη 4
- Το προμήνυμα της καταστροφής του Τσέρνομπιλ 6
- Πυρηνική ενέργεια: και πάλι το δίλημμα Κυριάκος Τσιμίλλη 7
- Μικρά πυρηνικά 7
- Βιομηχανική Αρχαιολογία: Ζήνωνας Σιερεπεκλής 8
- Προσοχή κίνδυνος το γρασίδιον είναι ψεκασμένο 10
- Γλαύκος Κουμίδης 10
- Κυπριακός κινηματογράφος - θρίλλερ ή μελόδραμα 12
- Σούλλα Κλεάνθους - Χατζηκυριάκου 12
- Έθνος και κράτος: μια παρέμβαση του Σπύρου Μυλωνά 15
- Από το Λαϊκό Πανεπιστήμιο: Η γλώσσα των Κυπρίων της Αγγλίας: Νάτια Αναξαγόρου 16
- Νέες εκδόσεις 21
- Συζήτηση στοργούλης Τραπέζης Οι σχέσεις Τουρκοκυπρίων - Ελληνοκυπρίων 22
- Άντης Ιωαννιδης: Μια συνομιλία του με το Τάκη Χατζηγεωργίου 30
- Ψυχοτεχνολογία και πολιτική: ηλεκτροσόκ κ.λπ. Μιχάλης Παπαδόπουλος 34
- Θεατροσκόπο: Γράφει - επιμελείται ο Βαρνάβας Κυριαζής 40
- α) Μια συνομιλία του Βαρνάβα Κυριαζή με το Γιώργο Νεοφύτου 40
- β) Μανώλη! Θεατρικός διάλογος του Γιώργου Νεοφύτου 41
- Ιστορίες της γειτονίας (χρονογράφημα) Μαρία Συμεωνιδη 45
- Ιούννης στη Πύλη Αμμοχώστου 46
- Και μη ξεχνάτε τα εικονογραφήματα του Φίλιου Καθητζιώτη στα εσώφυλλα.

ΤΣΕΡΝΟΜΠΥΛ:

ΤΟ ΠΡΟΜΗΝΥΜΑ

ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ



ελευθερή μεταφράση από τα γαλλικά και επιμέλεια της Γιαννας Χαραλαμπίδου

Ένα μήνα πριν τη καταστροφή του Τσέρνομπιλ το εβδομαδιαίο περιοδικό της Ουκρανίας "Literaturna Ukraina" δημοσίευσε ένα άρθρο της Lyubou Kovalerska οικονομολόγου, ειδικής σε θέματα ενέργειας. Εκτενή αποσιπάσματα δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα Liberation στις 9.5.86, από όπου σας μεταφέρουμε ορισμένα κομμάτια.

Το άρθρο αυτό εκφράζει τις διάφορες κριτικές (αρκετά έντονες μερικές φορές) που απευθύνονται σε πολλούς τομείς της βαριάς βιομηχανίας εδώ κι' ένα χρόνο περίπου. Πολλές βιομηχανίες της Ουκρανίας κατηγορούνται για καθυστέρηση στη παραγωγή, καθώς επίσης και για ελαττωματική κατασκευή ορισμένων προϊόντων.

Όλα αυτά, σε συνδυασμό με την απογοήτευση που επικρατούσε κατά τη διάρκεια των εργασιών στο πυρηνικό κέντρο του Τσέρνομπιλ έχουν παίξει κάποιο ρόλο αν όχι στη δημιουργία της καταστροφής, τουλάχιστο στην έκταση που πήρε στη συνέχεια.

Η συγγραφέας εξηγεί κατ' αρχή ότι το νέο σχέδιο προβλέπει αύξηση 4' εκατομμυρίων κιλοβάτ, δηλ. 250% της παραγωγής ενέργειας. Η συγγραφέας εξηγεί ότι αυτή η αύξηση δεν είναι δυνατή παρά μόνο αν η ατομική ενέργεια συμβάλει ακόμα πιο πολύ στην ολική παραγωγή ενέργειας.

Στη συνέχεια αναφέρεται στο πυρηνικό κέντρο του Τσέρνομπιλ: «Η ατομική ενέργεια στην Ουκρανία αναπτύχθηκε μ' ένα ιδιαίτερα γρήγορο ρυθμό. Το 1984 στο πυρηνικό κέντρο του Τσέρνομπιλ, η παραγωγή έφτανε τα 4 εκατομμύρια κιλοβάτ. Πρέπει να σημειώσουμε ότι οι αντιδραστήρες αυτού του κέντρου μπόρεσαν σε λειτουργία πιο γρήγορα απ' ό,τι προγραμματίστηκε, πράγμα που επέτρεψε στο πυρηνικό κέντρο του Τσέρνομπιλ να πάρει την πρώτη θέση στην παραγωγή ενέργειας στη Σοβιετική Ένωση, και να αυξήσει σημαντικά την προμήθεια ενέργειας στην Ουκρανία.

Παρ' όλα αυτά οι εργασίες για την αύξηση της παραγωγής του πυρηνικού κέντρου, συνεχίζονται. Το τρίτο στάδιο προ-

βλέπει την εγκατάσταση 5ου και 6ου αντιδραστήρα. Με την εγκατάσταση αυτών των αντιδραστήρων, η παραγωγή του κέντρου θα φτάσει τα 6 εκατομμύρια κιλοβάτ και θα είναι η μεγαλύτερη στον κόσμο».

Στη συνέχεια η συγγραφέας μπλέκει το εγκώμιο στην ποιότητα των ομάδων εργασίας και στην επαγγελματική τους κατάρτιση αλλά δεν κρύβει την έκπληξη της για την σημαντική καθυστέρηση στην εγκατάσταση του 5ου αντιδραστήρα. Αποκλείει το «δυστύχημα» και βάζει θέμα για τον τρόπο διαχείρισης, υπογραμμίζοντας την αναγκαιότητα να εξασφαλιστεί μια γρήγορη προμήθεια τεχνικού υλικού, και συνεχίζει:

«Αυτά τα προβλήματα θα αυξάνονται συνεχώς αν καμιά από τις αναγκαίες συνθήκες δεν εκπληρωθεί. Σε μια τέτοια περίπτωση θα έπρεπε να βασιστούμε πάνω στον ενθουσιασμό. Ανάμεσα στα συστατικά μιας επιτυχημένης εργασίας, ο ενθουσιασμός θα έπρεπε να έχει, και έχει άλλωστε τη θέση που του αξίζει. Και ακόμα περισσότερο μπορούμε να τον προγραμματίσουμε, αλλά αυτό, μόνο όταν οι καλές συνθήκες εργασίας θα έχουν εξασφαλιστεί από τους εργάτες και όχι το αντίθετο. Αλλά σήμερα το αποτέλεσμα των συνθηκών εργασίας είναι η γενική δυσσέρεσκια.

Δεν πρέπει να ξεχνούμε το θέμα των υλικών. Η οικοδόμηση πρέπει να γίνεται αρμονικά, βασισμένη αυστηρά πάνω στην τεχνολογία της οικοδόμησης. Και είναι αυτό ακριβώς που δεν κάνουμε. Τα προβλήματα του πρώτου αντιδραστήρα μεταφέρθηκαν στον δεύτερο, απ' τον δεύτερο στον τρίτο και ούτω καθ' εξής, με τρόπον ώστε τα προβλήματα να παίρνουν όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις. Τώρα διαπιστώνουμε ότι υπάρχει πληθώρα άλυτων προβλημάτων. Πρώτα αυτά τα προβλήματα συζητήθηκαν με μεγάλο ενδιαφέρον. Μετά έγιναν απία αγανάκτησης και μετά κυριάρχησε ένα αίσθημα ανικανότητας. Πόσο καιρό θα συζητούμε για να ίδια πράγματα; Σε τι ωφελούν αυτές οι συζητήσεις;

Και τώρα στο 5ο στάδιο: Η προθεσμία για την δημιουργία του 5ου αντιδραστήρα μειώθηκε από 3 σε 2 χρόνια. Αυτή η μείωση κατέλαβε τους κατασκευαστές εξοπλισμού, των οποίων βέβαια οι δυνατό-

τητες έχουν όρια. Οι οργανισμοί διεύθυνσης (για αντικειμενικούς λόγους) δεν έκαναν καμιά προσπάθεια να προσαρμόσουν τις τόσο λίγο ρεαλιστικές προβλέψεις τους στις πραγματικές δυνατότητες των κατασκευαστών. Όλα αυτά οδήγησαν στην αποδιοργάνωση των σχεδίων οικοδόμησης, και μερικές φορές στην ολοκληρωτική κατάρρευση των σχεδίων.

Έτσι το Ινστιτούτο ενεργειακού προγραμματισμού Sergei Zuk δεν έδωσε έγκαιρα το πρόγραμμα χρηματοδότησης, πράγμα που είχε σαν αποτέλεσμα να λησμονηθεί από την παραγγελία το μπετόν, αρμέ, και το σίδερο για τον σκελετό του κτιρίου. Η παραγγελία γι' αυτά τα υλικά έγινε στο τέλος του 4ου τριμήνου πράγμα που δημιούργησε μεγάλο πρόβλημα στην δουλειά συνάθροισης του υλικού.

Η αποδιοργάνωση της παραγωγής προκάλεσε την χαλάρωση όχι μόνο της πειθαρχίας αλλά και της αίσθησης της ολικής υπευθυνότητας του κάθε ατόμου.

Η ανικανότητα και ακόμα η κακή θέληση της διεύθυνσης να οργανώσει την εργασία των ομάδων είχε σαν αποτέλεσμα τον μη σεβασμό στους κανόνες οικοδόμησης. Άρχισε να γίνεται αισθητή η κούραση του εργατικού δυναμικού, η φθορά του οικοδομικού υλικού, των μηχανών κ.λπ. Με μια λέξη όλα τα ελαττώματα της οικοδομικής διαδικασίας παρουσιάστηκαν συγχρόνως και σε όλο τους το μέγεθος».

Στη συνέχεια η συγγραφέας εξετάζει τις ευθύνες πολλών βιομηχανιών που δεν παράδωσαν έγκαιρα το υλικό και τελειώνει ως εξής:

«Όταν απαρτιζόμυ αυτά τα γεγονότα επιθυμώ ιδιαίτερα να στρέψω την προσοχή των αναγνωστών στα απαράδεκτα αυτά λάθη στην οικοδόμηση των πυρηνικών κέντρων, και γενικότερα των υπολοίπων πηγών ενέργειας, όπου κάθε λεπτομέρεια πρέπει να ακολουθεί ορισμένους κανόνες. Κάθε τετραγωνικό μέτρο μπετόν αρμέ πρέπει να είναι ανώτερης ποιότητας και ασφάλειας. Η συνείδηση πρέπει να είναι το φως που καθοδηγεί κάθε άτομο που λαμβάνει μέρος στη βιομηχανία παραγωγής ενέργειας. Είμαι πεισμένη ότι κάθε άτομο που έχει συνείδηση δεν θα επιτρέψει ελαττώματα στην οικοδόμηση γιατί αυτό θα ήταν υποτιμητικό για το ίδιο το άτομο».

πυρηνική ενέργεια: και πάλι το δίλημμα!

κυριακος τσιμπίλης

Και ξαφνικά η ανθρωπότητα... ανακάλυψε την πυρηνική ενέργεια και τους κινδύνους της και μάλιστα στο επίπεδο της «ειρηνικής» (!) της χρήσης. Φαίνεται πως ήταν αναπόφευκτο, ότι ο πολύς κόσμος χρειαζόταν κάτι δραματικό για να αφυπνιστεί. Έτσι μετά το ατύχημα στην Πενσυλβανία το Μάρτη του 1979 κάπου ξεχάστηκε το πράγμα για νάρθει η τραγωδία του Τσέρνομπιλ να μας το θυμίσει πάλι...

Κι αν επρόκειτο για μια συμφορά, από ιδιοτροπία της φύσης ή αμέλεια ανθρώπινη, από τις συνηθισμένες, όλο και κάτι θα μπορούσε να κάνει η ανθρωπότητα στα γρήγορα, σε τοπικό η ευρύτερο επίπεδο. Στην πυρκαγιά όσοι μπορούν να κουβαλήσουν ένα κουβά με νερό συμβάλλουν στο σβύσιμο της. Στις πλημμύρες μπορεί κανείς να ελπίζει πως σιγά-σιγά τα νερά θα αποτραβηχτούν. Ακόμα και στο σεισμό ίσως κάτι μπορεί να προλάβει μα και, έστω και λίγες ώρες πριν, είναι δυνατή κάποια πρόβλεψη... Με τη ραδιενέργεια όμως δεν μπορεί να γίνει κάτι ανάλογο. Αν αρχίσει να εκπέμπεται ραδιενέργεια το μόνο που μας

μένει είναι να περιμένουμε να λιγοστεύει με το χαρακτηριστικό ρυθμό που εξαρτάται από το συγκεκριμένο ραδιενεργό υλικό. Είναι γεγονός ότι σε ορισμένες περιπτώσεις (με μικρό δηλ. χρόνο υποδιπλασιασμού ή ημιζωής) μπορεί να είμαστε κάπως τυχεροί μια και το αποτέλεσμα θάνατι σχετικά περιορισμένης έντασης. Πολλές φορές όμως συνυπάρχουν και ραδιενεργά υλικά με πολύ μεγάλο χρόνο ημιζωής (ας πούμε μερικές εκατοντάδες ή και χιλιάδες χρόνια) οπότε...

Και δε μιλάμε μόνο για ατύχηματα στους σταθμούς πυρηνικής ενέργειας, που είναι πιθανά παρ' όλα τα μέτρα πρόφύλαξης και τα συστήματα ασφάλειας (που πάντα εξαρτώνται και από τις συγκεκριμένες επιλογές στο οικονομικό επίπεδο), αλλά και στη διάρκεια κανονικής τους λειτουργίας. Άλλωστε η συνολική διαδικασία «εξόρυξη του ορυκτού (οξείδιο του ουρανίου) — εμπλουτισμός του — λειτουργία του σταθμού — ρύπανση — ραδιενεργά κατάλοιπα» συνεπάγεται σημαντικά δυσμενή επίδραση και κινδύνους για τους εργαζομένους, τους κατοίκους γειτονικών (σε μεγάλη ακτίνα)

περιοχών και το περιβάλλον γενικότερα. Για να μιλήσουμε μόνο για τα κατάλοιπα, μια «λύση» που χρησιμοποιείται. Είναι η αποθήκευση τους σε μεταλλικά δοχεία και η βύθιση τους στη θάλασσα, μ' όλο που η αντοχή τους στη διάβρωση από το νερό είναι περιορισμένη σε χρονικά επίπεδα χαμηλότερα από όσα απαιτούνται για ουσιαστική μείωση της ραδιενέργειας των καταλοίπων.

Για τούτο η ευαισθησία ενάντια στο ξέφρενο ανταγωνισμό των πυρηνικών εξοπλισμών θα πρέπει να καλύψει την ευρύτερη χρήση της πυρηνικής ενέργειας. Άλλωστε ο όρος «ειρηνική» χρήση είναι ουσιαστικά θεωρητικός.

Η αξιοποίηση άλλων μορφών ενέργειας (και υπάρχουν τέτοιες πέρα από τα ορυκτά καύσιμα, η ηλιακή, η αιολική, η γεωθερμική, η παλιρροϊκή ενέργεια κλπ) αξίζει να διερευνηθεί ακόμα περισσότερο. Άλλωστε ως μη ξεχνάμε ότι η ηλιακή ενέργεια είναι συντριπτικά περισσότερη (μερικές χιλιάδες φορές) απ' όση χρησιμοποιεί σήμερα ο άνθρωπος. Και είναι ανεξάντλητη και κύρια «ακαθάρη»...

μικρα πυρηνικά

κωστής αχνιωτής

Σε πρόχειρη δημοσκόπηση που έκανα ανάμεσα στους γνωστούς μου διαπίστωσα ότι η πλειοψηφία των δεξιών έχει φοβερό πονοκέφαλο στην διάρκεια των πρώτων δέκα μερών του Μαΐου ενώ η πλειοψηφία των αριστερών διατήρησαν το κέφι τους ανέπαφο. Αρκετοί μάλιστα το διασκεδάζαν: «ένα νεσκαφε με λίγη ραδιενέργεια» ή «πάρτε ακόμα λίγο ραδιενεργό τταλατούρι».

Στη Κύπρο, σε αντίθεση με άλλες χώρες δεν υπήρξε καμιά μαζική αντίδραση για τη καταστροφή του Τσέρνομπιλ. Θα μου πείτε και για ποιο ζήτημα υπήρξε μαζική αντίδραση τα τελευταία χρόνια. Πάντως μπορεί οι δεξιότητες του Αρχιεπισκόπου για να βρέξει να μην είναι καθόλου επικίνδυνες, οι δεξιότητες όμως για να σταματήσει η χρήση της πυρηνικής ενέργειας είναι.

Οι αντιδράσεις των διαφόρων χωρών της Ευρώπης στην έκλυση ραδιενέργειας στο Τσέρνομπιλ έδειξε δύο πράγματα εξίσου ανησυχητικά.

Το ένα είναι ότι κανείς δεν ξέρεi πώς ν' αντιδράσει σε τέτοιες περιπτώσεις κι όλες οι εκφερόμενες πολιτικές για σχεδία αντιμετώπισης της ραδιενέργειας και μάλιστα σε περίπτωση πυρηνικού πολέ-

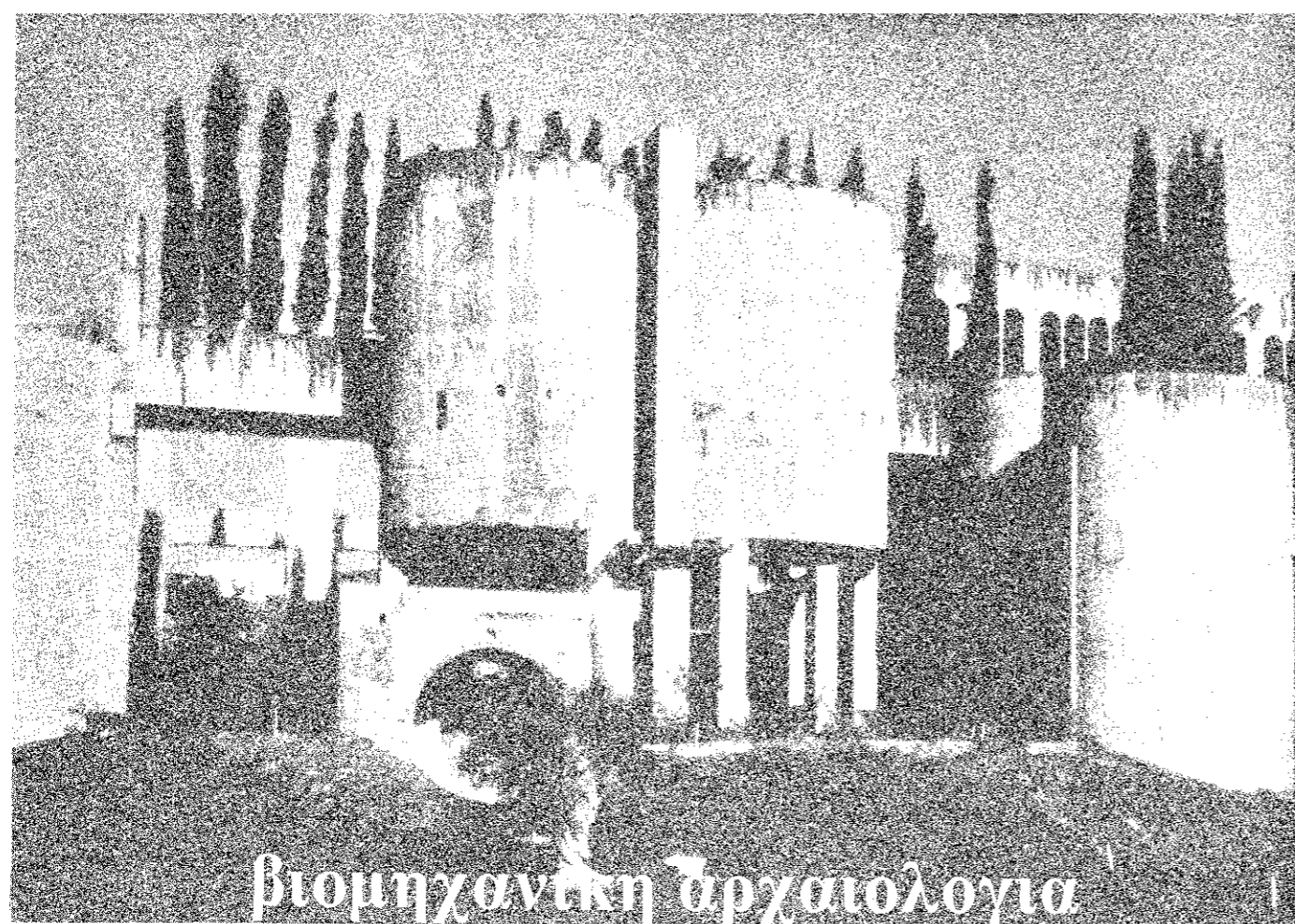
μου αποδεικνύονται σαν ανοησίες και ελαφρότητες. Π.χ. τα διάφορα κράτη καθόρισαν διαφορετικά επίπεδα για το ύψος της «επικίνδυνης» ραδιενέργειας για την ανθρώπινη υγεία. Πράγμα που δείχνει ότι ούτε σ' αυτό το στοιχειώδες σημείο δεν υπάρχει γνώση.

Το δεύτερο είναι ότι τα λεγόμενα «προληπτικά» μέτρα λήφθηκαν όχι με κριτήριο μοναδικό την ανθρώπινη υγεία αλλά πολιτικά και οικονομικά κριτήρια. Π.χ. απαγόρευση από την ΕΟΚ των εισαγωγών αγροτικών προϊόντων από την ανατολική Ευρώπη αλλά όχι από την Αυστρία ή τη Δυτική Γερμανία. Λες και τα πρόβατα της Γιουγκοσλαβίας έλκουν τη ραδιενέργεια περισσότερο από τ' Αυστριακά.

Ελπίζω ότι το τελευταίο ατύχημα στο Τσέρνομπιλ έχει κάνει αρκετά σαφές το γεγονός ότι η πυρηνική ενέργεια δεν χωρίζεται σε σοσιαλιστική και καπιταλιστική και ότι η ειρηνική χρήση της πυρηνικής ενέργειας δεν διαχωρίζεται σαφώς από τη πολεμική. Χωρίς φυσικά να παραλείπεται το γεγονός ότι πολύ ταχτικά οι «ειρηνικοί» πυρηνικοί σταθμοί παράγουν πλουτώνιο για πολεμική χρήση. Αυτά δεν αναίρουν φυσικά την αλήθεια ότι τη κούρσα των εξοπλισμών πυρηνικών ή συμβατικών την

οδηγούν οι Αμερικάνοι, ούτε όμως και το ότι όσο αυξάνεται η χρήση της ραδιενέργειας τόσο περισσότερο αυξάνουν τα κάρβουνα πάνω στα οποία κάθεται η ανθρωπότητα.

Η έλλειψη γνώσης για τη φύση και τις συνέπειες της ραδιενέργειας στη Κύπρο είχε σαν αποτέλεσμα να μη διαταραχθεί η πατροπαράδοτη νοοτροπία της φυλής σε σχέση με το κι-μέττι: «Αν θέλει ο θεός να πάμε που ραδιενέργεια θα πάμε». Επίσης το εμπορικό δαιμόνιο παρέμεινε ακλόνητο στις επάλξεις. Π.χ. ο φθαροπώλης μου. «Πάρτε και μη φοβάσαι. Όλα είναι κουβέντες. Τα μαρούλια μου δεν έχουν τίποτε». Κι ο μπακάλης μου. «Όχι το γιαούρτι είναι αγελαδινό μόνο το κουτί είναι πρόβειο διότι δεν επρόλαβε ο γιαουρτιάρης να κάμει κουτιά για αγελαδινό». Και η γριά που πουλά σπιθικίσια χαλλούμια στη λαϊκή. «Όχι γιε μου δεν έχει τίποτε το χαλλούμι. Κοίτα εγώ τρώω και δεν παθαίνω τίποτα» και πράγματι κόβει ένα κομμάτι και το τρώει με μια γκριμάτσα απόλαυσης. Ο φτωχόκοσμος πάντως έφασε επιτέλους φάρτα και φρούτα σε τιμές ξεπουλήματος. Θα μου πείτε και τι ήθελες να κάνει το υπουργείο εμπόριου; ολόκληρη επιτροπή παρακολούθησης της κατάστασης έκανε!



Βιομηχανική Αρχαιολογία

Ο όρος «βιομηχανική αρχαιολογία» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά γύρω στα 1953-55 από τους D. DUDLEY και M. RIX, με την πρόθεση δημιουργίας αυτόνομου επιστημονικού κλάδου για την μελέτη των «μνημείων της βιομηχανικής εποχής».

Απο τότε όλο και περισσότεροι επιστήμονες αποδέχτηκαν την ιδέα έτσι ώστε σήμερα να φαίνεται πως έχουν ωριμάσει οι συνθήκες τόσο για τον καθορισμό του πεδίου έρευνας, όσο και για την πρακτική εφαρμογή προς την κατεύθυνση κυρίως της διατήρησης βιομηχανικών μνημείων.

Οι πρώτες προσπάθειες καθορισμού του νέου πεδίου έρευνας, γεννιούνται σαν ανάγκη επαναπροσδιορισμού του άμεσου παρελθόντος σε σχέση κυρίως με την παραγωγή, ιδιαίτερα την βιομηχανική, και κατ' επέκταση με τις σχέσεις παραγωγής και τα αντίκτυπα τους τόσο στο φυσικό, όσο και στο ανθρωποποιητό περιβάλλον.

Η ανάγκη μελέτης του «βιομηχανικού πολιτισμού» εκπηγάζει από την συνειδητοποίηση πως η συγκεκριμένη ιστορική περίοδος (βιομηχανική επανάσταση) στην οποία η βιομηχανία διαδραματίζει ένα πρωτοφανή ρόλο ριζικών αλλαγών, δεν έχει ακόμα διερευνηθεί σε όλες της τις εκφράσεις και διαστάσεις.

«Η βιομηχανική αρχαιολογία είναι ένα πεδίο μελέτης που ενδιαφέρεται για την ανίχνευση, την έρευνα, την καταγραφή και σε μερικές περιπτώσεις την διατήρηση των βιομηχανικών μνημείων. Εκτός αυτού προσπαθεί να συνδέσει το ενδιαφέρον αυτών των μνημείων στο

ιστορικό, κοινωνικό, τεχνολογικό πλαίσιο». (P.A. BUCHANAN, 1972)

Παρόλο που υπάρχουν ακόμα σημαντικά προβλήματα στην προσπάθεια οριοθέτησης της βιομηχανικής αρχαιολογίας, λ.χ. το ζήτημα της χρονολογικής οριοθέτησης για το οποίο υπάρχουν διαστάμενες απόψεις, το ζήτημα της θεωρητικής και μεθοδολογικής πληρότητας αυτού του νέου χώρου έρευνας, εντούτοις τα βήματα που έχουν γίνει είναι πολύ σημαντικά και αξιόλογα.

Οι διαφορετικές απόψεις που επικρατούν για τα πιο πάνω δεν εμποδίζουν το σύνολο σχεδόν των θεωρητικών να συμφωνούν ότι η φυσική παρουσία του μνημείου - σαν χωροτεχνολογικού - φαινομένου, δεν αποτελεί την μόνη πηγή πληροφοριών. Ενώ αναγνωρίζεται η προτεραιότητα στο βιομηχανικό συγκρότημα σαν φυσικής παρουσίας, το ενδιαφέρον αρχίζει τώρα να στρέφεται και σε άλλες πλευρές, όπως λ.χ. αρχεία, σχέδια, φωτογραφίες, αλλά και γραπτές και ηχογραφικές μαρτυρίες.

Σε ότι αφορά τις διαφορετικές απόψεις για το ζήτημα της χρονολογικής οριοθέτησης, η μια από αυτές υποστηρίζει ότι ο χώρος έρευνας δεν πρέπει να περιοριστεί μόνο στην περίοδο της λεγόμενης βιομηχανικής επανάστασης, αλλά πρέπει να επεκταθεί πολύ πιο πίσω στην εποχή που ο άνθρωπος άρχισε τις πρώτες προσπάθειες επεξεργασίας των πρώτων υλών.

Η δεύτερη υποστηρίζει ότι η βιομηχανική αρχαιολογία πρέπει να οργανωθεί με βάση την ιστορική μελέτη που στοχεύει στην αξιολόγηση της σημασίας των βιο-

μηχανικών μνημείων στα πλαίσια του σύγχρονου πολιτισμού και να αφισιεί τα υπόλοιπα στη κλασική αρχαιολογία.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Βασικά αντικείμενα βιομηχανικής αρχαιολογίας είναι κατά κύριο λόγο τα κτιριακά συγκροτήματα είτε αυτά αποτελούν μεμονωμένο βιομηχανικό κτίριο, είτε σύνολο. Μαζί με αυτά, αντικείμενα που ενδιαφέρουν την β. αρχαιολογία είναι: οι μηχανές, τα εργαλεία καθώς και τα μέσα επικοινωνίας και μεταφοράς.

Τα πιο πάνω αποτελούν τις βασικές πηγές πληροφορίας για τον προσδιορισμό της φυσιογνωμίας των βιομηχανικών μνημείων και της πολιτιστικής τους αξίας. Η β. αρχαιολογία όπως είναι εύκολα αντιληπτό είναι διαλεκτικά συνδεδεμένη, τόσο με την αρχιτεκτονική όσο και με το ειδικότερο ζήτημα της «αισθητικής». Στην ιστορία της αρχιτεκτονικής η βιομηχανική αρχιτεκτονική καταλαμβάνει ένα σοβαρότατο κεφάλαιο, όχι μόνο στην εποχή της βιομηχανικής επανάστασης αλλά και σε προηγούμενες εποχές.

Από τα πιο πάνω είναι κατανοητό πως η βιομηχανική αρχαιολογία είναι πεδίο στο οποίο εμπλέκονται διάφορες επιστημονικές κατευθύνσεις: Ιστορία, Αρχιτεκτονική, Μηχανολογία, βιομηχανικό σχέδιο κλπ. Απ' αυτή την άποψη είναι φανερό πως η αλληλοσυμπλήρωση των διαφόρων επιστημονικών κλάδων που μπορούν να συνδυαστούν, είναι ένα πολύ θετικό στοιχείο της νέας αυτής «επιστήμης».



Στις χώρες όπου η έρευνα και η πρακτική έχει προχωρήσει περισσότερο, υπάρχουν θαυμάσια παραδείγματα στα οποία βιομηχανικά «μνημεία» έχουν διατηρηθεί και μέσα από νέες χρήσεις επανενταχθεί στις σύγχρονες στεγαστικές ανάγκες. Μερικά παραδείγματα: Αποθήκες, σιλό, υδατόπυργοι, υπόστεγα, δεξαμενές, μύλοι και γενικά κτίρια για κάθε λογής βιομηχανία αποτελούν «δοχεία» για νέες δραστηριότητες και χρήσεις, όπως λ.χ. εκπαιδευτικές, πολιτιστικές,

γραφειακές, ξενοδοχειακές, αναμνηστικές και άλλες.

Στην Μπολόνια και σε άλλες πόλεις της Ιταλίας μπορεί για παράδειγμα να δεί κανείς θαυμάσια νηπιαγωγεία ενταγμένα σε καλύψη παλιών βιομηχανικών αποθηκών ή άλλων εργοστασιακών χώρων, δημοτικές βιβλιοθήκες, θέατρα, μουσεία, και ότι άλλο μπορεί να φανταστεί κανείς. Στην Αγγλία υπάρχουν ακόμα και βιομηχανικά πάρκα.

Τα όσα γράφτηκαν στις σελίδες αυ-



τές δεν μπορούν να αποτελέσουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο παρουσίασης της βιομηχανικής αρχαιολογίας. Είναι μια μικρή απλώς συμβολή στην προσπάθεια ενίσχυσης μιας άλλης «στάσης» απέναντι στην οικοδομική κληρονομιά που μας παραδίδει το παρελθόν, μιας στάσης που δεν αναγνωρίζει «κρίσιμα» στα πολιτιστικά φαινόμενα. Σ' αυτή την προσπάθεια δεν υπάρχει παρελθοντολογικός ρομαντισμός. Δεν είναι ούτε νοσταλγία για τα περασμένα, ούτε «επιστροφή στις ρίζες» γιατί επιστροφή σημαίνει φυγή προς τα πίσω και γύρισμα της πλάτης στα σύγχρονα προβλήματα που θέτει η κρίση της σημερινής πόλης.

Τα βιομηχανικά κτίρια και ότι αυτά περιέχουν, αποτελούν κληρονομιά, είναι και αυτά μαρτυρίες υλικές μιας άλλης εποχής κοντινής μεν, αλλά όχι λιγότερο ενδιαφέρουσας μια και αυτή ορίζει κατά τρόπο έντονο το σήμερα. Η προστασία, διατήρηση και επανάχρησή τους, είναι πέρα από την πολιτιστική τους σημασία και θέμα οικονομίας με την χρησιμοθηρική έννοια. Σκεφθείτε για πόσα κυβικά μέτρα μιλούμε. Χώρου που με την κατάλληλη μελέτη και με λιγότερα έξοδα από ότι θα απαιτούσε η κατεδάφιση πολλές φορές, μπορεί να μετατραπεί σε θαυμάσιο φορέα σύγχρονων συλλογικών δραστηριοτήτων.

Γιατί να απορρίψουμε την ένταξη άλλων τομέων ζωής στα υπάρχοντα και διατηρημένα βιομηχανικά κτίρια. Γιατί να μην στεγάσουμε στα άχρηστα βιομηχανικά κελύφη σχολεία, γυμναστήρια, μουσεία, βιβλιοθήκες και ότι άλλο μας χρειάζεται σύμφωνα με τις σύγχρονες κοινωνικές και πνευματικές ανάγκες και επιμένουμε να κτιζουμε παντού καινούργια και συχνά αμφιβόλου ποιότητας κτίρια, για οποία μάλιστα στοιχίζουν διπλά και τετραπλά.

Σ. Σιερειπεικλής
Αρχιτεκτονας

προσοχή κινδυνός το γρασιδίν είναι ψεκασμενον (I)

Διάβασα στα παλιά τεύχη του «Εντός» όσα είχαν να πουν ο Ανδρέας Εγγλεζάκης και ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης για το Πάρκο Σύγχρονης Τέχνης. Πολλές από τις απόψεις τους και τα ερωτήματά τους, ιδιαίτερα εκείνο του Κυριάκου για τη σχέση του χώρου με το έργο, του χρόνου με το έργο και αντίστροφα του έργου με τις δυο αυτές διαστάσεις μαζί, λειτούργησαν αποκαλυπτικά στο μυαλό μου. Εκτός όμως από τα νοητικά αυτά ερεθίσματα μια πρόσφατη επίσκεψή μου στο πραγματικό ιστορικό πεδίο μούδωσε την εξίσου αποκαλυπτική χαρά της αφή. Το υλικό είναι αλήθεια ουσία και ταυτόχρονα φορέας νοήματος. Αυτό το ένιωσα έντονα στο έργο του Νίκου Κουρούση, στη σιδερεδεμένη πέτρα, στις παρακινδυνευμένες ισορροπίες του ξύλου και της πέτρας και στα πήλινα θρύμματα της ιστορικής μας μνήμης. Με τ' άλλα που είδα δυσκολεύτηκα αλλά ας μην επεκταθώ γιατί η αναρμοδιότητά μου μπορεί να διαψεύσει τα πιο γενικά που έχω να πω παρακάτω για την προβληματική της αξιολόγησης. Κι αρχίζω με το αξίωμα πως η θεώρηση της χρονικά σύγχρονης εικαστικής μας δημιουργίας βρίσκεται σε προ-κριτικό στάδιο. Το χαρακτηρίζουν ο κυρίαρχος περιγραφικός λόγος, που αδυνατεί να φτάσει σε ανάλυση και ερμηνεία και η σύγχυση εννοιών και όρων που τον διανθίζει. Αυτή η διαπίστωση δεν αφορά κάποιο είδος διαρκούς θεσμικής ενασχόλησης με την τέχνη μα από επαγγελματίες τεχνοκριτικούς, ιστορικούς της τέχνης ή πανεπιστημιακούς ερευνητές. (2) Αναφέρεται μάλλον σ' ένα είδος εθιμικής ενασχόλησης στον τύπο και την τηλεόραση. Κυρίως όμως αναφέρεται στην επιλογική πρακτική του δημοσίου, σαν άμεση απόληξη της. Το γεγονός πως οι πολιτιστικοί λειτουργοί του δημοσίου, έχοντας προφανώς επίγνωση των αδυναμιών του χώρου μας, εναποθέτουν τις καίριες επιλογικές ευθύνες σε ελλαδίτες ειδικούς, δεν αλλάζει τίποτα. Η επιλογή τους ανάμεσα από τους πολλούς που διαθέτει ο ελλαδικός χώρος αποτελεί μια δευτεροβάθμια επιλογική πρακτική, που η αδιαφάνειά της την υποβιβάζει και πάλιν στο προκριτικό εθιμικό.

Μέσα σ' αυτό το σύμπλεγμα ο κύριος δημιουργός, των καλλιτεχνών του Πάρκου συμπεριλαμβανομένων, κατέχει θέση αντικειμένου: Του αντικειμένου μιας κάθετα πολωμένης αξιολόγησης. Από κάτω είναι εκτεθειμένος στην αυθαιρεσία της καθημερινής σύγχυσης των εννοιών και όρων που για την αποσαφήνισή τους κανένας μορφωτικός φορέας δεν νιώθει αρμόδιος. Από πάνω είναι εκτεθειμένος στην αυθεντία της ελλαδικής διανόησης. Οι από μηχανής ειδικοί αφήνουν πίσω

τους, επιλογές και γνώση που μέσα στις ανεπάρκειες της υποδομής μας, δυσλειτουργούν. Τα έργα στη Κρατική Συλλογή φθείρονται στο χρόνο, υπογεία και επικοινωνιακά ανενεργά. Η αμφιλεγόμενη Ιστορία της Σύγχρονης Τέχνης μας έπεσε στο κενό της αντιδιαλεκτικότητας της υποδομής. Και τέλος οι επιλογές της Έφης Στρούζα στο Πάρκο έρχονται εκ των υστέρων να τροφοδοτήσουν τη γραμμική αντίληψη για την τέχνη και την ιδεολογία της πρωτοπορίας που ως τώρα μας ήταν αχρείαστη.

Αυτή η τελευταία παρατήρηση αξίζει τον κόπο να επεξηγηθεί, για την όψιμη διασύνδεσή της με τον ιδιωτικό τομέα. Πριν λίγο καιρό παρουσιάστηκαν στον «Φιλελεύθερο» οι αντιλήψεις περί τέχνης των διευθυντών του DIASPRO ART CENTER, με την ευκαιρία της πρώτης του έκθεσης με έργα των ιδίων ακριβώς καλλιτεχνών που αντιπροσωπεύονται στο Πάρκο. Εκεί διαβάσαμε πως αυτοί οι καλλιτέχνες «είναι ικανότατοι να φτιάξουν ωραϊότατα τοπία και νεκρές φύσεις αλλά δεν το κάνουν γιατί αυτά τα ξεπεράσανε». «Σήμερα- αναφέρθηκε «έχουμε φτάσει στο φεγγάρι» και επομένως «αλλάξανε οι προβληματισμοί και οι τρόποι επικοινωνίας και στην τέχνη, η οποία δεν είναι έκφραση αν δεν αντανακλά την εποχή της». Παρακάτω πληροφορηθήκαμε πως «υπάρχει ένας ορισμένος αριθμός ανθρώπων που ενδιαφέρονται για



την πρωτοποριακή τέχνη» και «έχουν πραγματικά προσδευτικό τρόπο σκέψης». (3) Εδώ η γραμμική αντίληψη (από το α στο β, από το β στο γ και ούτω καθεξής) δηλώνεται μέσα από το πλασματικό ξεπέραςμα των επαναλήψεων στην τέχνη, πραγματεύεται ο εκουγχρονισμός της, που θα πρέπει να συντονιστεί με τη διαστημική τεχνολογία για ν' αποτελέσει έγκυρη έκφραση μιας δεκτικής ελίτ, «στην τελευταία δεκαετία σχεδόν πριν από το 2000». Εξίσου συνειρμικά και πιθανό χωρίς την συγκατάθεσή τους, επιχειρείται η ομαδοποίηση των καλλιτεχνών του Πάρκου και τώρα της γκαλερύ, στο σχήμα μιας πάλι πλασματικής πρωτοπορίας. Η μεταπρατική οικειοποίηση της, για λόγους διεύρυνσης της αγοράς, επιβεβαιώνει τη θέση του αντικειμένου που κατέχει ο δημιουργός στο σύστημα αξιολόγησης που συντηρούν δημόσιοι και ιδιωτικοί παράγοντες. Η πυραμίδα του συστήματος δεν είναι δυστυχώς τόσο διαφανής στην κορυφή της όσο εκείνη που στήθηκε στο Πάρκο. Χαρακτηρίζεται από αδηλωτες διασυνδέσεις στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα και ακόμα στον ξενόγλωσσο πολιτιστικό και διπλωματικό. (4) Σαν ενεργά υποκείμενα οι νεώτεροι κύριοι δημιουργοί, της «πρωτοπορίας» συμπεριλαμβανομένων, έχουν να επιδείξουν μέσα από τα έργα τους μια μύχια κριτική διάθεση. Για να καλύτερευσουν οι όροι αξιολόγησης θα πρέπει ίσως να επιστρατεύσουν και τον λόγο τους, διευρύνοντας έτσι τον ρόλο του δημιουργού σ' εκείνο του κριτικού-δημιουργού, κρίνοντας πρώτα τους ψεκαστές.

Γλαύκος Κουμίδης - Κολωνία 14/4/86

σημειώσεις

- (1) Από ταπέλλα καρφωμένη στο γρασιδί του Πάρκου.
- (2) Για τις πιθανές επιπτώσεις που θα είχε η ύπαρξη σχολής καλών τεχνών βλ. Γιάννης Κατσούρης, «Η Συνεισφορά του Πανεπιστημίου στην Πολιτιστική Ζωή» στο «Ο Ρόλος του Πανεπιστημίου στη Σύγχρονη Κυπριακή Κοινωνία», εκδ. Φίλοι του Πανεπιστημίου, Λευκωσία, 1985, σ. 36.
- (3) DIASPRO ART CENTER, Μια Νέα Γκαλερύ στη Λευκωσία, «Ο Φιλελεύθερος», 11-12 Μαρτίου 1986.
- (4) «Σύμφωνα με μια τελευταία απόφαση του Δήμου Λευκωσίας, το πολιτιστικό μας Κέντρο δεν διατίθεται για ατομικές εκθέσεις και αυτό προς αποφυγή προστριβών με τις διάφορες ιδιωτικές γκαλερύ που υπάρχουν στην Κύπρο». Από επιστολή του Δήμου στον υποφαινόμενο, Μάης 1984.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ονειρών

αφιερωμένο στο Γιώργο Σφαέρα

ΚΟΣΜΟΣ ΜΑΖΕΜΕΝΟΣ ΚΑΠΟΥ ΚΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΓΩΝΙΑ ΤΡΙΚΟΥΓΙΗ ΚΑΙ ΑΡΕΩΣ η διαφορά ανάμεσα σε αυτό που παλαιά λεγανε «ονειροπαρμένος» ΠΙΝΕΤΑΙ ΦΑΞΑΡΙΑ. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΑΔΗΜΟΝΕΙ, ΘΟΥΡΥΒΕΙ ΠΛΗΣΙΑΖΩ και σε μια μη-παθολογική αφομίωση των Ονείρων και των Συμβόλων [.] Η ΠΡΟΣΟΧΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΟΥΣ ΕΙΝΑΙ ΣΤΡΑΜΜΕΝΗ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΧΑΜΗΛΗ ΠΟΡΤΑ (είναι ότι) [.] η δεύτερη βλέπει καθαρά τα όνειρα και τα σύμβολα σαν Εισαγωγή ΕΝΟΣ ΕΤΟΙΜΟΡΟΠΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ. ΔΥΟ-ΤΡΙΑ ΑΤΟΜΑ ΒΓΑΙΝΟΥΝ και Όχι σαν μια Ουσία ύπαρξης, η ύπαρξή μας πρέπει να είναι ΑΠΟ ΤΗ ΧΑΜΗΛΗ ΠΟΡΤΑ ΣΠΡΩΧΝΟΝΤΑΣ Ο ΕΝΑΣ ΤΟΝ ΑΛΛΟ ΣΤΡΙΓΓΛΙΖΟΝΤΑΣ πάντοτε μια Ελευθερία, ίσως πρέπει ορθότερα να πούμε, μια Εμφύλαξη. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΦΩΝΑΖΕΙ. ΑΝΘ' Ω ΔΡΟΜΟ. ΠΛΗΣΙΑΖΩ. «ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ;» [«] το ονειροπόλοιο είναι ένα είδος Φανατισμού που δέχεται μια Πραγματικότητα [.] [«] ΡΩΤΩ ΚΑΠΟΙΟΝ. «ΕΙΝΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΩΜΕΝΟ» ΜΟΥ ΑΓΙΑΝΤΑ. ΠΛΗΣΙΑΖΩ έτοιμη, συμπληρωμένη. το όνειρο και το σύμβολο σαν εισαγωγή δείχνει ΤΗ ΧΑΜΗΛΗ ΠΟΡΤΑ. ΝΟΙΩΘΩ ΚΑΤΙ ΝΑ ΜΕ ΕΛΚΥΕΙ ΜΕΣΑ. ΣΚΥΒΩ [Σ] το πραγματικό Κέντρο και το πραγματικό χώρο όπου αυθεντικά υπάρχουμε ΝΑ ΜΠΩ. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΕΚΠΛΗΣΣΕΤΑΙ. ΜΠΑΙΝΩ ΣΤΟ ΣΚΟΤΕΙΝΟ ΔΩΜΑΤΙΟ. (και) αυτό είναι η συμμετοχή μας με το Χρόνο. ΜΟΝΟ ΑΠΟ ΤΗ ΧΑΜΗΛΗ ΠΟΡΤΑ ΜΠΑΙΝΕΙ ΦΩΣ. Έχουμε το παράδοξο ότι στην ορθόδοξη παράδοση του Αναχωρισμού ΠΙΟ ΠΕΡΑ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΠΟΡΤΑ ΕΥΛΙΝΗ ΚΛΕΙΣΤΗ. ΝΟΙΩΘΩ ΠΑΡΟΥΣΙΑ, αλλά και σε όλες τις χριστιανικές και άλλες παραδόσεις λιγότερο ή περισσότερο.) ΔΕΝ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΝΑ ΨΑΣΩ. ΚΟΙΤΑΖΩ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΑΝΩ ΣΤΙΣ ΓΩΝΙΕΣ μια σειρά από σύμβολα συγκροτημένα σε όνειρο ΕΙΝΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ. ΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ. ΣΕΧΩΡΙΖΟΥΝ [.] πιο ελεύθερη(ς) και πλήρης Ζωή(ς) οδηγεί ακριβώς πάντα σε ΤΡΕΙΣ-ΤΕΣΣΕΡΕΙΣ ΠΟΥ ΜΟΥ ΑΠΕΥΘΥΝΟΝΤΑΙ. «ΕΙΜΑΣΤΕ ένα είδος Αποχής, γιατί; αυτό είναι ουσιαστικό σημασιοποιό σχήμα και ΟΙ ΠΑΤΙΑΔΕΣ ΣΟΥ» ΜΟΥ ΛΕΝΕ. ΤΙΣ ΚΟΙΤΑΖΩ. «ΜΙΛΗΣΤΕ ΜΟΥ». αξίζει προσεκτική μελέτη. «ΣΕ ΦΕΡΑΜΕ ΕΔΩ ΓΙΑ ΝΑ ΣΟΥ ΠΟΥΜΕ ΕΝΑ ΜΥΣΤΙΚΟ.» «ΕΧΟΥΜΕ αυτή [τ]η ίδια κοινωνία (που) χρησιμοποίησε τον όρο «ονειροπαρμένος» [.] ΕΤΟΙΜΟ ΓΙΑ ΣΕΝΑ ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΘΗΣΑΥΡΟ» ΕΙΠΑΝ ΚΑΙ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ήταν η ίδια μια κοινωνία που έδινε προσοχή στα όνειρα και (ΤΟΥΣ) ΑΡΧΙΣΣΕ ΝΑ ΧΑΝΕΤΑΙ. ΣΚΥΒΩ ΚΑΙ ΞΑΝΑΒΓΑΙΝΩ ΑΠΟ (ΤΗ) τις ερμηνείες τους, αλλά ακριβώς με την ερμηνεία ξηλώνεις το όνειρο ΧΑΜΗΛΗ ΠΟΡΤΑ. «ΜΗΝ ΑΝΗΣΥΧΑΤΕ, ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΤΙΠΟΤΑ» ΛΕΩ (σαν Τόπο) και επιστρέφεις το υποκείμενο στον εαυτό του. Αντίθετα ΣΤΟ ΠΛΗΘΟΣ ΠΟΥ ΑΡΧΙΖΕΙ ΝΑ ΔΙΑΛΥΕΤΑΙ(.) (ο Υπερρεαλισμός ελάτρευσε το όνειρο όχι μόνο σαν τοπίο και έτσι κατέληξε φανατισμός όπως και φαίνεται από τις ιδέες του André Breton.)

Α. Θεοφάνους 1986

Κλειδί:

1. () = το βγάζεις άμα δεν χρειάζεται
2. [] = το βάζεις άμα χρειάζεται
3. Διάβασε 1, 3, 5, 7, ... κ.ο.κ. και 2, 4, 6, 8, ... άμα θέλεις.
4. Έστω 1, 2, 3, 4, 5, 6, ... σαν σου αρέσει η περιπέτεια. Μπορεί και να το έχεις κάνει άθελά σου από απροσεξία και χωρίς να το θέλεις να κατάφερες έστω και για λίγο ένα απελευθερωμένο αυτοματισμό της σκέψης.
5. Εάν βαριέσαι διάβασε μόνο τις λέξεις που αρχίζουν από κεφαλαίο και συνεχίζουν με μικρά ή διάβασε όποιες λέξεις θέλεις όπως θέλεις, εκτός και εάν καθόλου.

ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ -

θρίλλερ η μελοδραμα;



της σουλας κλεανθους-χατζηκυριακου

«Μια χώρα χωρίς δημιουργούς είναι μια χώρα χωρίς εικόνα, και μια χώρα χωρίς εικόνα είναι μια χώρα χωρίς πρόσωπο.»

Αυτό λέχθηκε σε συνέδριο της Ομοσπονδίας Ευρωπαίων Σκηνοθετών που έγινε στην Αθήνα με κύριο θέμα την προστασία της πολιτιστικής ταυτότητας μέσα από την εθνική κινηματογραφική παραγωγή. Οι εξελίξεις στον τομέα των οπτικοακουστικών μέσων, ο προσανατολισμός που έχουν πάρει οι καινούργιες τεχνολογίες της επικοινωνίας με τους τηλεοπτικούς δορυφόρους, τα ιπτάμενα κανάλια, τις πολυεθνικές που τα ορίζουν, οι κίνδυνοι της ισοπέδωσης των εθνικών πολιτιστικών αξιών που περικλείουν οι προσπάθειες δημιουργίας της «τηλεόρασης χωρίς σύνορα», καθώς και η απειλή να γίνει η Ευρώπη αποικία του αμερικάνικου σινεμά με την εισβολή, είτε σε φιλμ είτε σε βίντεο, μιας άλλης κουλτούρας και ενός άλλου τρόπου ζωής, έχουν βαθειά ανησυχήσει τους ξένους κινηματογραφιστές και αρμόδιους φορείς, ιδιαίτερα των μικρών χωρών.

Μπροστά λοιπόν σ' αυτό τον κίνδυνο της συντριπτικής κυριαρχίας του αμερικάνικου σινεμά, μιας κυριαρχίας που δεν είναι μόνο οικονομικής, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις αναζητούν μέτρα, διαδικασίες και σχήματα για να στηρίξουν τον εθνικό τους κινηματογράφο. Που σημαίνει, στην ουσία, να προασπίσουν τις δικές τους πολιτιστικές ιδιαιτερότητες. Πράγμα, βέβαια, που προϋποθέτει πίστη στην ικανότητα της προσωπικής δημιουργίας, στην πληθώρα των ιδεών, στην πολλαπλότητα και την αυθεντικότητα των εθνικών πολιτισμών.

Αυτά, φυσικά, εκεί που ανησυχούν. Γιατί στον τόπο μας η τέχνη, όταν δεν κυνηγιέται, περιφρονείται. Και πιο πολύ η έβδομη τέχνη, ονισιαμένη όλων των τεχνών, η πιο νεαρή και η πιο γοητευτική, αυτή που ο Λένιν καθόρισε με την ιστορική φράση του σαν η σπουδαιότερη απ' όλες τις τέχνες και ο Έρενμπουργκ ονόμασε «βιομηχανία ονείρων». Σε μας ο κινηματογράφος πεθαίνει «εν τη γενέ-

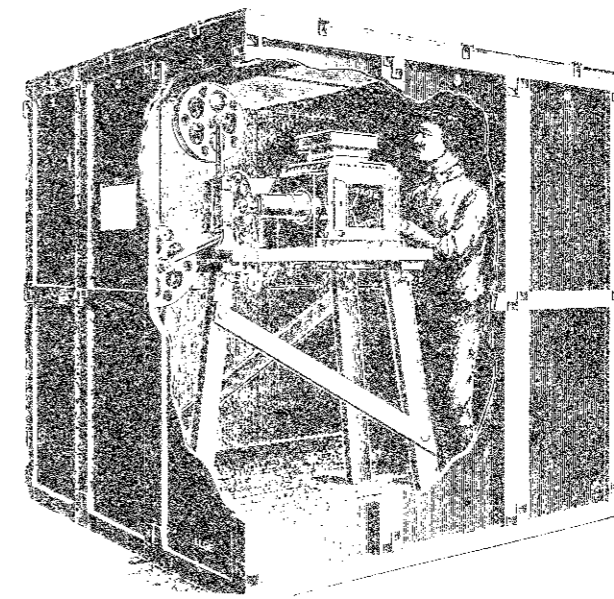
σει» του. Η προχειρότητα, ο ερασιτεχνισμός, η ασχετοσύνη και η ανευθυνότητα που υπάρχει σε τόσους τομείς της δημόσιας ζωής, υπάρχει και εδώ. Και ας ήταν η κουλτούρας μας, διά μέσου των αιώνων, η ουσιαστική άμυνα του τόπου. Το μόνο ισχυρό όπλο που αντιτάξαμε στους ξένους κατακτητές και που κράτησε ζωντανή τη φλόγα της παράδοσης μας. Όμως ποιες είναι άραγε σήμερα οι πολιτιστικές αξίες σε μια ημικατεχόμενη Κύπρο, δώδεκα χρόνια μετά την τραγωδία του '74; Όταν η τηλεόραση με τις διάφορες «Δυναστείες» και τα βλακώδη ελληνικά σήριαλ αποτελεί το κατεξοχήν πολιτιστικό υπόβαθρο της εποχής μας, όταν το πνεύμα και το πολιτιστικό επίπεδο του μέσου Κύπριου νέου με τις αγροτικές και μικροαστικές καταβολές του, πτυχιούχου η μη, είναι ένα συνοθύλευμα ημιμάθειας, ξένης αναφομοίωτης κουλτούρας και επιφανειακού πειραματισμού; Όταν, η επίδειξη της κοινωνικής ανόδου και της απόκτησης αγαθών είναι σήμερα απόδειξη επιτυχίας, όταν στόχος είναι η ποσότητα και όχι η ποιότητα της ζωής, όταν το περιβάλλον, γενικά, είναι εντελώς αντιπνευματικό και το κράτος δεν έχει ουσιαστικά χαράξει μια πλατεία πολιτική πάνω σε θέματα κουλτούρας, πως άραγε θα αναπτυχθεί και η τέχνη; Και η πολιτιστική ανάπτυξη είναι, το βαρόμετρο που δείχνει την ακμή και την παρακμή ενός τόπου. Η τέχνη είναι ένας καθρέφτης της κοινωνίας, αλλά παράλληλα και προϊόν της.

Και ευθύνες βέβαια δε φέρει μόνο το κράτος, αλλά και τα κόμματα που έχουν θεοποιήσει το ποδόσφαιρο για τα δικά τους συμφέροντα, που στόχος τους είναι ο έλεγχος των διαφόρων σωματείων όχι από αγάπη για την τέχνη αλλά για λόγους εξουσίας, και που δημαγωγικά μιλούν για πολιτιστική αποκέντρωση, πράγμα που στην πράξη σημαίνει αποκέντρωση της πολιτιστικής αδιαφορίας. Και έχουμε

σιτελέχη πολιτιστικών συλλόγων, με γνώσεις άγνωστες και θράσος πασιφανές, να αποφαίνονται και να αποφασίζουν για «την κουλτούρα που θα δοθεί στο λαό».

Ας επανέλθουμε όμως στο θέμα κινηματογράφος και ας διευκρινήσουμε πως εννοούμε την ανάπτυξη του στα πλαίσια των δεδομένων του τόπου μας.

Είναι βέβαια ο χώρος μας μικρός, όμως δε μιλούμε για ένα κινηματογράφο ανταγωνιστικό στις χολιγουντιανές παραγωγές. Αυτό ούτε, η Ευρώπη δεν μπορεί να το πετύχει. Μιλούμε για ένα κινηματογράφο που θα αποτελέσει μαρτυρία της εποχής μας, που θα καταγράφει τις μνήμες, που θα διαφυλάξει την ταυτότητα του τόπου απέναντι στον καταγίγισμο των ξένων πολιτιστικών υποπροϊόντων. Ένα κινηματογράφο μέσα στα τριτοκοσμικά πλαίσια, χωρίς να αποκλείονται συμπαραγωγές με χώρες που έχουν παράδοση και



μέσα. Αλλά πως και από ποιους «πνίγεται» η «ηρωική», όπως τη θεωρούμε, προσπάθεια δημιουργίας; Κατ' αρχήν είναι γνωστό πως την παραγωγή ταινιών ουσιαστικά μονοπωλεί το Ρ.Ι.Κ. που διαθέτει την υλικότεχνη υποδομή. Όμως σαν ημικρατικός οργανισμός κινείται μέσα σε ορισμένα πλαίσια και οι υπάλληλοι του δεν είναι βέβαια ελεύθεροι επαγγελματίες. Τα οικονομικά του προβλήματα εξάλλου, πότε σαν πραγματική αιτία και πότε σαν άλλοθι, οδήγησαν σε σημαντική μείωση στις παραγωγές. Το τελειωτικό κτύπημα στη φιλική δημιουργία έδωσε η αποκλειστική χρήση του βίντεο. Τα ντοκουμέντα που καταγράφονται με τον τρόπο αυτό σε μερικά χρόνια θα σβύσουν, και μαζί και οι μνήμες αυτού του τόπου.

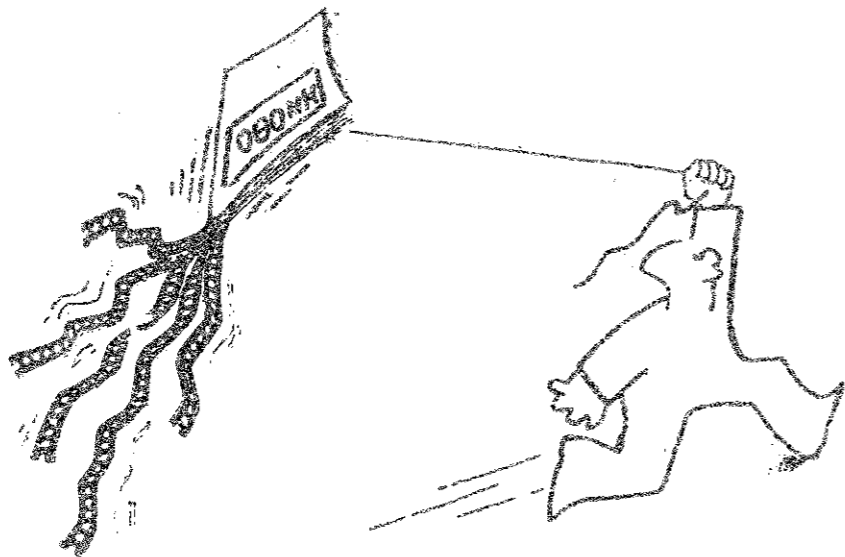
Από την άλλη τα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει ένας ανεξάρτητος κινηματογραφιστής είναι τεράστια. Και αρχί-

ζουν από την εξεύρεση λεφτών, εξεύρεση τεχνικών και άλλων ειδικευμένων ανθρώπων, μηχανημάτων, εργασιτηρίων και καταλήγουν με την προώθηση και διακίνηση του τελικού προϊόντος. Για να ξεφύγουμε από το στάδιο της απελπιστικής κατάστασης, για να αποκτήσει αξιοπρέπεια αυτό που λέγεται κυπριακός κινηματογράφος μόνο το ενδιαφέρον και η προστασία του κράτους μπορεί να βοηθήσει. Χωρίς γενναία κρατική οικονομική υποστήριξη δεν υπάρχουν αποτελέσματα.

Αλλά όταν δεν υπάρχουν εκφρασμένες αρχές και πολιτική, όταν ο ίδιος ο κινηματογράφος δεν έχει αναγνωριστεί επίσημα ως τέχνη και η ταινία ως πολιτιστικό προϊόν με τη συνακόλουθη υποχρέωση του κράτους να μεριμνά για την ανάπτυξη του σινεμά και τη βελτίωση της κινηματογραφικής παιδείας του λαού, όταν δεν έχουν θεσμοθετηθεί κινήτρα για χρηματοδότηση ταινιών όπως φορολογικές απαλλαγές, πώς είναι δυνατόν να υπάρξουν και δυνατότητες δημιουργίας; Ότι έχει γίνει μέχρι τώρα από το κράτος έγινε τυχαία, απρογραμματίστα, χωρίς διάθεση να στηθεί κάποια υποδομή. Κανείς, για παράδειγμα δε φαίνεται να ξέρει που υπάγεται, ή που πρέπει να υπάγεται ο κινηματογράφος - αν δηλαδή ανήκει στη Μορφωτική Υπηρεσία ή στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών. Η μεν Μορφωτική, στα πλαίσια των πενιχρών κονδυλίων που διαθέτει για γενική πολιτιστική ανάπτυξη, βοηθά όσο αφορά τις συμμετοχές σε κάποια φεστιβάλ, ενισχύει κάποιες εκδηλώσεις στα πλαίσια διμερών συμφωνιών με ξένα κράτη κλπ. Το δε Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών βλέπει (άραγε βλέπει;) τον κινηματογράφο μέσα στα πλαίσια της προβολής της Κύπρου και του πολιτικού προβλήματος. Το 1980 συστάθηκε η Συμβουλευτική Επιτροπή Κινηματογράφου για την υποβολή μέσων του Υπουργού Προεδρίας εισηγήσεων



Από το γύρισμα της ταινίας του Πανίκου Χρυσάνθου «Λεπτομέρεια στη Κύπρο».



Λόγος και Αντίλογος

ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

Του κ. ΣΠΥΡΟΥ ΜΥΛΩΝΑ, Συγγραφέα-Δημοσιογράφου

στο Υπουργικό Συμβούλιο για παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών. Έτσι χρηματοδοτήθηκαν «Ο Βιασμός της Αφροδίτης» του Αντρέα Πάντζη σε συμπαραγωγή με την Ελλάδα, μια ταινία για την Κύπρο από την Ιρλανδική τηλεόραση και μια ταινία του Πήτερ Λοϊζου για τους πρόσφυγες. Το πνεύμα με το οποίο αντιμετωπίζει το κράτος τον κινηματογράφο, είναι ενδεικτικό από το γεγονός ότι στην επιτροπή αυτή συμμετέχουν και εκπρόσωποι του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού και των Κυπριακών Αερογραμμών. Το σινεμά, δεν έχει δηλαδή αποσυνδεθεί από το τουριστικό σύνδρομο και η προσπάθεια φαίνεται να ταυτίζεται με τη γραφικότητα των «λαϊκών γαιτώνων», την κατασκευή ειδών «λαϊκής τέχνης» και το ανώδυνο του φολκλόρ.

Το 1983, μετά την ανακήρυξη του «κρά-

τους» του Ντενκιάς, η Επιτροπή Διαφώτισης εξουσιοδοτείται να αποφασίζει και για την παραγωγή ταινιών μέσα στα πλαίσια της διαφωτιστικής εκστρατείας για το κυπριακό. Έτσι έγιναν «Οι Νεκρωμένοι Αέριδες» του Γιάννη Ιωάννου, «Κερύνεια μου τόσο κοντά ... τόσο μακριά» των Αντρου Ζεμπύλα και Γιάννη Καραολή ενώ δυο άλλες ταινίες, «Στα ίδια χώματα» του Ευάγγελου Χατζήκυριακου και «Λειπομέρεια στην Κύπρο» του Πανίκου Χρυσάνθου δεν έχουν ακόμη συμπληρωθεί. Όμως το να δίνεις λεφτά να γυριστούν κάποιες ταινίες είναι μόνο το ένα σκέλος της υπόθεσης. Η τέχνη δεν αρκεί μόνο να παράγεται. Πρέπει και να τη χαϊρόμαστε. Και δε μπορεί να παράγει ταινίες χωρίς να υπάρχει και μια συγκεκριμένη πολιτική, κάποιος μηχανισμός, για τη διακίνηση και τη διανομή

τους. Ο πολύς κόσμος αγνοεί αυτές τις ταινίες γιατί είτε δεν προβλήθηκαν καθόλου, είτε μόνο μπροστά σ' ένα περιορισμένο κοινό (λέσυχες, φεστιβάλ του εξωτερικού κλπ). Κι' αυτό περισσότερο από το ενδιαφέρον των ίδιων των δημιουργών παρά των αρμοδίων. Η έλλειψη ενός θεσμικού πλαισίου αφήνει τελικά ακάλυπτους και τους κρίνοντας και τους κρινόμενους.

Ευθύνες σίγουρα φέρουν και οι ίδιοι οι κινηματογραφιστές που δεν κατάφεραν ακόμα, παρά τις κάποιες προσπάθειες στο παρελθόν, να συσπειρωθούν σ' ένα σωματείο και να πιέσουν για τη δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων. Να πιέσουν ώστε να δημιουργηθεί ένας αρμόδιος φορέας στελεχωμένος με ανθρώπους που κατέχουν το θέμα και όχι με γραφειοκράτες και αδαείς. Τώρα ο καθένας κτυπά πόρτες μόνος του, κατεβαίνει σε απεργίες πείνας και αγανακτά όταν κάτι δεν πάει καλά με τους δικούς του στόχους. Ορισμένοι μάλιστα, αν έχουν και την ευκαιρία υπονομεύουν και υποσκάπτουν τη δουλειά άλλων, θεωρούν ότι ο τίτλος του σκηνοθέτη τους ανήκει και αποκλειστικότητα και αρνούνται το δικαίωμα σε άλλους να δημιουργήσουν. Αν μάλιστα τύχει να πάρουν και κάποια βραβεία σε φεστιβάλ (και ξέρουμε πως δίνονται τα βραβεία, ποιοι παράγοντες συντείνουν σ' αυτό και πως γράφονται οι «υμνητικές» κριτικές) τότε είναι που θεωρούν ότι το κράτος έχει «ηθική υποχρέωση» να βοηθήσει τους ίδιους ξανά. Κάποτε, όμως, πρέπει να αναρωτηθούμε που τελειώνει η φιλοδοξία και που αρχίζει η έλλειψη αυτογνωσίας, ευθικρισίας και ήθους. Πότε ξεπερνάει κανείς από τον Πήγασο και πότε βρίσκεται καβάλλα στο καλάμι. Αν δεν υπάρξει συλλογική πίεση για τη δημιουργία του κοινού οράματος, τίποτε δεν πρόκειται να γίνει από μόνο του. Μόνο με τις προσπάθειες όλων θα γίνει ο κινηματογράφος όχι η περιπέτεια μιας αφήγησης αλλά η αφήγηση μιας περιπέτειας η όπi άλλο θέλει να εκφράσει ένας δημιουργός.

Στη συζήτηση, στρογγυλής τραπέζης με θέμα «Κράτος και έθνος σήμερα» (Πύλη Αμμοχώστου 11-2-86) που οργανώθηκε από τον «Όμιλο Πνευματικής Ανανέωσης», τον «Σύλλογο Φιλολόγων Στασίνος», την «Κοινωνιολογική Εταιρεία Κύπρου» και τον «Νεοκυπριακό Σύνδεσμο», πήραν μέρος ο Γιώργος Προδρόμου, ο Κλεάνθης Γεωργιάδης, ο Μιχάλης Ατταλίδης και ο Ιωσήφ Παγιάτας. Συντονιστής ο αρχισυντάκτης του «Φιλελεύθερου» Χριστίκης Κουσαμπιάς.

Σχετικά με την ομιλία του κ. Παγιάτα έκανα μια «παρέμβαση». Ήταν σύντομη λόγω χρόνου. Θα προσπαθήσω εδώ να διατυπώσω τις απόψεις μου όσο είναι δυνατόν περιεκτικά για να μη κουράσω τον αναγνώστη.

Σύμφωνα, λοιπόν, με την κεντρική θέση του κ. Παγιάτα η Κύπρος πρέπει να αποτελέσει ξεχωριστό έθνος. Έτσι ο εκπρόσωπος του «Νεοκυπριακού Σύνδεσμου» αρνήθηκε ότι στην Κύπρο κατοικούν από δυο και τρεις χιλιάδες χρόνια Έλληνες. Και οι Τούρκοι κατέκτησαν την Κύπρο το 1571, όταν δεν υπήρχε ούτε ένας Τούρκος στη Νήσο. Ενώ όπως είναι γνωστό, ο πολιτισμός, τα ήθη, τα έθιμα και κυρίως η γλώσσα συνδέουν την Κύπρο με την Μητροπολιτική Ελλάδα.

Και οι Έλληνες της Κύπρου ανήκουν στο Ελληνικό έθνος πράγμα που κανείς λογικός άνθρωπος μπορεί να αμφισβητήσει. Η ύπαρξη μειονοτήτων δεν αναιρεί τον κανόνα. Άλλωστε αυτό συμβαίνει σε πολλές χώρες του κόσμου. Αλλοίμονο αν δεχτούμε θεωρητικά και πρακτικά ότι η ηλιεσηφία και μειωσηφία ενός εθνικού τμήματος μιας άλλης χώρας μπορεί να αισιτελέσουν ένα νέο έθνος. Τότε τα πάντα θα αναστραπούν και ο κόσμος θα γυρίσει ανάποδα.

Η δομή από τα ξένα συμφέροντα δημιουργία Κυπριακού κράτους δεν αναιρεί την Ελληνικότητα της Κύπρου.

Αν τώρα οι συγκυρίες επέβαλαν την δημιουργία διακοινοτικού κράτους αυτό δεν αναιρεί, επαναλαμβάνω, την Ελληνικότητα της Νήσου. Εμείς εξ άλλου δεν αμφισβητούμε τη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων στη διακυβέρνηση της ενιαίας, ακέραιης και εδαφικά ανεξάρτητης Κύπρου, υπό ορισμένες όμως προϋποθέσεις και κυρίως της τουρκικά στρατεύματα εισβολής και κατοχής που βασικά εμποδίζουν τη λύση του Κυπριακού προβλήματος. Θα μου επιτρέψετε ακόμα να σταθώ σ' ένα ακόμα σημείο. Σήμερα το έθνος αντιμετωπίζει κινδύνους εθνικής σφραγισμένης στην κυρίως Ελλάδα (Αιγαίο-Θράκη) και απειλείται ένα τμήμα του στην Κύπρο με πλήρη αφανισμό από την αναβίωση του Παντουρκισμού και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η σημερινή εθνική κρίση μοιάζει με την κρίση του 1936, λίγο πριν επιβληθεί στην Ελλάδα ο μεταξικός φασισμός. Όταν η Κυβέρνηση Μεταξά χτύπησε το 1936 στη Θεσσαλονίκη το λαό ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος έγραψε τον «Επιτάφιο». Παραθέτω ένα σύντομο απόσπασμα από την ανάμνηση που κάνει ο ίδιος για τον «Επιτάφιο».

«Έγραφα τον Επιτάφιο σε μια εποχή, όπου τα ρεύματα τα πολιτικά σ' όλο τον κόσμο, δημιουργούσαν εκτροπές από τις παραδόσεις. Εκείνα τα δύσκολα χρόνια, όταν πλανιόταν στην ατμόσφαιρα η απειλή του φασισμού, αισθανθήκα την ανάγκη, να γράψω τον Επιτάφιο σαν μια κατοχύρωση της εθνικής και φυλετικής μας ταυτότητας, σε καθαρά δημοτικά μέτρα.

Κάθε φορά που μια χώρα κινδυνεύει από εξωτερικό κίνδυνο, από τη δράση ξένων παραγόντων, από κατοχή, για να διατηρησει τη φυσιογνωμία της, καταφεύγει σε αναγνωρίσιμες από όλο

του λαό μορφές».

Ακόμη παραθέτω την έγκυρη γνώμη ενός επιφανούς φιλόσοφου, του αείμνηστου καθηγητή της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Γιάννη Ιβριώτη. Σε ιστορική μελέτη του γράφει περίπου τα ακόλουθα:

«Στους σημερινούς καιρούς ο όρος εθνισμός προβάλλει με ένα νέο περιεχόμενο και παίρνει καινούργια λάμψη. Δεν σημαίνει μόνο την αγάπη στη γη, τη γλώσσα, στα τραγούδια και στα έθιμα της πατρίδας, μα απλώνεται πολύ πιο πέρα και κλείνει μέσα τους αγώνες για την ανύψωση όλου του λαού, την ελκική και την πνευματική. Οι Έλληνες πιστεύουν στο έθνος γιατί αυτό δεν έχει γεράσει, παράκραται ακμαία όλη την ιστορική του λειτουργία. Και χρειάζεται μια μακρότατη ανάπτυξη που θα κάνει ίσως να οβήσουν τα έθνη μέσα σε μια ενιαία πανανθρώπινη κοινότητα, όμως τέτοιο τέρμα μπαίνει σε απώτατο, σε απρόβλεπτο χρονικό ορόσημο και δεν μπορούμε να το λογαριάζουμε στη σημερινή και την αυριανή προοπτική».

Γι αυτό ο γνήσιος εθνισμός ανημέχεται τον ύπνο, τον υπεριαλιστικό κοσμοπολιτισμό που κηρύττει τη χαλάρωση της εθνικής συνείδησης. Το γνήσιο εθνισμός πρέπει να τον δεσπόζει ως τα τριόβραθά του το δημοκρατικό πνεύμα και τούτο να γίνεται σάρκα και αίμα του γιατί αλλιώς δεν μπορεί να υπάρξει. Γιατί κάθε άλλη αντίληψη οδηγεί στον εθνικισμό και το σωβινισμό, στην υπεροχή μιας φυλής πάνω στην άλλη, και σε τελική ανάλυση στο φασισμό, προϊόν που καλλιεργούν οι κυρίαρχες εκμεταλλευτικές τάξεις. Ο γνήσιος λοιπόν εθνισμός δεν έχει καμιά σχέση με τον εθνικισμό και τον σωβινισμό, απεναντίας μάλιστα και ο οικουμενικός. Γι αυτό και ο Ύμνος στην Ελευθερία που θέλει την κατάργησή του ο «Νεοκυπριακός» έχει οικουμενικότητα. Αυτή

την οικουμενικότητα στους χαλεπούς αυτούς καιρούς καλούμαστε σήμερα να την κάνουμε πράξη και στην ματωμένη Κύπρο. Ο Αττίλας είναι εντός των πυλών εδώ και απειλεί και τις πόλεις της Ελληνικής Επικράτειας. Η ομοφυχία, η πίστη μας ότι μόνο σε αγώνα θα λυτρωθούμε, πρέπει να αποτελεί το άλας της ζωής μας. Έτσι μόνο θα συνεχίσουμε τη συνείδηση όλου του κόσμου. Ιδιαίτερα αυτή τη στιγμή η πολιτική ηγεσία και η πνευματική ηγεσία καλούνται από την ιστορία να διαδραματίσουν τον ιστορικό τους ρόλο, να συσπειρώσουν όλο το λαό, το λαό εκείνο που πιστεύει στα ιδεώδη της Ελευθερίας, της Δημοκρατίας και της ειρηνικής συμβίωσης με όλες τις εθνότητες μέσα στο πλαίσιο των αρχών των Ηνωμένων Εθνών, τους καλεί σε μια πανεθνική και πανελληνική ενότητα. Γιατί μόνο σ' αυτή τη βάση μπορεί να επιβιώσει εθνικά και πολιτικά ο Κυπριακός Ελληνισμός.

Και οι δυο δεν ανήκουν στη δεξιά που μπορεί να κατηγορηθούν για εθνικισμό και σωβινισμό. Ανήκουν στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας. Και τους επικαλούμε για αυτό ακριβώς τον λόγο. Γιατί το κόμμα της γνώμης τους κανείς δεν μπορεί να το αμφισβητήσει.

Κλείνοντας την δεύτερη «παρέμβαση» υπογραμμίζω ότι άλλο πράγμα είναι το έθνος και άλλο το κράτος. Κλασικό παράδειγμα: Η Σοβιετική Ένωση είναι πολυεθνικό κράτος, όπως και η Γιουγκοσλαβία και άλλες ακόμα χώρες. Συνεπώς η σύγχυση που γίνεται από μερικούς προέρχεται ή από έλλειψη θεωρητικής και ιστορικής κατάρτισης, ή σκόπιμα για να ψαρέψουν στα θαλά νερά. Και στις δυο, όμως, περιπτώσεις το αποτέλεσμα είναι το ίδιο. Και σε τελική ανάλυση η διαστρέβλωση της έννοιας κράτους και έθνος αντικειμενικά εξυπηρετεί ξένους σκοπούς.



Μια σκηνή από την ταινία του Ευάγγελου Χατζήκυριακου «Στα ίδια χώματα».

η γλώσσα των κυπριών της αγγλίας

Η γλωσσική χρήση ή οι γλωσσικές συνήθειες που εφαρμόζουν στη μεταξύ τους επικοινωνία τα μέλη της κυπριακής γλωσσικής κοινότητας στην Αγγλία, έχει σαν κύριο και πρωταρχικό χαρακτηριστικό της, τη διγλωσσία, ένα φαινόμενο που όσο αφορά τη Βρετανία μπορεί ν' ανευρεθεί αφ' ενός στη γνώση και χρήση της Αγγλικής μαζί με την Ουαλική ή Κελτική και αφ' ετέρου στη γνώση και χρήση της Αγγλικής μαζί με τη γλώσσα μιας εθνικής μειονότητας μεταναστών.

Βέβαια, γύρω από τον όρο διγλωσσία υπάρχουν ποικίλες και διστάμενες απόψεις που δημιουργούν μίαν ολόκληρη σειρά ερμηνειών του φαινομένου. Αυτές αρχίζονται από τις πιο ισχυρές ή αυστηρές εκδοχές (βασικός υπέρμαχος των οποίων είναι ο Billomfield) σύμφωνα με τις οποίες διγλωσσία θεωρείται ο ομιλητής που κατέχει σε ίσο βαθμό τις δύο γλώσσες, ή που με άλλα λόγια, χαρακτηρίζεται από επίπεδα μητρικής ευχέρειας σε δύο γλώσσες. Γίνεται όμως φανερό πως η ακραία αυτή θέση είναι εξυπραγματική γιατί απόλυτη και ίση κυριαρχία πάνω σε δύο γλώσσες είναι περίπτωση σπάνια, που παραγνωρίζει σίγουρα τη μεγάλη πλειονότητα των ομιλητών. Έτσι αναπτύχθηκαν ελαστικότερες εκδοχές που δέχονται σαν διγλωσσία τον ομιλητή που κατέχει έστω και μια απ' τις γλωσσικές δεξιότητες, δηλ. (ομιλία - κατανόηση - ανάγνωση - γραφή) σε μια δεύτερη γλώσσα ακόμα και σ' ένα ελάχιστο βαθμό, αναγνωρίζοντας την ύπαρξη διγλωσσίας και στην παθητική μόνο γνώση της ξένης γλώσσας (Macnamara, Diebold).

Θα πρέπει λοιπόν να διευκρινισθεί πως όταν μιλάμε εδώ για διγλωσσία, εννοούμε τη γνώση και χρήση δύο εντελώς ξεχωριστών γλωσσικών συστημάτων ή γλωσσικών κωδικών, έστω και σ' ένα ελάχιστο βαθμό, δηλ. της κυπριακής διαλέκτου αφ' ενός και της Αγγλικής γλώσσας αφ' ετέρου. Αν η κυπριακή διάλεκτος αναφέρεται σαν γλωσσικό σύστημα, αυτό γίνεται μόνο για σκοπούς αντιπαράθεσής της με το ξεχωριστό γλωσσικό σύστημα της Αγγλικής, και όχι για την δήλωση οποιασδήποτε αυτοτέλειας ή αυθπαρξίας της, εφ' όσον αυτή δεν είναι παρά ένα κλαδί, μια εκδοχή του αναπόσπαστου κορμού της κοινής νεοελληνικής. Ακριβολογώντας ακόμα περισσότερο, θα μπορούσαμε να ορίσουμε την κυπριακή διάλεκτο σαν ένα υποσύστημα που ενυπάρχει και λειτουργεί μέσα στο σύστημα της καθόλου Ελληνικής γλωσσικής οντότητας.

Ας δούμε όμως το βασικότερο χαρα-

κτηριστικό της διγλωσσης χρήσης που είναι η λεγόμενη γλωσσική εναλλαγή ή εναλλαγή κωδικών (code-switching όπως αναφέρεται στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία) που συνίσταται στην αντιπαράθεση δύο γλωσσών μέσα στην ίδια συνομιλία είτε σ' επίπεδο παρεμβολής λέξεων είτε σ' επίπεδο παρεμβολής φράσεων ή ολόκληρων προτάσεων. Το γλωσσικό ρεπερτόριο δηλαδή της κυπριακής κοινότητας στην Αγγλία, μπορεί να χαρακτηριστεί σαν ένα ρευστό ρεπερτόριο διγλωσσίας, εφ' όσον περιλαμβάνει την ταυτόχρονη χρήση και ανάμειξη δύο γλωσσών. Αντιθέτως το σταθερό ή διαχωρισμένο ρεπερτόριο διγλωσσίας προϋποθέτει την ξεχωριστή χρήση των δύο γλωσσών χωρίς ανάμειξη τους, και χωρίς φυσικά το επακόλουθο φαινόμενο της γλωσσικής εναλλαγής.

Δυστυχώς ένα ρευστό ρεπερτόριο διγλωσσίας χαρακτηρίζει και τους περισσότερους ομιλητές εδώ στην Κύπρο, που ενώ δεν είμαστε μετανάστες σε ξένη χώρα, φέρουμε ωστόσο εμφανή συμπτώματα μιας κατατρεγμένης γλωσσικής μειονότητας, χρησιμοποιώντας ένα γλωσσικό κώδικα υπερφορτισμένο από παρεμβολές ξένες, βασικά αγγλικές.



Φυσικά η γλώσσα είναι σε κάθε δεδομένη χρονική περίοδο άμεσα συνδεδεμένη με την κουλτούρα ενός λαού, μπορούμε έτσι να πούμε πως ο σημερινός γλωσσικός μας κώδικας είναι παράγωγο των κοινωνικών και πολιτιστικών μας αξιών, οι οποίες τον περιορίζουν σε μια πρόχειρη και εύκολη κάλυψη χρηστικών μόνο αναγκών με ξένα γλωσσικά υποκατάστατα. Τα όρια της γλώσσας μας κατά τη ρήση του Wittgenstein, είναι τα όρια του κόσμου μας.

Εφ' όσον η γλωσσική εναλλαγή αλλά και σ' ευρύτερο πλαίσιο η διγλωσσία, είναι προϊόν του δεδομένου κοινωνικοπολιτιστικού περιβάλλοντος και στη συγκεκριμένη περίπτωση της προσπάθειας των μελών της κυπριακής γλωσσικής μειονότητας να καλύψουν τις επικοινωνιακές τους ανάγκες μέσα στην ξένη Αγγλική κοινωνία, είναι απαραίτητη μια θεώρηση του φαινομένου όχι αυστηρά γλωσσολογική αλλά και κοινωνιολογική ταυτοχρόνια.

Εξ άλλου είναι γενικά παραδεκτό πως οι μειονότητες στις αστικοποιημένες κοινωνίες δεν είναι ποτέ εντελώς αποκομμένες απ' την κυρίαρχη πλειότητα. Όλοι οι κάτοικοι των σημερινών βιομηχανικών πόλεων υπόκεινται στο ίδιο σύστημα δημόσιας εκπαίδευσης και μαζικής ενημέρωσης. Αν και υπάρχουν σημαντικές ατομικές διαφοροποιήσεις στον βαθμό αφομοίωσης, ωστόσο όλα τα μέλη των μειονοτήτων, ακόμα κι αυτά των οποίων η συμπεριφορά επιφανειακά ιδιωμένη εμφανίζεται να παρεκκλίνει απ' τον κανόνα, έχουν τουλάχιστον παθητική γνώση της κυρίαρχης κουλτούρας. Συνεπώς ισοδυναμεί με διαστρέβλωση, οποιαδήποτε ενασχόληση με τη γλώσσα τους χωρίς αναφορά στη διαφοροποιημένη γλωσσική τους ικανότητα και στις περιβαλλοντικές τους συνθήκες. Αυτή άλλωστε η βασική συνειδητοποίηση πως η γλώσσα είναι ένας οργανισμός ζωντανός, μια ακατάπαυστη ενέργεια, της οποίας θεμελιώδης λειτουργία είναι η επικοινωνία, έχει οδηγήσει στην δημιουργία του σχετικά πρόσφατου τομέα έρευνας της Κοινωνιογλωσσολογίας, που καλύπτει τα κενά και τους απαιστούς περιορισμούς της μέχρι τότε παροδοσιακής γλωσσολογίας, η οποία ανέλυε τη γλώσσα σαν ένα τελειωμένο προϊόν, ένα νεκρό σήμα από ηχητικές ενότητες και νοηματικές μονάδες, σαν να ήταν κάτι που υπήρχε ανεξάρτητα και πέρα απ' τους φορείς της, τους ομιλητές και το περιβάλλον τους.

Η διγλωσσία θεωρείται επίσης σαν το μεταβατικό ή ενδιάμεσο στάδιο στη διαδικασία εγκατάλειψης της μητρικής γλώσσας των μεταναστών στα αστικά κέ-

τρα, μετά από μια ή δύο γενιές, αν φυσικά υπάρχουν τέτοιες κοινωνικές συνθήκες που να ευνοούν αυτή την εγκατάλειψη. Κοινωνιογλωσσολογικές ωστόσο έρευνες (όπως αυτές των Milroy και Gal) αποδεικνύουν πως η ύπαρξη ισχυρών εθνογλωσσικών δικτύων συντελεί σαν ένας παράγοντας θετικός για τη διατήρηση των γλωσσικών χαρακτηριστικών των μειονοτήτων για πολλά χρόνια, πάντα μέσα στο πλαίσιο της διγλωσσίας φυσικά.

Εξετάζοντας λοιπόν τη γλωσσική χρήση των Κυπρίων της Αγγλίας δεν αποσιώπημε απλώς και μόνον μια στατική περιγραφή καταστάσεων, γιατί σε κανένα στάδιο η γλώσσα δεν είναι τελειώς στατική. Αντιθέτως μπορούμε έτσι να δούμε και τις τυχόν μεταβολές που ενσπέρματι εγκυμονούνται σ' αυτήν και που σε συνδυασμό με μια θεώρηση κοινωνιολογική μας επιτρέπουν ν' αντιλήσσουμε προβλέψεις για τη βιωσιμότητα της μέσα στην Αγγλική κοινωνία.

Τρεις δομικές μεταβλητές που επηρεάζουν τη ζωτικότητα των εθνογλωσσικών μειονοτήτων και κατά συνέπεια καθορίζουν την διατήρηση της μητρικής τους γλώσσας, είναι η κατάσταση της μειονότητας στην ξένη κοινωνία, ο δημογραφικός παράγοντας και η κρατική υποστήριξη που παρέχεται στη γλώσσα και την κουλτούρα της. (Giles, Bourhis, Taylor). Και οι τρεις αυτοί παράγοντες πληρούνται όσον αφορά την κυπριακή γλωσσική κοινότητα στην Αγγλία. Πράγματι ο αριθμός των Κυπρίων στην Αγγλία είναι μεγάλος και σύμφωνα με έναν απολογισμό των Εκπαιδευτικών Αρχών του Λονδίνου το 1979, τα ελληνόφωνα παιδιά αποτελούσαν τη μεγαλύτερη γλωσσική μειονότητα στα αγγλικά σχολεία, ενώ μια πιο πρόσφατη έρευνα του 1981, τα κατάταξε στην τρίτη θέση. Η κυπριακή κοινότητα χαρακτηρίζεται επίσης σαν κοινωνικά ομοιογενής όσον αφορά το εισόδημα, την μόρφωση, την απασχόληση και τον τρόπο ζωής των μελών της.

Οι Κύπριοι μετανάστες, προέρχονται στη μεγάλη πλειοψηφία τους από φτωχά εργατικά και αγροτικά στρώματα, που άφησαν την Κύπρο αναζητώντας μια καλύτερη τύχη, και που τώρα απολαμβάνουν γενικά μια σχετική οικονομική άνεση. Η συμπύκνωση της διαμονής τους σε συνοικίες κυρίως του Βόρειου Λονδίνου. Καθώς επίσης και το γεγονός ότι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις τους λειτουργούν στηριγμένες είτε στο οικογενειακό επίπεδο είτε σε εργοδοτούμενους κατά προτίμηση Κύπριους, συντελούν στη δημιουργία ενός κλειστού οικονομικού συστήματος. Η στενή αλληλοσύνδεσή τους, η ενεργός συμμετοχή τους στις δραστηριότητες της κοινότητας και η γενική θετική θεώρηση των αξιών που τη χαρακτηρίζουν, οι πολύ στενές σχέσεις με την Κύπρο την οποία επισκέπτονται συχνά, είτε για διακοπές είτε για επενδύσεις, αποδίδουν στους Κυπρίους τα χαρακτηριστικά ενός κλειστού εθνογλωσσικού δικτύου σχέσεων και παράγουν τις προϋποθέσεις για τη διατήρηση της

γλώσσας τους σαν σύμβολο της ξεχωριστής τους εθνικής ταυτότητας και οντότητας. Η παρακολούθηση μαθημάτων Ελληνικής απ' τα παιδιά της παροικίας αποτελεί τον κανόνα παρά την εξαίρεση, σε σχολεία που λειτουργούν οργανωμένα είτε από την ΟΕΣΣΕΚΑ (Ομοσπονδία Εκπαιδευτικών Συλλόγων Ελλήνων Κυπρίων Αγγλίας), είτε από την Εκκλησία, είτε από ανεξάρτητους Συνδέσμους γονέων. Για την καλύτερη μάλιστα αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών αυτών υπάρχει η εκεί αρμόδια Εκπαιδευτική Αποστολή από το Υπουργείο Παιδείας. Στους θετικούς αυτούς παράγοντες μπορεί να προστεθεί και η αλλαγή της Βρετανικής πολιτικής η οποία ήταν κατά τα τέλη της δεκαετίας του '50 και αρχές της δεκαετίας του '60, κατ' εξοχήν αφομοιωτική απέναντι στις γλώσσες και κουλτούρες των μεταναστών που εισέρεαν σε μεγάλα κύματα από τις πρώην αποικίες. Επικρατούσε τότε η πεποίθηση πως η κοινωνία δρα σαν ένα γλωσσολογικό χωνευτήρι, συνεπώς τα παιδιά των μεταναστών γρήγορα θ' αφομοιώνονταν μέσα στη Βρετανική κοινωνία και κουλτούρα, μέσω του Βρετανικού εκπαιδευτικού συστήματος, κι αυτό βέβαια θεωρείτο θετικό για τη διατήρηση της Βρετανικής ομοιογένειας. Αποδείχθηκε όμως, πως οι αφομοιώσεις αυτές, όχι μόνο δεν έγιναν αλλά επιπλέον τα παιδιά των μειονοτήτων που φοιτούσαν στα Αγγλικά σχολεία, βρίσκονταν σε πολύ μειονεκτική θέση λόγω της πλήρους παραγνώρισης των ειδικών εκπαιδευτικών τους αναγκών, που πήγαζαν από το ξεχωριστό γλωσσολογικό περιβάλλον της οικογενειάς τους. Βέβαια ακόμα και σήμερα πολλά παιδιά αντιμετωπίζουν στα πρώτα χρόνια της σχολικής τους ζωής τεράστια ψυχολογικά και άλλα προβλήματα, γιατί στερούνται οποιασδήποτε προπαιδείας στην Αγγλική.

Ωστόσο ευνοείται τώρα η συνύπαρξη πολλών γλωσσών και κουλτούρων υποστηρίζεται μια κοινωνική εκπαιδευτική πολιτική που αναγνωρίζει τη διγλωσσία σαν ένα σημαντικό παράγοντα στην εκπαιδευτική ανάπτυξη των διγλωσσών παιδιών.

Η πολιτική αυτή πραγματοποιείται στη συγκρότηση προγραμμάτων έρευνας (όπως το Linguistic Minorities Project και το Mother Tongue Project 1981 - 1985) που ασχολούνται με την εντόπιση και επίλυση των ειδικών αναγκών στη διδασκαλία των μητρικών γλωσσών των μειονοτήτων, καθώς επίσης και στην παράτρηση για συμπερίληψη των γλωσσών αυτών μέσα στο πρόγραμμα των αγγλικών σχολείων, πράγμα που έχει ήδη εφαρμοσθεί.

(Παρότρυνση από το DES, Department of Education & Science).

Το κοινωνικοπολιτιστικό πλαίσιο που μόλις έχουμε δει, καθιστά το φαινόμενο της γλωσσικής εναλλαγής, μια απολύτως απαραίτητη επικοινωνιακή στρατηγική ανάμεσα στα μέλη της κυπριακής κοινότητας, που λόγω του διαφοροποιημένου βαθμού διγλωσσίας τους, εξαναγκάζονται σε μια ευκολότερη κωδικοποίηση του μηνύματος τους σε μια απ' τις δύο γλώσσες, χαρακτηρίζονται δηλαδή από μεγαλύτερη εκφραστική ευχέρεια είτε στην κυπριακή διάλεκτο, είτε στην Αγγλική. Η διαφοροποιημένη διγλωσσή τους ικανότητα καθορίζει εξ' άλλου σε μεγάλο βαθμό και τον τύπο της γλωσσικής εναλλαγής που χρησιμοποιείται από τους δύο διαφορετικές γενιές ομιλητών. Για τους σκοπούς της γλωσσολογικής προσέγγισης, η πρώτη γενιά περιλαμβάνει όλους τους ομιλητές που μετανάστευσαν στην Αγγλία, είτε πριν, είτε κατά τη διάρκεια της εφηβείας τους, είτε σαν ενήλικες, ενώ η δεύτερη γενιά περιλαμβάνει όλους τους ομιλητές που γεννήθηκαν στην Αγγλία.



Το διαφορετικό επίπεδο εκφραστικής ευχέρειας στις δύο γλώσσες μπορεί να εξηγηθεί λαμβάνοντας υπ' όψη την ηλικία άφιξης τους στην Αγγλία. Γενικά, τα άτομα που αρχίζουν να εκτίθενται στο γλωσσικό περιβάλλον μέχρι την εφηβεία τους, πετυχαίνουν ψηλότερα επίπεδα γλωσσικής ικανότητας, απ' αυτά που αρχίζουν σαν ενήλικες. Συνεπώς μετά από μια ορισμένη ηλικία το χρονικό διάστημα παραμονής σ' ένα καινουργιο γλωσσικό περιβάλλον δεν είναι πια παράγοντας ψηλών επιτεύξεων σε μια δεύτερη γλώσσα. Η υπόθεση βέβαια αυτή βασίζεται στη γλωσσική θεωρία του Lenneberg, που μιλά για αυτόματη απόκτηση μιας γλώσσας μόνο μέχρι την εφηβεία, ενώ στην παραπέρα περίοδο έχουμε και εκμάθηση της γλώσσας που περιλαμβάνει διαφορετικούς μηχανισμούς, και προϋποθέτει μια συνειδητή προσπάθεια, και κατά την οποία οι παρεμβολές απ' την πρώτη γλώσσα δύσκολα ξεπερνιούνται. Έτσι ενώ η κυπριακή διάλεκτος έχει αποκτηθεί από τους ομιλητές της δεύτερης γενιάς που έχουν γεννηθεί στην Αγγλία, σαν το πρώτο γλωσσικό τους όργανο μέσα στη σφαίρα του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, ωστόσο αυτή έχει εκτοπισθεί αισθητά, κάτω από την επικυριαρχία της Αγγλικής που έχει αποκτηθεί τόσο μέσα στο σχολικό όσο και μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Είναι εμφανείς στην ομάδα αυτή ομιλητών, φωνολογικές παρεμβολές από την Αγγλική που χρωματίζουν την Ελληνική με αγγλικό επιτονισμό, και που εκτείνονται ακόμα και στην προφορά των ελληνικών φωνημάτων σύμφωνα με τα αντίστοιχα αγγλικά.

Οι παρεμβολές αυτές που εκτός απ' το φωνολογικό, εισέρχονται συχνά στο γραμματικό και σημειολογικό επίπεδο χαρακτηρίζουν επίσης και τους ομιλητές της πρώτης γενιάς που έχουν μεταναστεύσει πριν την εφηβεία τους. Άνκαι έχουν επιτύχει φυσική, απόκτηση και των δύο γλωσσών, ωστόσο η Αγγλική είναι τώρα η κυρίαρχη τους γλώσσα, στην οποία εμφανίζουν εκφραστική ευχέρεια.

Αντιθέτως η ομάδα ομιλητών που έχουν μεταναστεύσει κατά την εφηβεία τους χαρακτηρίζονται βέβαια από ένα αρκετά ψηλό επίπεδο στην Αγγλική, εφ' όσον έχουν περάσει από μερικές βαθμίδες της Αγγλικής εκπαίδευσης, δεν χαρακτηρίζονται ωστόσο από μητρική ευχέρεια στη γλώσσα αυτή, και εμφανίζουν αντιστρόφως φωνολογικές παρεμβολές από την Ελληνική στην Αγγλική.

Φυσικά όλοι οι ομιλητές που έχουν μεταναστεύσει σαν ενήλικες εμφανίζουν μια ελάχιστη, σχεδόν παθητική γνώση της Αγγλικής που οφείλεται τόσο στην ηλικία άφιξης τους που αποκλείει αυτόματη απόκτηση της γλώσσας, όσο και στη θέση τους μέσα στο κλειστό δίκτυο σχέσεων της κοινότητάς τους, που έκανε περιττή οποιαδήποτε συνειδητή προσπάθεια από μέρους τους για εκμάθηση της Αγγλικής.

Έτσι, λόγω του διαφοροποιημένου βαθμού διγλωσσίας των μελών της κυπριακής κοινωνίας, η γλωσσική εναλλαγή αποβαίνει όχι μόνον ένας χρήσιμος αλλά επιπλέον ένας απαραίτητος επικοινωνιακός μηχανισμός. Ας δούμε λοιπόν μερικές από τις επικοινωνιακές ανάγκες που καλύπτει η γλωσσική εναλλαγή:

Συχνά το μήνυμα δίνεται αρχικά στον ένα κώδικα και στη συνέχεια επαναλαμβάνεται στον άλλο. Τόσο για την απόδοση έμφασης, όσο και για την εξασφάλιση της κατανόησης του μηνύματος από τους παρευρισκόμενους συνομιλητές στην περίπτωση που μερικοί απ' αυτούς είναι κυρίαρχοι στην κυπριακή διάλεκτο και μερικοί στην Αγγλική. Η ακόλουθη εκφώνηση είναι χαρακτηριστική:

— «Φορούσιν φουστάνια like jesu, honestly long dresses». Αλλά και στην επόμενη εκφώνηση ο ομιλητής κατά τον ίδιο τρόπο λέει:

— «Που το Turnpike Lane, εν straight, πάει ολόϊσια». Επίσης η εναλλαγή στην Αγγλική εξυπηρετεί την παροχή επιπλέον εξηγήσεων, πληροφοριών η ανάλυσης του μηνύματος, από ομιλητές που παρουσιάζουν περισσότερη εκφραστική ευχέρεια στη γλώσσα αυτή. Αντιπροσωπευτική είναι η ακόλουθη εκφώνηση:

— «Η άλλη η μιτσιά επαντρεύτηκε έναν Εγγλέζο. Ήταν driving instructor. She met him when she went for driving lessons».

Στο επίπεδο παρεμβολής αγγλικών λέξεων η εναλλαγή χρησιμοποιείται για να



φέρει στο επίκεντρο τον πυρήνα του μηνύματος π.χ.:

— «Κωστάκη πο τα χέρια σου εν dirty».

Ένα φκάλες picture τωρά έλα». Ανάμεσα στο γλωσσικό μας υλικό υπάρχουν επίσης ενδιαφέροντα παραδείγματα της λεγόμενης μονόπλευρης ή ανανταπόδοτης χρήσης της κυπριακής διαλέκτου. Αυτή η μονόπλευρη ρήση της γλώσσας είναι χαρακτηριστική μεταξύ γονιών και παιδιών, όπου συνήθως η παλιότερη γενιά χρησιμοποιεί στη συνομιλία την κυπριακή διάλεκτο, ενώ η νεότερη γενιά απαντά στην Αγγλική, γεγονός που υποδεικνύει σε πολλές περιπτώσεις μια παθητική γνώση της διαλέκτου απ' τη νεότερη γενιά, που είναι βέβαια ενδεικτική για το μέλλον της κυπριακής διαλέκτου στην Αγγλία. Στην ακόλουθη συνομιλία, παρμένη κατά το μάθημα των Ελλήνων, η δασκάλα χρησιμοποιεί τον ένα κώδικα και ο μαθητής απαντά στον άλλο:

— «Έκαμες τη δουλειά σου;»
 «I am doing it»
 «Πότε θα την τελειώσεις;»
 «I don't know».

Το μάθημα των Ελλήνων δεν θυμίζει και τόσο διδασκαλία μητρικής γλώσσας, αλλά μάλλον μιας δεύτερης πια γλώσσας. Η μονόπλευρη χρήση της Αγγλικής απ' τα παιδιά της σχολικής ηλικίας και η μειωμένη εκφραστική τους ευχέρεια στην κυπριακή διάλεκτο υποδεικνύουν, μια σταδιακή υποχώρηση και μαρμαρό της μητρικής γλώσσας των Κυπρίων στην Αγγλία, εφ' όσον αυτή έχει ήδη περιοριστεί σε μια παθητική μόνο γνώση απ' τους ομιλητές της δεύτερης γενιάς. Τα παιδιά αυτά, θα μεταδώσουν την Αγγλική σαν πρώτη γλώσσα στους απογόνους τους, εφ' όσον την έχουν ήδη μεταφέρει στο σπίτι, στο χώρο της οικογένειας, που φυσιολογικά αποτελεί το φρούριο της μητρικής γλώσσας των μεταναστών.

Όσον αφορά τώρα, το επίπεδο του γλωσσικού δανεισμού, σίγουρα η κυπριακή διάλεκτος, δανειζεται από την κυρίαρχη Αγγλική σε πολύ εκτεταμένο βαθμό. Βέβαια ο διαχωρισμός ανάμεσα στα γλωσσικά δάνεια και στη γλωσσική εναλλαγή δεν είναι απολύτως σαφής ακόμα και ανάμεσα σε γλωσσολόγους, και δεν είναι πάντα εμφανές πότε έχουμε να κάνουμε με τη μια περίπτωση και πότε με την άλλη. Όπως αναφέρει η Pfaff ο δανεισμός είναι υπαρκτός και στην ομιλία μονόγλωσσων ομιλητών ενώ η γλωσσική εναλλαγή προϋποθέτει ένα βαθμό διγλωσσίας έστω και περιορισμένο. Για να αποφασισθεί θετικά ποιές λέξεις αποτελούν γλωσσικά δάνεια, απαιτείται μια βαθύτερη ανάλυση, η οποία δεν επιχειρείται εδώ.

Μπορούμε όμως να κάνουμε μια διάκριση ανάμεσα στα αυτούσια δάνεια που συνίστανται σε λέξεις που δεν έχουν ενσωματωθεί στη μορφολογία της δανειζόμενης γλώσσας, και στα λεγόμενα ενσωματωμένα δάνεια που αποτελούνται από λέξεις μορφολογικά προσαρμοσμένες στη δανειζόμενη γλώσσα.

Τα ενσωματωμένα αυτά δάνεια θεωρούνται συχνά και σαν περιπτώσεις γλωσσικής ανάμιξης. Έτσι, έχουμε ένα τεράστιο αριθμό από αγγλικές ρηματικές ρίζες ενσωματωμένες στις καταλήξεις της ελληνικής μορφολογίας. Ας αρκεστούμε ν' αναφέρουμε τα ρήματα **μπουκάρω, κανσελάρω, ρετζιστράρω** σαν ενδεικτικά. Φυσικά αυτά συναντώνται και στη διάλεκτο, όπως μιλιέται εδώ στην Κύπρο. Αυτό που κυρίως χαρακτηρίζει τη διάλεκτο στην Αγγλία, είναι ο συνδυασμός ενός σημασιολογικά γενικού ελληνικού ρήματος όπως το «κάνω» με ένα δανεισμένο αγγλικό ρήμα, που μας δίνει τις περισσότερες γλωσσικές αναμειξεις όπως, το **κάμνω use, κάμνω cheat, κάμνω develop** κ.λπ. Έχουμε τις ακόλουθες εκφωνήσεις ανάμεσα στο γλωσσικό μας υλικό:

— «Έφκαλα κάτι φουτογραφίες, αύριο έννα τες κάμω developed».

— «Ένικησε με, μα έκαμε cheat».

Έχουμε επίσης ένα εκπληκτικά μεγάλο αριθμό αγγλικών ουσιαστικών που έχουν προσαρμοστεί στην ελληνική μορφολογία έχουν αποκτήσει γένος και πτώσεις και κλίνονται σύμφωνα με τους κανόνες της κλιτικής μας μορφολογίας. Πολύ γνωστά είναι σ' όλους τέτοια παραδείγματα όπως **το μπάλι, το πάσο, η κούκα, η φρήζα, η πασκέττα, ο κέτλως, η μαρκέττα** και πολλά άλλα.

Όλα τούτα τα προϊόντα γλωσσικής ανάμιξης ή ενσωματωμένων δανείων αποτελούν ένα βασικό χαρακτηριστικό της κυπριακής διαλέκτου της Αγγλίας, που ακούγονται μάλιστα και στις εκφωνήσεις του Κυπριακού πειρατικού σταθμού στο Λονδίνο. Ακούμε σε κάποια διαφήμιση:

— «Σε φισιάτικα αν πάεις, ζήτα για να δοκιμάσεις pies, spare ribs, beefburgers, pancakes, fishcakes...».

Η λέξη «φισιάτικο» δεν είναι παρά το κατάστημα «Fish & Chips» το οποίο έχει αποκτήσει κατάληξη ελληνικού ουδέτερου ουσιαστικού. Παρατηρούμε ακόμη μια σειρά από αυτούσια δάνεια όπως: pies, spare ribs, beefburgers, pancakes, fishcakes. Όλες τούτες οι λέξεις κρίνονται ότι ανήκουν αποκλειστικά στην κατηγορία των δανείων και δεν εμπιπτουν στη σφαίρα της γλωσσικής εναλλαγής, εφ' όσον αντίστοιχες ελληνικές λέξεις δεν βρίσκονται εν χρήσει, μέσα στην κοινότητα. Τα «αυτούσια» δάνεια ενυπάρχουν επίσης σαν ένα εμβληματικό κομμάτι της διαλέκτου όπως μιλιέται εδώ στην Κύπρο. Η χρήση μάλιστα μερικών είναι τόσο πλατειά διαδεδομένη, ώστε να θεωρούνται από τους ομιλητές σαν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της γλώσσας τους. Τα «αυτοί» δάνεια είτε έχουν εκτοπίσει τις τυχόν αντίστοιχες ελληνικές λέξεις, είτε έχουν κάνει περιττή οποιαδήποτε προσπάθεια απόδοσής τους με μια γλωσσοπλαστική διεργασία από το ετυμολογικό της Ελληνικής.

Από μια άλλη διαφήμιση του Κυπριακού σταθμού στο Λονδίνο ακούμε:

— «Ζητούνται επειγόντως μηχανικούδες στο εργοστάσιο και στο σπίτι».

Η λέξη «μηχανικούδες» αποτελεί ένα

χαρακτηριστικό παράδειγμα γλωσσοπλαστικής, στο πρότυπο της αγγλικής «machinists», για τις γυναικείες που χειρίζονται τις ραπτομηχανές.

Έτσι, συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πως ξερώντας ποιοί είναι οι συνομιλητές είναι αρκετό για να προβλέψουμε όχι μόνο την επιλογή της συγκεκριμένης γλώσσας αλλά και τον Τύπο της γλωσσικής εναλλαγής. Είναι εμφανές πως οι ομιλητές της δεύτερης γενιάς εκλέγουν την Αγγλική στη μεταξύ τους επικοινωνία λόγω της εκφραστικής τους ευχέρειας σ' αυτήν. Μιλώντας την κυπριακή διάλεκτο, τόσο οι ομιλητές της δεύτερης γενιάς που 'ναι κυρίαρχοι στην Αγγλική, όσο κι οι ομιλητές που έχουν μια εκφραστική άνεση και στις δύο γλώσσες (αυτοί δηλ. που μετανάστευσαν πριν και κατά τη διάρκεια της εφηβείας τους) εναλλάσσουν την Αγγλική τόσο στο επίπεδο των λέξεων όσο και στο επίπεδο των προτάσεων.

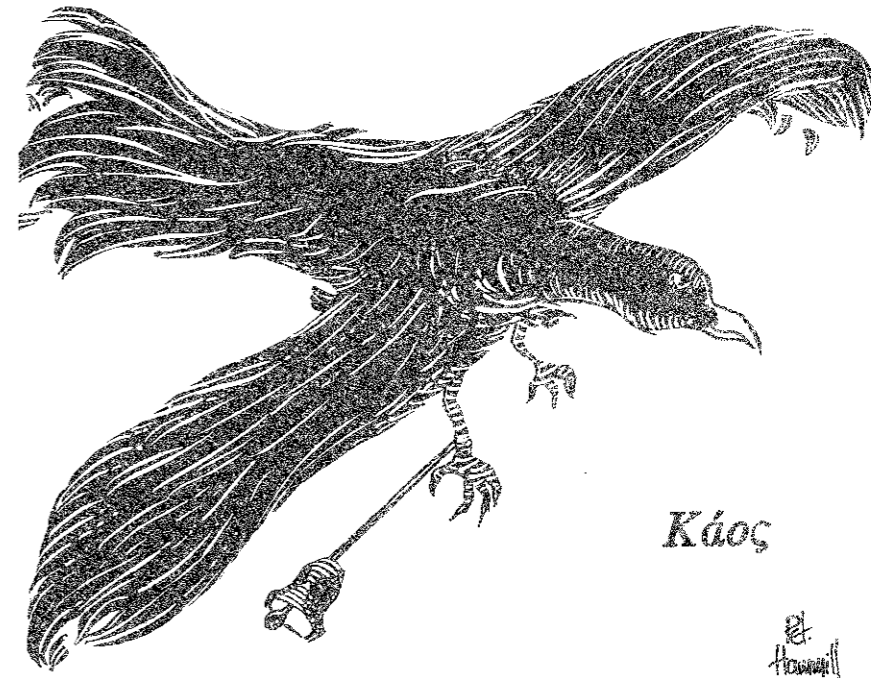
Αντιθέτως, οι ομιλητές της πρώτης γενιάς που μετανάστευσαν σαν ενήλικες, εναλλάσσουν στην Αγγλική μόνο στο επίπεδο των λέξεων, η Τυποποιημένων φράσεων, και όχι στο επίπεδο των προτάσεων, εφ' όσον δεν έχουν την γλωσσική ευχέρεια για να πράξουν κάτι τέτοιο.

Όσον αφορά τα γλωσσικά δάνεια, αυτούσια ή ενσωματωμένα, αλλά και τις γλωσσικές αναμειξεις, μπορούμε να πούμε πως χαρακτηρίζουν το σύνολο της κυπριακής γλωσσικής κοινότητας στην Αγγλία.

Η σύντομη λοιπόν αυτή κοινωνιογλωσσολογική θεώρηση της κυπριακής διαλέκτου στην Αγγλία, μας επιτρέπει ν' αντιλήσουμε τις προβλέψεις μας σχετικά με τη βιωσιμότητά της μέσα στην ξένη κοινωνία. Όπως έχουμε δει, οι κοινωνικές συνθήκες δηλ. η ύπαρξη ενός ισχυρού εθνογλωσσικού διατύπου, η διατή-

ρηση των κυπριακών αξιών, ηθών και εθίμων και η θετική θεώρησή τους απ' τα μέλη της κοινότητας καθώς επίσης και η σχετική υποστήριξη που λαμβάνει η εκεί Ελληνική εκπαίδευση, δημιουργούν εκ πρώτης όψεως, ευνοϊκές προϋποθέσεις για τη διατήρηση της μητρικής γλώσσας των Κυπρίων σαν ένα ανσπόσπαστο στοιχείο της εθνικής τους ταυτότητας, σαν σημείο αναφοράς και ταύτισης με την ξεχωριστή τους κοινότητα. Παρ' όλα αυτά όμως, το γεγονός ότι ανάμεσα στα παιδιά της σχολικής ηλικίας παρατηρείται σε πολλές περιπτώσεις μια παθητική μόνο γνώση της κυπριακής διαλέκτου ενώ η κυρίαρχη Αγγλική έχει ήδη εισέλθει στον τομέα της οικογενειακής που αποτελεί το φυτώριο της εθνικής γλώσσας των μειονοτήτων, είναι σαφή δείγματα μιας εν δράσει διαδικασίας εγκατάλειψης της κυπριακής διαλέκτου στην Αγγλία.

Επίσης, λόγω της εκφραστικής ανεπάρκειας πολλών ομιλητών στην κυπριακή διάλεκτο, η γλωσσική εναλλαγή στην Αγγλική αποτελεί όχι μόνο μια χρησιμη αλλά και μια απαραίτητη επικοινωνιακή διεξοδος, γεγονός που και πάλι υποδεικνύει πως η κυπριακή διάλεκτος αποβαίνει το αδύνατο μέρος της διγλωσσης τους ικανότητας και παίρνει το δρόμο της σταδιακής εξαφάνισής της. Στο παρόν όμως και ενδιάμεσο στάδιο, δεν θα 'ταν πιστεύω μια παρακινδυνευμένη υπόθεση να μιλάμε για τη δημιουργία μιας χαρακτηριστικής κυπριακής διαλέκτου της Αγγλίας διαφοροποιημένης σε πολλά σημεία από την διάλεκτο της Κύπρου, (όχι βέβαια στη σημερινή εξαλωμένη μορφή της), της οποίας την ιδιαιτερότητα να συνιστούν τα στοιχεία που έχουμε δει, δηλ. ο μεγάλος αριθμός αυτούσιων και ενσωματωμένων γλωσσικών δανείων, οι γλωσσικές αναμειξεις, αλλά και η γλωσσοπλαστική διεργασία



Καός

Et
Hawthill

της οποίας τα προϊόντα είναι λέξεις ανύπαρκτης στη διάλεξη της Κύπρου, σε συνδυασμό βέβαια με μια προφορά έντονα φορτισμένη με τη σφραγίδα ενός αγγλικού επιτολισμού και αγγλικών φωνολογικών παρεμβολών. Η χαρακτηριστική αυτή γλώσσα εκφράζει ευκολότερα και πληρέστερα την ιδιομορφή κουλτούρα των Κυπρίων της Αγγλίας που είναι ένα αμάλγαμα από κυπριακές και βρετανικές συνήθειες κι αξίες.

Σαν δύο φαινόμενα αλληλένδετα λοιπόν, η κυπριακή γλώσσα και κουλτούρα έχουν υποστεί ένα παράλληλο μετασχηματισμό μέσα στην Αγγλική κοινωνία.

Κατά παρόμοιο τρόπο, η διάλεκτος της Κύπρου έχει εξαλλοιωθεί με μια εισροή από ξένα αγγλικά στοιχεία, εκφράζοντας έτσι με φυσικότερο τρόπο, την κοινωνία που άρχισε να διαμορφώνεται γύρω στο 1960, με κύρια χαρακτηριστικά: την σύγχυση ταυτότητας, τον εθνικό αποπροσανατολισμό, τον ευδαιμονισμό, την καλοπέραση και τις υλιστικές τάσεις μέσα στην οποία - είναι αλήθεια - πως ο Κύπριος εξαναγκάζεται ν' αγωνιά αν δεν ξέρει καλά την Αγγλική, ενώ η καλή γνώση της Ελληνικής είναι γι' αυτόν υπόθεση επουσιώδης.

Υπάρχει συχνά η τάση ανάμεσά μας να βλέπουμε με κάποια δόση ειρωνίας τη διάλεκτο της Αγγλίας, ίσως γιατί δεν έχουμε ακόμα συνειδητοποιήσει πως η γλώσσα αυτή σε αρκετές της πτυχές, υπάρχει και μιλιέται εδώ στην Κύπρο. Όπως και στην Αγγλία, η διάλεκτος στην Κύπρο έχει δεχτεί τα τελευταία χρόνια μια σωρεία από γλωσσικά δάνεια και αναμειγνύεται και χαρακτηρίζεται από συχνές γλωσσικές εναλλαγές.

Αν βέβαια για τους Κυπρίους στην Αγγλία η γλωσσική εναλλαγή αποτελεί τις περισσότερες φορές μιαν αναγκαία διέξοδο επικοινωνίας λόγω της εκφραστικής τους ανεπάρκειας, για μας εδώ στην Κύπρο, το φαινόμενο αυτό αποτε-

λεί έναν επικοινωνιακό μηχανισμό, όχι και τόσο δικαιολογημένο, αφού η Ελληνική (που πραγματώνεται στην ομιλία μας με τη χρήση της διαλέκτου) είναι η γλώσσα όχι μόνο του οικογενειακού και κοινωνικού μας περιβάλλοντος αλλά και της εκπαίδευσής μας, η γλώσσα συνεπώς που θα 'πρεπε να μας καλύπτει με μια πλήρη εκφραστική ευχέρεια. Κι όμως η γλωσσική μας χρήση παρουσιάζει μιαν αυξανόμενη υπερτροφία από ξένα αγγλικά υποκατάστατα. Η γλωσσική μας αυτή δυσπραγία δεν οφείλεται στη χρησιμοποίηση της διαλέκτου στην καθημερινότητά μας, γιατί αυτή δεν είναι παρά μόνο ο φωνούμενος μας λόγος, με άλλα λόγια η εξωτερικευμένη πραγματικότητα. Του ενδιάθετου, του ενυπάρχοντα λόγου μας που είναι η κοινή νεοελληνική.

Βιώνοντας την ενιαία, πολυδιάστατη οντότητα της καθόλου ελληνικής γλώσσας, μια σύγχρονη της οποίας, είναι η κοινή νεοελληνική και η διάλεκτος μας, έχουμε στη διάθεση μας ένα γλωσσικό πλούτο και μια πλατειά ετυμολογική παρακαταθήκη ικανή να ευαισθητοποιήσει την παθητική δεχτικότητα μας απέναντι στις ξένες εισφορές.

νατια αναξαγορου γλωσσολογος

βιβλιογραφία

- Anthias, F. (1982) *The School and the Ethnic Minority Child*. London Institute of Education.
- Bright, W. (ed.) (1964) *Introduction to Sociolinguistics*. The Hague, Mouton.
- Constantinides, P. (1977) 'The Greek Cypriots'. In: Watson, J.L. (ed.) *Between two cultures: Migrants and Minorities in Britain*.
- Edwards, J.R. (1977) 'Ethnic Identity and Bilingual Education'. In: Giles, H. (ed.) *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, Academic Press.
- Fishman, J.A. (1968) *Readings in the Sociology of Language*. The Hague, Mouton.

Gal, S. (1979) 'Language Shift'. Academic Press.

Giles, H., Bourhis, R.Y. Taylor, D.M. (1977) 'Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations'. In: Giles, H. (ed.) *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, Academic Press.

Giles, H. and Saint-Jacques, B. (1979) *Language and Ethnic Relations*. Pergamon Press.

Gumperz, J.J. (1962) 'Types of Linguistic Communities'. In: Dil, A.S. (ed.) *Language in Social Groups*, Stanford University Press.

Gumperz, J.J. (1968) 'The Speech Community'. In: Dil, A.S. (ed.) as above.

Gumperz, J.J. and Hernandez, E. (1971) 'Bilingualism, Bidialectalism and Classroom Interaction'. In: Dil A.S. (ed.) as above.

Gumperz, J.J. (1982) *Discourse Strategies*. Cambridge University Press.

Hasselmo, N. (1970) 'Code-switching and Modes of speaking'. In: Gilbert, G. (ed.) *Texas Studies in Bilingualism*.

Hymes, D.H. (1972) 'On communicative competence'. In: Pride, J.B. and Holmes, J. (eds.), *Sociolinguistics*, Penguin.

Inner London Education Authority Censuses (1979) (1981).

Krashen, S.D. Long, M.A., and Scarcella, R.D. (1979) 'Age, Rate and Eventual Attainment in Second Language Acquisition'. In: TESOL Quarterly, Vol. 13, No. 4.

Lenneberg, E. (1967) *Biological Foundations of Language*. New York.

Milroy, L. (1980) *Language and Social Networks*. Basil Blackwell, Oxford.

Pfaff, C.W. (1979) 'Constraints on Language Mixing: Intrasentential code-switching and borrowing in Spanish/English'. In: *Language*, Vol. 55, No. 2.

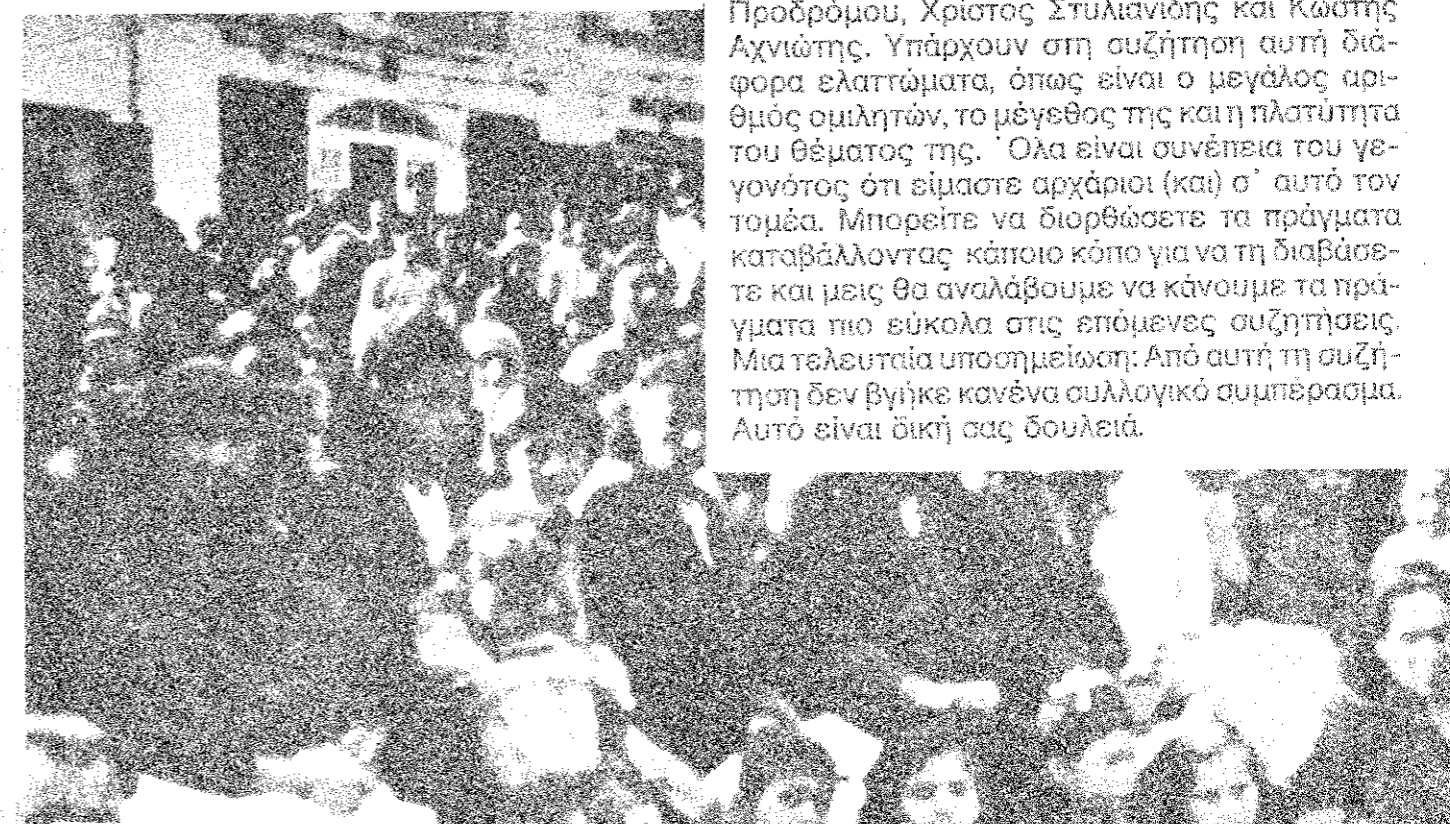
Weinreich, U. (1953) *Languages in Contact*. The Hague, Mouton.

Williamson R.C. and Van Eerde, J.A. (eds.) (1980). *Language Maintenance and Language Shift*. In: *International Journal of the Sociology of Language*, 25, The Hague, Mouton.

συζητηση στρογγυλης τραπεζης:



Εγκαινιάζουμε απ' αυτό το τεύχος μια συζήτηση στρογγύλης τραπέζης ανά τεύχος πάνω σε καυτά θέματα γενικού ενδιαφέροντος. Θα κάνουμε ιδιαίτερη προσπάθεια να φέρνουμε στη «τράπεζα των συνομιλιών» συνομιλητές αντιθέτων απόψεων που «έχουν κάτι να πουν» με γνώμονα μια πολυπλευρή και αποκαλυπτική συζήτηση, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη μας το αν ο φιλοξενούμενος μας θα είναι «προσωπικότητα» ή όχι. Σ' αυτή τη συζήτηση που συντόνισε ο Ζήνωνας Σιερεπεκλής συμμετείχαν (με τη σειρά που μίλησαν) οι: Σάββας Παύλου, Μιχάλης Ατταλίδης, Νέαρχος Γεωργιάδης, Πρόδρομος Προδρόμου, Χρίστος Στυλιανίδης και Κωστής Αχινιώτης. Υπάρχουν στη συζήτηση αυτή διάφορα ελαττώματα, όπως είναι ο μεγάλος αριθμός ομιλητών, το μέγεθος της και η πλατύτητα του θέματος της. Όλα είναι συνέπεια του γεγονότος ότι είμαστε αρχάριοι (και) σ' αυτό τον τομέα. Μπορείτε να διορθώσετε τα πράγματα καταβάλλοντας κάποιο κόπο για να τη διαβάσετε και μεις θα αναλάβουμε να κάνουμε τα πράγματα πιο εύκολα στις επόμενες συζητήσεις. Μια τελευταία υποσημείωση: Από αυτή τη συζήτηση δεν βγήκε κανένα συλλογικό συμπέρασμα. Αυτό είναι δική σας δουλειά.



Ανανεώστε τη συνδρομή σας.

ΓΡΑΦΤΕΙΤΕ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ

ονομα _____

Διευθυνση _____

τηλ: _____

€10 για 12 τεύχη

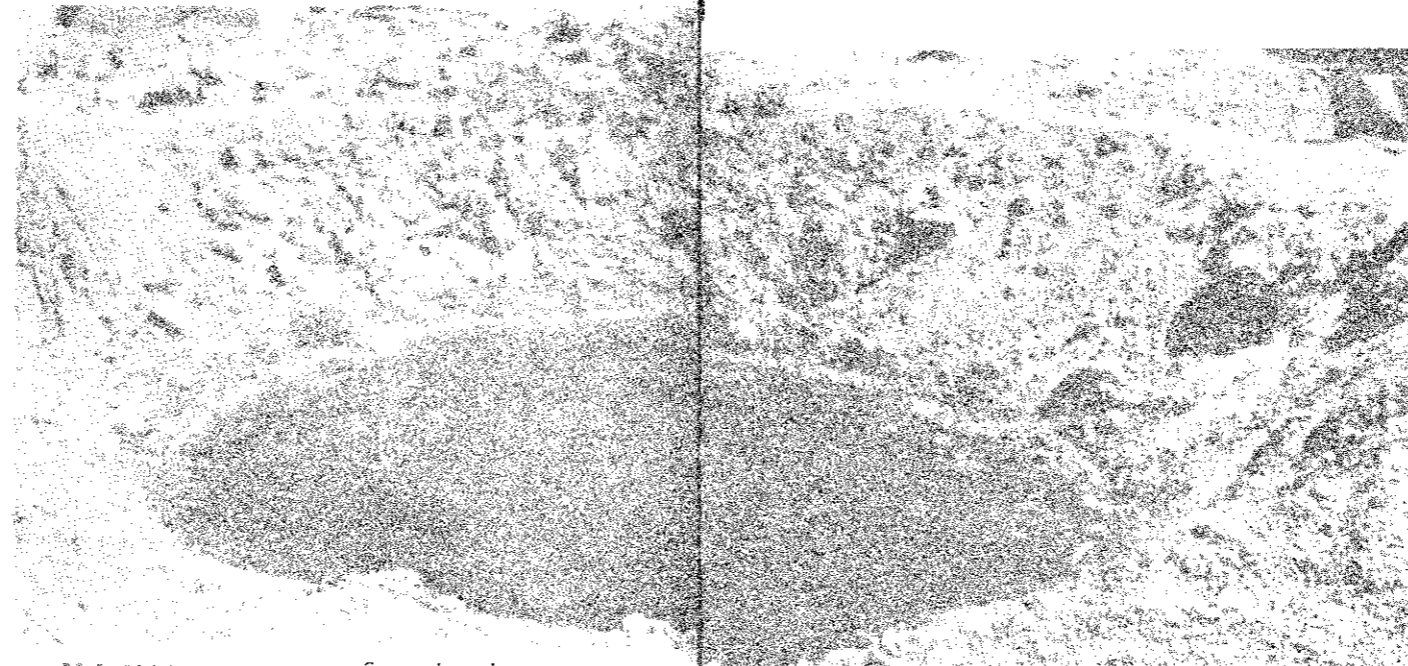
Δεδομένου ότι οι δύο κοινότητες ευρίσκονται σήμερα διαχωρισμένες από τα ιστορικά γεγονότα των περασμένων χρόνων μπαίνει το θέμα των σχέσεων των δύο κοινοτήτων σαν προοπτική αλλά και σαν αναφορά βιωματική στο παρελθόν. Νομίζω ότι πάνω σε τούτη τη θέση μπορούμε ν' αρχίσουμε μια συζήτηση αντιδρώντας ο καθένας σύμφωνα με τις δικές του αντιλήψεις ελεύθερα και ενάντια ακόμα στην τοποθέτηση της αρχικής εισήγησης.

Σ.Π. Πρόθεση μου είναι να κάμω μια εισήγηση πάνω στον τρόπο που αντιμετωπίζουμε τους Τουρκοκυπρίους, ως άτομα και ως κοινότητα, και παλιά και σήμερα, και να διαγράψω μερικές καταστάσεις. Το λοιπόν... ας ονομασθεί η δική μου τοποθέτηση... οι φανταστικές σχέσεις που έχουμε με τις πραγματικές συνθήκες ύπαρξης με τους Τουρκοκυπρίους. Φανταστικές σχέσεις. Και το παίρνω και ιστορικά, παραδείγματος χάριν, πιστεύω, και είναι μια κατηγορία ενάντια στους κυπρίους ιστορικούς που έχουν εξετάσει το θέμα των δύο κοινοτήτων παλιά ότι έχουν αναγάγει σαν βασική τοποθέτηση και κέντρο άξονα της πολιτικής τους τις αρμονικές σχέσεις των δύο κοινοτήτων, βγάζοντας την Κύπρο, ένα πρωτοφανές ας πούμε πράγμα μα και ανιστόρητο για μένα, από τα δεδομένα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Υπάρχουν πηγές, Ελληνικές, βουλγαρικές, τουρκικές, ρουμανικές, ρωσικές, υπάρχει κι ο ίδιος ο μαρξισμός ο οποίος έχει αναλύσει τη φύση και την υφή του στρατιωτικοφεουδαλικού συστήματος που υπήρχε την εποχή της τουρκοκρατίας. Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί η Κύπρος αποτελεί νησίδα εξάρσεις.

Δεν υπήρχαν οι σχέσεις ας πούμε της στρατιωτικοφεουδαλικής αυτοκρατορίας εις την Κύπρο; Δεν υπήρχε μια κοινωνική-εθνική κατάσταση όπως λέει ο Μαρξ η οποία ήταν ο καταπιεστής και εξουσιαστής και οι Έλληνες όπως και οι άλλοι λαοί, ήταν οι εξουσιαζόμενοι και καταπιεζόμενοι; Πώς, και ταχυδαχτυλουργικά ας πούμε, ανατρέπουμε όλη την κατάσταση της στρατιωτικοφεουδαλικής αυτοκρατορίας ειδικά για τη νησίδα της Κύπρου; Είχαμε το κεφαλικό φόρο. Λέμε ότι σήμερα π.χ. η γυναίκα καταπιέζεται διότι δεν μπορεί να έχει το επώνυμο της, ή το δικαίωμα να γράψει το παιδί της στο όνομα της. Δεν καταλαβαίνω, οι Έλληνες εκείνης της εποχής είχαν κεφαλικό φόρο, για να έχουν δηλαδή το κεφάλι τους πάνω στους ώμους τους έπρεπε να πληρώνουν ειδικό φόρο ενώ ο Τούρκος δεν επλήρωνε, αυτό το πράγμα είναι μια μορφή καταπίεσης. Η οι Έλληνες δεν εγίνονταν δεχτοί σαν μάρτυρες στο δικαστήριο π.χ. Το λοιπόν όλα αυτά έχουν αναλυθεί, πως ήταν ακριβώς αυτό το σύστημα, πως η κοινότητα η οθωμανική ήταν ο φορέας αυτών των σχέσεων του στρατιωτικοφεουδαλικού-κρατικού κατεστημένου με τους υποτελείς. Το λοιπόν... όμως επειδή ακριβώς έχουμε φανταστικές σχέσεις, επειδή έχουμε μια άλφα πολιτική τοποθέτηση, προσπαθούμε να δούμε ακόμα και τα ιστορικά δεδομένα του παρελθόντος κάτω από την οπτική του παρόντος. Η ίδια λογική πιστεύω ότι συνεχίζεται και σήμερα.

Δεν ξέρω αν μακρογωρῶ, το φέρω το παράδειγμα, παρ' όλον που είμαι φιλοξενούμενος, ότι το «Εντός των τειχών» π.χ., ένα περιοδικό για τη Λευκωσία, δεν λέει ότι είναι διχοτομημένη, δεν λέει ότι αν έρθουν οι Τούρκοι πως θα αντισταθούμε στον πόλεμο των δρόμων εδώ στα στενάκια, ή τελοσπάντων, εάν ακόμα έχουμε τις δυνατότητες, πως θα χτυπήσουμε να πάμε παρά πέρα. Λοιπόν είναι ακόμα η κατάσταση με το ΑΚΕΛ το οποίο παίρνει (λέω τραχιά μερικά πράγματα) τους ανθρώπους του εκδρομῆ στο Τρόδος και η κύρια πολιτική τους πρακτική είναι να βγάλουν μήνυμα προς Τουρκοκυπρίους, τη στιγμή που δεν ζουν ανάμεσα τους. Μήπως αυτό αποτελεί μιαν εικόνα, μια φανταστική κατάσταση και τα λοιπά. Δηλαδή όταν η κύρια πρακτική σου αναφέρεται σε κάτι που δεν είναι, δεν το βιώνεις καθημερινά. Έχει και πολλά άλλα πράγματα στα οποία μπορώ να τοποθετηθῶ, το αφήνω πάρα πέρα όμως, διότι ξεκίνησα πρώτος.

22



Μ.Α. Μιλώντας για τις παραδοσιακές σχέσεις συγκεκριμένα, μπορεί πράγματι κάποιος να κάνει ένα είδος αναφοράς στην παραδοσιακή συμβίωση, όπως ονομάστηκε κάποτε, που να φαίνεται φαντασική, με την έννοια του να φαίνονται τα δεδομένα του σήμερα στο παρελθόν σαν πραγματικά. Η παραδοσιακή συμβίωση δεν νομίζω να είναι μια αρμονική συμβίωση, η οποία παρουσιάζει τα φαινόμενα της αρμονικής συμβίωσης που θα ανέμενε κανένας μέσα στα πλαίσια των μέσων του εικοστού αιώνα. Ήταν μια παραδοσιακή συμβίωση, όπως υπήρχε μεταξύ εθνότητων σε πολλές αυτοκρατορίες κι αυτής της παραδοσιακής, πιστεύω ότι το κύριο χαρακτηριστικό της, ήταν ότι το έθνος κι ο εθνικισμός δεν είχαν τη σημασία που έχουν σήμερα. Μέσα στα πλαίσια μιας πολυεθνικής αυτοκρατορίας φυσικά οι εθνικές υποδιαιρέσεις δεν είχαν ακριβώς τη σημασία που έχουν οι εθνικές υποδιαιρέσεις σήμερα. Αλλά για να αναφερθῶ κατευθείαν σε μερικά στοιχεία που ανέφερον ο Σάββα Π. θέλοντας να δείξει ότι δεν υπήρχε ουσιαστικά τέτοιου είδους συμβίωση, θα έλεγα το εξής: Δεν ήταν όλοι οι τουρκοκύπριοι άρχουσα τάξη, ούτε καν μέσα στα πλαίσια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, δηλ. άλλοι ήταν μέλη της άρχουσας τάξης, άλλοι ήταν γεωργοί όπως ήταν οι Έλληνες. Φυσικά υπήρχε μια διάκριση, γνωστή, στη συμπεριφορά της άρχουσας τάξης, μεταξύ των μαωμεθανών και των μη μαωμεθανών. Δεύτερον, η δομή της οθωμανικής αυτοκρατορίας άλλαζε σε διαφόρους περιόδους, δεν ήταν πάντοτε η ίδια.

Γενικά όμως η παραδοσιακή συμβίωση αναφέρεται σαν έναν είδος αφετηρίας στις σχέσεις των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων που δεν ήταν κατ' ανάγκη προδιαγραμμένη να οδηγήσει σε σύγκρουση. Τώρα, δεν θέλω να επεχταθῶ σε λεπτομέρειες, σε όλα τα θέματα που θα θίξουμε σ' όλη τη διάρκεια της συζήτησης, θα ήθελα μόνο να πω ότι όταν αναφερόμαστε στις σχέσεις Ελληνοκυπρίων-Τουρκοκυπρίων στο παρελθόν με την έννοια ότι δεν ήταν πάντοτε σχέσεις σύγκρουσης και μάλλον υπήρχαν οι περίοδοι που υπήρχαν οι δυνατότητες για πολύ διαφορετικές κατευθύνσεις εξέλιξης, δεν μιλούμε μόνο για την περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ή τα πρώτα χρόνια της Βρετανικής διοίκησης, μιλούμε επίσης για την πολύ μετέπειτα περίοδο, της δεκαετίας του 40 και 50 όπου αστικοποίηση, οργάνωση συντεχνιών, ακόμα και οργάνωση κάποιων πολιτικών πυρήνων συνοδεύονταν από μιαν συνεργασία στην πυρηνική εργατική τάξη μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Δεν αναφερόμαστε μόνο σε ένα μυθικό παρελθόν όταν μιλούμε για συνεργασία Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

— Ν.Γ. Θάθελα να ξεκινήσω τη μικρή μου εισήγηση, εξετάζοντας τις θεωρίες για το ποιές πρέπει να είναι οι σχέσεις ανάμεσα στους Ε/Κ και Τ/Κ. Θυμάμαι ότι στις 20 Ιουλίου το 1977, στη συγκέντρωση στην πλατεία Ελευθερίας, όπου ομιλητής ήταν ο Μακάριος, περίπου ένα μήνα πριν πεθάνει, οι διαδηλω-

τές, οι δυο μικρές ορχήστρες, όπως τις είπεν εκείνη την ώρα ο Πρόεδρος, διέκοπταν τον ομιλητή φωνάζοντας ότι οι Τούρκοι της Κύπρου δεν είναι εχθροί μας, οι Τούρκοι της Κύπρου είναι αδελφοί μας. Οπότε και ο Μακάριος σε κάποια στιγμή εδιόρθωσε και είπεν ότι μπορεί οι Τούρκοι της Κύπρου να μην είναι εχθροί μας, αλλά δεν μπορούμε να πούμε κι όλας ότι είναι αδελφοί μας. Αυτές είναι οι δυο θεωρίες, υπάρχει όμως και μια τρίτη, που δέχεται ότι οι Τούρκοι της Κύπρου σαν διαφορετική εθνότητα, οι οποίοι έκαναν μάλιστα και την εισβολή είναι εχθροί μας. Αυτές είναι οι τρεις θεωρίες. Προσωπικά ποιά θεωρία δέχομαι ή ποιά θεωρία θεωρώ σα σωστή. Με βάση το χριστιανισμό που είναι και η επίσημη θρησκεία μας στην Κύπρο, θα 'πρεπε να δεχθούμε ότι **οὐκ ἐνὶ Ἑλλην ἢ βάρβαρος**, δηλαδή η εθνική διαφορά μεταξύ Ελλήνων και βαρβάρων δεν έχει τόση σημασία μπροστά στο γεγονός ότι οι άνθρωποι είναι αδελφοί (Απ. Παῦλος: Ἡ ὅτι ο πλησίον είναι ο εαυτός ή ο αδελφός). Αυτή είναι η χριστιανική αντίληψη. Και σύμφωνα μ' αυτή δεν βλέπω το λόγο γιατί οι Τούρκοι της Κύπρου να μην είναι αδελφοί μας. Η μαρξιστική θεωρία είναι ότι σε μιαν εποχή της Καπιταλιστικής κοινωνίας, αυτό που έχει σημασία δεν είναι οι εθνικές συγκρούσεις τόσο, όσο οι ταξικές συγκρούσεις. Για το Ελληνικό έθνος μετά την Μικρασιατική καταστροφή του '22 έπρεπε στην πράξη η «μεγάλη ιδέα», καταστράφηκε η εθνικιστική εξόμηση, τα εθνικιστικά οράματα και κατέπεσε η μεγάλη ιδέα.

Κι έτσι φαίνεται στην πράξη σαν οι Εθνικές διαφορές, συγκρούσεις, να μην είναι τόσο σημαντικές όσο οι ταξικές. Αυτή είναι η μαρξιστική θεωρία. Και με βάση αυτήν πάλι δεν θα 'βλεπα να έχει τόση σημασία η σύγκρουση μεταξύ Ε/Κ και Τ/Κ όσο η σύγκρουση μεταξύ εργατικής τάξης και των συμμάχων της και αστικής τάξης. Των προλεταριών είτε Ε/Κ, είναι είτε Τ/Κ ενάντια στους αστούς είτε Ε/Κ ή Τ/Κ ή Ἀγγλοι, Αμερικάνοι κ.τ.λ. Η τρίτη θεωρία είναι η νομική κατάσταση που προέκυψε. Οι Τουρκοκύπριοι ήταν μειονότητα το ένα πέμπτο του πληθυσμού, αλλά με τις συμφωνίες της Ζυρίχης, οι οποίες αποτελούν νομική κατάσταση και δικαίον, συμμετείχαν ως ένα μεγάλο βαθμό στην εξουσία του Κυπριακού Συντάγματος. Και αυτή η θεωρία δέχεται μιαν ανεξάρτητη Κύπρο, με βάση το δικαίον και το δικαίωμα να έχει εξουσία όλα αυτά τα δικαιώματα που τους αναγνωρίζουν. Τελειώνω εδώ και θα επανέλθω στην συζήτηση.

Χ.Σ. Εγώ κατ' αρχήν θα 'θελα να διαχωρισθῶ κάπως από την ίδια την τοποθέτηση του θέματος. Πιστεύω ότι η ρήξη μεταξύ Ε/Κ και Τ/Κ έχει ξεκινήσει από πολύ παλιά σε επίπεδο πολιτιστικής σύγκρουσης. Δεν θα επεχταθῶ σ' αυτό τώρα βέβαια ίσως μετά στη συζήτηση να μας δοθεί η δυνατότητα να καταπιστούμε μ' αυτό το σοβαρό θέμα. Μερικές παρατηρήσεις τώρα όσον αφορά την τοποθέτηση του φίλου του Νεάρχου στην οποία διακρίνω μια ηθικιστική προσέγγιση του θέματος. Κυρίως όσον αφορά τη θέση ότι υπάρχουν μόνο τρεις βασικές

τοποθετήσεις στις σχέσεις μας με τους τουρκοκυπρίους είναι: ότι είναι αδελφοί μας, είναι εχθροί μας, είναι κάτι ερμαφρόδιτο ανάμεσα. Είναι μια προσέγγιση που θα μπορούσα να τη χαρακτηρίσω σαν καλοπροαίρετη μεν αλλά διαισθηνομοι να διαπερνάται από μια δογματική πρόθεση. Ξεπερνά την πολιτική συγκυρία μ' ένα τρόπο ακροβατικό και επιχειρεί να προσδώσει ιεραποστολικήν διάσπαση στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων, των δύο εθνότητων που συνυπάρχουν σ' ένα χώρο ανταγωνιστικά. Ποτέ εγώ δε θα πίστευα ότι η συμβίωση δύο κοινοτήτων εξαρτάται απ' τις αδελφοποιητικές ή εχθροτικές προθέσεις. Συμφωνώ σε ορισμένες Μαρξιστικές παραπομπές του Νεάρχου όσον αφορά την ταξική σύγκρουση, την εργατική τάξη, αλλά από τη στιγμή που ξεπερνιέται στην προσέγγιση η πολιτική συγκυρία αναίρεται και ο ίδιος ο Μαρξισμός. Εί Πως να αρχίσουμε μετά μια συζήτηση που να μας δίνει το δικαίωμα να συζητήσουμε με βάση κάποιους κοινούς τόπους, κοινές συντεταγμένες.

Π.Π. Κατ' αρχάς εγώ βλέπω ότι από τον τρόπο που μπαίνει το ίδιο το θέμα, όπως είπα και προηγουμένως, μιλώντας για τις σχέσεις Ε/Κ και Τ/Κ, βρισκόμαστε κάτω από το βάρος μιας κάποιας ιστορίας. Η τοποθέτηση του Σάββα νομίζω ήταν αρκετά ενδιαφέρουσα στο βαθμό που ακριβώς μας προτείνει να δούμε το φανταστικό στοιχείο που υπάρχει στον τρόπο που αντιμετωπίζουμε τα πράγματα. Εγώ προσωπικά βλέπω ότι είναι φανερό πως μετά το '74 υπάρχει ένα κάποιο σύνδρομο ενοχοποίησης στη δική μας πλευρά και τούτο το πράγμα έστω κι αν η λέξη παραπέμπει σε ψυχολογική ορολογία δεν έχει να κάνει τίποτε με ψυχικές καταστάσεις, είναι πολύ απλή η κατάσταση. Αν πάρουμε την περίοδο '63-'74 εμείς βρισκόμασταν περίπου στη θέση στην οποία βρίσκονται οι Τούρκοι σήμερα. Δηλαδή ήταν φανερό ότι οι Τούρκοι της Κύπρου ένοιωθαν τότε καίσιον τρόπο, ας μη πω ηττημένοι γιατί δεν είχε κριθεί τόσο σημαντικά η αντιπαράθεση στο επίπεδο ενός πολέμου όπως το '74, αλλά οπωσδήποτε ένοιωθαν υποβαθμισμένοι, ένοιωθαν ότι στο συσχετισμό δυνάμεων βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση. Το ίδιο συμβαίνει σήμερα με μας: διακατεχόμεστε από κάποιο αίσθημα ήττας. Τούτη η «ψυχολογία της ήττας», μπορεί να εκφραστεί με διάφορους τρόπους, με διάφορες πολιτικές καταστάσεις, μια τυπική αντίδραση απέναντι σε τούτο το πράγμα είναι η προσπάθεια φυγής. Δηλ. είναι γνωστό ότι κουβαλούμε μια ιστορία η οποία μας έχει διδάξει μέσα από εθνικούς όρους, τούτο το πράγμα είτε συμφωνούμε είτε όχι, είναι κάτι το οποίο κουβαλούμε σαν συλλογική συνείδηση. Ο Κυπριακός Ελληνισμός, γι' αυτό το λόγο, βλέπουμε ότι εθνικά έχουμε αποτύχει σε διάφορους στόχους. Όπως και το '60 όταν οι ίδιοι άνθρωποι είχαν ηγηθεί του Ενωτικού Κινήματος, αποφάσισαν ότι την ίδια ενέργεια του λαού τούτου θα μπορούσαν να τη διοχετεύσουν σε κάτι άλλο. Έτσι και σήμερα ορισμένοι, έχουν αποφασίσει ότι θα ήταν πιο εύκολο, λέω έχον αποφασίσει: τούτα τα πράγματα δεν είναι πολιτικές αποφάσεις αλλά τους φαίνεται πιο εύκολο το να αναζητήσουν ιδεολογικά ένα άλλο εθνικό «ανήκειν». Δηλαδή μιλάμε για «Κυπριακό Έθνος» σε διάφορα επίπεδα. Άλλες αντιδράσεις εστ' ίσου πασασμωδικές μπορεί να είναι το ότι κάποιος ή άλλοι, σε άλλη φανταστική φυγή, πιστεύουν ότι βρίσκονται ακόμα στις συγκυρίες του '55 και '60 και να πιστεύουν ότι θα κάνουμε δεν ξέρω γω τι.

Τώρα ανάμεσα στις δύο αυτές ακραίες τοποθετήσεις υπάρχουν και διάφορες «μετριοπαθείς» στάσεις οι οποίες ακριβώς μας υποδεικνύουν ότι υπάρχει μια κατάσταση ανάγκης, στην οποία θα πρέπει να προσαρμοστούμε. Και γω προσωπικά, σαν εισαγωγή στο πώς θα ήθελα να αντιμετωπίσω το θέμα θα έλεγα πως οι όροι της συνύπαρξης μας με τους Τ/Κ είναι ακριβώς αποτέλεσμα της ίδιας της ιστορίας. Δεν πρόκειται για τίποτε άλλο, και γω νομίζω ότι τα σωστά ερωτήματα σήμερα, εφ' όσον μιλούμε σε εθνικούς όρους - ήδη, λέμε οι σχέσεις δύο εθνικοτήτων - δεν νομίζω ότι πρέπει να παραπέμψουμε το θέμα αμέσως σε μια υποτυπώδη μαρξιστική ανάλυση και να θυμηθούμε για Ν-οστή φορά ότι υπάρχουν κοινωνικές τάξεις. Δεν θα μπορούσαμε να προσθέσουμε τίποτε στην κατανόηση τούτων των σχέσεων νομίζω, κείνο που ίσως μετρά παραπάνω, είναι να καταλάβουμε, μάλλον να προβληματιστούμε, τι είναι εκείνο που κάνει ένα λαό ομοιογενή. Ποιοί είναι οι παράγοντες οι οποίοι κάνουν ορισμένους να πιστεύουν ότι θα έπρεπε και τούτο το «θα έπρεπε» μπαίνει από την αρχή, ότι θα έπρεπε, λέω, να ζούμε μαζί με

23

τους Τ/Κ; Για ποιους λόγους; Κι εγώ προσωπικά έχω τις απόψεις μου, αλλά επειδή μίλησα επιφυλάσσομαι για τη συζήτηση.

— **Κ.Α.:** Αρχίζω από μια φράση του Μιχάλη που είπεν ότι η συνύπαρξη ήταν ενός παραδοσιακού τύπου συνύπαρξη και δε προδικάζει υποχρεωτικά τη σύγκρουση. Εγώ νομίζω ότι ακριβώς επροδικάζει τη σύγκρουση, ακριβώς γιατί δεν μπορούσε να εξελιχτεί παρά μέσα από τα δεδομένα κείνης της εποχής, επομένως δε θα μπορούσε να ξεφύγει του εθνικισμού. Άρα επομένως με τη γένεση δύο αντιθετικών εθνικισμών, αντιθετικών όχι μόνο στην Κύπρο αλλά στο επίπεδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, δηλαδή ο Τουρκικός χτιζόταν σε βάρος του Ελληνικού κι ο Ελληνικός σε βάρος του Τουρκικού, η σύγκρουση γινόταν πολύ πιθανή.

Θα έπρεπε να εξελιχθεί έτσι, εκτός εάν το νέο δεδομένο της εποχής, δηλ. η εργατική τάξη έπαιζεν έναν άλλο ρόλο. Δυστυχώς όμως εκείνο το ρόλο δεν τον έπαιξε η εργατική τάξη, η μόνη που θα μπορούσε να έχει σαν όραμα μια συνύπαρξη, με αποτέλεσμα να ακολουθήσουν τα πράγματα τη μάλλον φυσιολογική τους πορεία θα έλεγα. Ακολουθώντας τη «φυσιολογική» τους πορεία, δυστυχώς δεν έχουν λύση. Δηλαδή και μέσα από τον εθνικισμό έχουμε ένα ρεζιλέμα των εθνικών ιδεωδών ιστορικά, τουλάχιστον οπωσδήποτε για τους Ε.Κ., (υποθέτω ότι οι Τ/Κ τουλάχιστον η εθνικιστική μερίδα θα έχει την αντίθετη εντύπωση προς το παρόν), ενώ η εργατική τάξη έχει ηττηθεί επίσης με την έννοια ότι δεν έπερασε ποτέ το δικό της μήνυμα. Άρα λοιπόν, συνδέοντας αυτά με κείνα του Προδρόμου, είναι τούτο το πραγματικό συναίσθημα της ήττας, της συνολικής, δηλαδή όλων των τάξεων, γιατί όλες οι τάξεις δεν έχουν καταφέρει να υλοποιήσουν κατά τι το όραμα τους, ή εκείνο που θα μπορούσε να ήταν το όραμα τους. Και πραγματικά βρισκόμαστε μπροστά σε μια τελμάτωση. Τώρα όσον αφορά τον όρο φανταστική που χρησιμοποιήθηκε σε ότι αφορά τη συνύπαρξη. Είναι εν' τέλει υποκειμενικό, θα γίνει πιο μαζικό φαινόμενο ίσως σε μερικά χρόνια ή σε αρκετά χρόνια, όμως εν πάσει περιπτώσει προς το παρόν όπως είπεν ο Νέαρχος για μένα η συμβίωση δεν είναι φαντασίωση, είναι ένα πράγμα που το ζω. Ακόμα κι αν έχει σταματήσει δηλαδή. Γιατί το έζησα στο παρελθόν. Εν πάσει περιπτώσει όμως τώρα, θα γίνεται φαντασίωση όσο τα πράγματα θα μένουν έτσι γιατί όντως θα πεθάνουμε εμείς, και οι νεώτερες γενιές, εννοώντας τα τωρινά παιδιά, υποχρεωτικά, στον όρο συμβίωση, θα προσδίδουν ένα όνειρο που θα το δέχονται ή δε θα το δέχονται, αλλά οπωσδήποτε δεν θα μπορούν να το στηρίξουν πάνω σε μια υλική συμβίωση όπως μπορούν μερικοί από μας. Νομίζω επομένως ότι στο μέλλον θα ανέλθει τούτη η συμβίωση στο επίπεδο του ονείρου, εντεινόμενη από το γεγονός ότι τα δύο κομμάτια της Κύπρου, το κατεχόμενο και το ελεύθερο απορροφάται το ένα από το Τουρκικό κέντρο και το άλλο από το Ελληνικό κέντρο. Εάν δεν αλλάξουν τα πράγματα, και δεν βλέπω να αλλάζουν στο σύντομο μέλλον, αλλά θα χρειαστούν αρκετά χρόνια, σημαίνει ότι τα πράγματα θα αντιμετωπίζονται κατά κάποιον τρόπο, παραδοσιακά, χωρίς δηλαδή την παρέμβαση της εργατικής τάξης.

Σ.Π.: Εκτός και αν υπάρχουν από την αντίθετη πλευρά σχέδια ή συγκεντρώσεις ή συμφέροντα που ωθούν στην αναμόρφωση της καταστάσεως για κατάληψη όλης της Κύπρου. Οπότε το πρόβλημα ξαναμπάνει. Δηλαδή η θεώρηση ότι κάπου το πράγμα έχει ξεκαθαρίσει θα ήταν ίσως έτσι όπως το λες στη περίπτωση που θα μείνουν έτσι τα πράγματα. Και ακριβώς είναι αυτό το πρόβλημα. Θα σε καλούσα να απαντήσεις.

Κ.Α.: Σε ιδεολογικό επίπεδο δεν αλλάζουν τα πράγματα με την έννοια ότι σε μια δεύτερη σύγκρουση θα παιχτεί το πράγμα 'Ελληνες και Τούρκοι «οι καλοί και οι κακοί». Και με την πορεία που παίρνουν τα πράγματα μάλλον θα παιχτεί έτσι. Τώρα αν θα ριχτούν στη θάλασσα οι Τούρκοι με τους Τουρκοκύπριους ή αν θα ριχτούν στη θάλασσα οι Ελληνοκύπριοι μαζί με τους Έλληνες σε επίπεδο συνείδησης δεν αλλάζει το γεγονός ότι αυτή τη μορφή τείνει να πάρει η σύγκρουση.

Σ.Π.: Πρώτα απ' όλα ξεκαθαρίζω μερικά πράγματα απλά, η εθνογένεση είναι διαφορετική όταν γίνεται από καταπιεζόμενους λαούς, και είναι διαφορετική η εθνογένεση όταν γίνεται από καταπιεστές και αυτό σημαίνει μια διολίσθηση μέσα στα λαϊκά στρώματα, μιας διαφορετικής αντίληψης της ιστορίας. Το Ελληνικό έθνος διαμόρφωσε τη νεώτερη του εθνογένεση ως καταπιεζόμενο έθνος, ενώ αντίστοιχα το Τουρκικό τη διαμόρ-



φωσε ως καταπιεστικό. Κι αυτό έχει ανάλογες επιπτώσεις και συνέπειες πάνω στον τρόπο που αντιμετωπίζουν οι διάφοροι λαοί της εξελίξεως. Επομένως πάνω στο θέμα της φανταστικής σχέσης. Και μπαίνω στο θέμα της ενοχοποίησης που είπεν ο Πρόδρομος. Δυστυχώς η αδυναμία μας, πιστεύω όλων, είναι να παράζουμε μια αυτοφυή γνήσια θεώρηση των πραγμάτων που βγαίνει μέσα από τις πραγματικές συνθήκες ύπαρξής μας. Είναι αστείο να είσαι καταπιεστής και να νομίζεις ότι είσαι καταπιεζόμενος. Είναι αστείο να είσαι καταπιεζόμενος και να νομίζεις ότι είσαι καταπιεστής, ή να είσαι κοντός και να νομίζεις ότι είσαι ψηλός. Και ακριβώς υπάρχει αυτή η ενοχοποίηση. Επειδή κουβαλούμε τα πλέγματα μιας κουλτούρας που είναι ευρωπαϊκή, διαβάζουμε τον Σαρτρ και καλά κάνουμε, διαβάζουμε Άγγλους, Γάλλους, και έχουμε μια ενοχή γιατί ο Σαρτρ π.χ. είναι ο απότοκος μιας γαλλικής κουλτούρας που έχει μέσα την καταπίεση της Αλγερίας, έχει τις αποικίες, έχει πολέμους ιμπεριαλιστικούς έχει εκατοντάδες παρόμοια πράγματα. Και πολύ σωστά εκφράζονται μέσα σ' αυτά τα γραπτά η ενοχή του Γάλλου διανοούμενου ή του Άγγλου ή του Αμερικανού. Εμείς τους διαβάζουμε και καλά κάνουμε αντί όμως να τα διαμορφώσουμε και να τα δούμε μέσα στις πραγματικές συνθήκες ύπαρξής μας, κουβαλούμε ακριβώς μιμητικά αυτές τις ενοχές. Είμαστε ένα έθνος κλωτσοσκούφι, ένα έθνος που διαμόρφωσε την εθνική του συνείδηση τα τελευταία 500 χρόνια ο τελευταίος τροχός της άμαξας που καταπιεζόμαστε, σφαγιαζόμαστε, μας εξοντώνουν, μας στερούν τα στοιχειώδη δικαιώματα μας κι όμως κουβαλούμε ενοχές, ενοχές που είναι κάποιου Γάλλου διανοούμενου. Δεν έχουμε δηλαδή την αντιμετώπιση των πραγμάτων ως καταπιεζόμενοι, αλλά νομίζουμε ότι στέλλουμε τα παιδιά μας στο Βιετνάμ και πολεμούν, ή σφάζουμε ξέρω γω τους κατοίκους της Μαλαισίας.

Αυτό είναι βασικό για να περάσω στο θέμα των Τ/Κ. Και κατηγορώ, ακριβώς γιατί αυτές οι φανταστικές σχέσεις διαμορφώνουν τις ψυχασθένειες, σχιζοφρένειες και καρκίνους στην Κύπρο. Και εξηγώ. Ένα παράδειγμα. Κουβεντιάζοντας μ' ένα κύκλο ορισμένων ανθρώπων μου έλεγαν διάφορα... «Μα οι δύο κοινότητες, εν αγαπημένες, θα τα βρούμε κ.τ.λ., κ.τ.λ.». Όταν επέμβηκα και έδωσα τις εξελίξεις που έχουν φέρει στην Κύπρο τα τουρκικά συμφέροντα, το ρόλο που έπαιξε η ηγεσία αλλά και η βάση της τουρκοκυπριακής κοινότητας μερικοί απ' αυτούς χωρίς να έχουν διαβάσει τίποτα, από τα βιώματα και την εμπειρία τους, «έχεις δικιο μου λένε» και έφεραν παράδειγμα το '60 τα Veto, τη συμπεριφορά τους, τον τρόπο, το τι έγινε κ.τ.λ., κ.τ.λ. Θέλω να πω δηλαδή ότι μερικοί άνθρωποι, ενώ είχαν άλλα βιώματα, άλλο τρόπο αντίληψης της ιστορίας τους, επειδή έχει παγιωθεί ένας τρόπος αντιμετώπισης της ιστορίας τους, επειδή έχει παγιωθεί ένας τρόπος αντιμετώπισης των εξελίξεων του Κυπριακού, κάθε άλλο παρά αυτός που αντιστοιχεί στις πραγματικές συνθήκες ύπαρξής τους, όμως εκφρά-

ζονται σύμφωνα μ' αυτό. Και γι' αυτό κατηγορώ και τους ιστορικούς και τους πολιτικούς της Κύπρου γιατί δημιουργούν καρκινογενέσεις. Αυτοί οι άνθρωποι θα πάθουν καρκίνο γιατί δεν λένε τι συμβαίνει ή συνέβαινε στη ζωή τους. Και εξηγούμαι για το θέμα της συμβίωσης. Λένε για τους όρους της συνύπαρξής μας με τους Τ.Κ. ('Όχι παλιά γιατί θα εξετάσουμε και που εστάθηκαν και τι εξελίξεις έχουν φέρει στον ευρύτερο Κυπριακό χώρο) στην εξέλιξη. Θα βασίζονται αυτά πάνω σε μερικές αρχές ή θα βασίζονται πάνω στο συμβιβασμό ο οποίος προωθείται από μερικά κέντρα εξουσιών; Δηλαδή. Θα συμβιώσουμε με τους Τ/Κ έχοντας εμείς το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού ως συνόλου ή όχι. Θα συμβιώσουμε με τους Τ/Κ έχοντας το δικαίωμα να αυτοκαθοριστούμε σαν σύνολο ή όχι. Δηλαδή είναι μερικά προβλήματα που μπαίνουν για να δούμε ακριβώς πως θα συμβιώσουμε ή πως θα τα βρούμε με τους Τ/Κ γιατί οι αναφορές, οι οποιεσδήποτε ταξικές τοποθετήσεις, υπερκαλύπτουν και επισκιάζουν την πραγματικότητα που παίζεται με όρους πέραν των ταξικών. Κι αυτοί οι όροι είναι συμβιβασμός ή όχι.

Ν.Γ.: Λοιπόν επειδή έγινε αναφορά στις δικές μου ταξικές τοποθετήσεις, από τρεις. Πρέπει να είμαστε πιο ειλικρινείς και να μη παίρνουμε από τις απόψεις του άλλου μόνο αυτή που μας βολεύει. Φυσικά δεν συμμετέχουμε στη δημιουργία κάποιου λογοτεχνικού κειμένου αλλά πιστεύω και πάλιν ότι η επανάληψη που είναι αντιλογεχνική βλάφτει. Ωστόσο πρέπει να υπενθυμίσω ότι έθεσα κάτω τρεις θεωρίες. Την Μαρξιστική, που δέχεται την συνύπαρξη με τους Τούρκους, την χριστιανική αντίληψη που επίσης και την νομική, την συνταγματική αντίληψη η οποία επίσης. Και τις ανέφερα γιατί αυτές οι αντίληψεις, στα φανερά μας καλύπτουν όλους εμάς τους Ε/Κ. Είτε αριστεροί είμαστε, είτε Μαρξιστές πέραν του αριστερού χώρου ή του οργανωμένου χώρου, είτε χριστιανοί είμαστε, είτε πολίτες της Κύπρου. Αλλά φαίνεται ότι στα φανερά υποστηρίζουμε αυτές τις θεωρίες στην πράξη και στις βαθύτερες μας πεποιθήσεις τις αρνιόμαστε. Και πιο συγκεκριμένα, ενώ με το χριστιανισμό θα δεχόμασταν τη συνύπαρξη, βλέπουμε ότι τα τείχη ανάμεσα στις δύο κοινότητες χτιζονται και υψώνονται και από τη θρησκεία. Οι θρησκευτικές διαφορές προτείνονται, σαν ένα διαχωριστικό φράγμα αφού οι πολίτες της Κύπρου διαφορετικών εθνοτήτων δε μπορούν να παντρευτούν μεταξύ τους.

Αυτό διασυνίζει το διαχωρισμό των πολιτών, και την πόλωση και τους βάζει τους με απέναντι στους δε. Όσο για την εκκλησία δεν ακολουθεί το «ου φονεύσεις» το ευαγγελικό, αλλά όταν είναι για πόλεμο εθνικιστικό τότε τα όπλα ευλογούνται και το φονεύουν δεν είναι εγκλημα.

Για τη Μαρξιστική τοποθέτηση ασφαλώς είναι πάλι υποκρισία εάν οι μαρξιστές κι η αριστερά της Κύπρου, σ' όποια απόχρωση και να είναι, ευλογεί για παράδειγμα τα όπλα αυτών που σκοτώνουν τους Τουρκοκύπριους π.χ. στην Ομορφιά, ή

στα Κόκκινα ή αλλού. Κι όσο για τη νομική αντίληψη ασφαλώς είμασταν υποκριτές, ή ήταν υποκριτές όλοι όσοι ενώ στα φανερά υποστηρίζαν την ανεξαρτησία που ήταν και μια νομική κατάσταση, ανεπίσημα υποστήριζαν την ένωση ή κάτι άλλο. Κι αυτό μέχρι και μετά την εισβολή το 1974. Αυτή η ενοχή πραγματικά βαραίνει όλες αυτές τις ομάδες που εκπροσωπούνταν από τις θεωρίες που είπα. Αλλά η θεωρία της ενοχής δεν είναι όπως την παρουσίασαν οι φίλοι. Η ενοχή είναι σε αναφορά με συγκεκριμένα εγκλήματα και αμαρτήματα αν θέλεις. Δεν νοιώθουμε ενοχή απέναντι στους Τ/Κ επειδή τους επαρμερίσαμε ή γιατί εσκοτώθηκαν στις διακοινοτικές διαφορές. Θα 'πρεπε να νοιώθουμε αλλά υπάρχουν κι άλλες ενοχές. Είναι η ενοχή της απώλειας της πατρίδας μας και με δικές μας ενέργειες. Για παράδειγμα το σωβινισμό, την υπόθαλψη διακοινοτικών διαταραχών και το πραξικόπημα που άνοιξε τις πόρτες. Η αποδοχή της 7χρονης δικτατορίας που άνοιξε τις πόρτες. Η δική μου θέση η προσωπική, δεν είναι προσωπική διότι συμπίπτει και με τη θέση των προσφύγων, που έχω βιώματα το πως αισθάνονται, σαν ένας από τους ιδρυτές στα πρώτα προσφυγικά σωματεία που έγιναν, όπως ήταν η συντονιστική επιτροπή της περιοχής Μόρφου, το Ελεύθερο Μόρφου». Και η δική μου αντίληψη για τη συνύπαρξη πέρα από το θέμα το θεωρητικό, είναι και βιωματική. Δηλαδή, αφού καλοεξετάσαμε όλες τις δυνατότητες είδαμε και πιστέψαμε ότι δεν υπάρχει άλλη δυνατότητα δικαίωσης των προσφύγων, δηλαδή των πιο βαριά κτηπημένων από την τραγωδία, παρά μόνο η ειρηνική λύση και η συνύπαρξη.

Δεν βλέπω με ποιον άλλο τρόπο οι πρόσφυγες θα επιστρέψουν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Μήπως μ' αυτά που λεν μερικοί και προσφάτως, εάν οι Ελληνοκύπριοι αγόραζαν και αποχτούσαν ατομικές βόμβες μόνο τότε; Μα η κούρσα των ανταγωνισμών δεν έχει τέλος. Μήπως εάν ασ πούμε βομβαρδίζαμε με κανόνια και καταστρέφαμε όλους τους Τουρκοκύπριους που είναι στο βορρά; Και να ήταν εφικτό είναι ανήθικο. Αλλά δεν είναι εφικτό. Η μόνη οδός κατ' έμμενα είναι η ειρήνη, η συνεννόηση κι η συνύπαρξη. Η θέση μου λοιπόν για συνύπαρξη δεν πηγάζει από την ενοχή, προσωπικά ούτε σκότιστα κανένα Τουρκοκύπριο, ούτε ευλόγησα, ούτε το ανέχτηκα ΠΟΤΕ. Αλλά πηγάζει από τις αρχές που ανέφερα και της αναγκαιότητας μιας λύσης. Βέβαια μπορεί οι μη πρόσφυγες είτε να μη τη θέλουν, συνειδητά, είτε να τη θέλουν φιλολογικά γιατί τα συμφέροντα τους είναι στις μη κατεχόμενες περιοχές, και από την καταστροφή της βόρειας Κύπρου πολλοί ωφελήθηκαν οικονομικά. Αλλά για μας που είμαστε απ' τη βόρεια Κύπρο πατριωτικά το θέμα τίθεται σα θέμα επιστροφής μ' οποιονδήποτε δυνατό τρόπο.

Μ.Α.: 'Ηθελα ν' αρχίσω με μερικές σκέψεις για το θέμα της αυτοδιάθεσης. Μια παρέμβαση σχετικά με το χρόνο...

Έχω μια ή δυο σκέψεις για το θέμα της αυτοδιάθεσης γιατί είναι πράγματι μια πολύ ισχυρή έννοια και εθνικά και νομικά και αν την πάρει κανένας έτσι χωρίς να εξετάσει τις προεχτάσεις της στην πράξη, τις διάφορες μορφές που παίρνει στο σύγχρονο κόσμο, πιστεύω ότι αν τη δεις μόνο σε σχέση με την Κύπρο δημιουργεί ορισμένα αδιέξοδα. Η ιδέα της αυτοδιάθεσης δεν είναι μια ιδέα που αυτόματα νομικά εφαρμόζεται σ' οποιαδήποτε εθνική κατάσταση. Δηλαδή φτάνει να σκεφτούμε π.χ. το δικαίωμα του γερμανικού λαού της δυτικής Γερμανίας να ενωθεί με το λαό της Ανατολικής Γερμανίας, ή να σκεφτούμε το δικαίωμα του γαλλόφωνου λαού του Βελγίου να ενωθεί με το γαλλόφωνο λαό της Γαλλίας, ή το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των Βάσκων. Δηλαδή το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης είναι ένα δικαίωμα που διαμορφώνεται μέσα σε ορισμένες ιστορικές συνθήκες όπου εφορμουλαρίστηκε ένα νομικό δικαίωμα για να θέσει σε μια τάξη τις ανακατατάξεις συνόρων που έγιναν μέσα στην Ευρώπη στο τέλος του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα. Δεν είναι ένα δικαίωμα που αυτόματα το παίρνει κάποιος και το εφαρμόζει πάνω σε οποιαδήποτε κατάσταση και μάλιστα σε ένα σύνολο που ο ίδιος προσδιορίζει. Δηλαδή θα αναγνωρίσουμε το δικαίωμα του Ντενκτάς να εφαρμόσει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των Τουρκοκυπρίων; Επειδή είναι μια ξεχωριστή εθνική οντότητα μέσα στα πλαίσια της Κύπρου;

Σ.Π.: Αν αναγνωρίσεις σαν δικαιώματα, τα δεδομένα της κατοχής, να δικαιούνται. Γιατί νομικά μιλάμε για μια ενιαία γεωγραφικά περιοχή η οποία έχει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Στο επίπεδο που δεν αναγνωρίζουμε τα δεδομένα της κα-

τοχής, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης αναφέρεται στην Κύπρο ως σύνολο. Αφ' ης στιγμής τα αναγνωρίσουμε, ναι, δικαιούνται και οι Τ/Κ και οι Ε/Κ αλλά μπαίνει το πρόβλημα πώς στεκόμαστε απέναντι στα δεδομένα της κατοχής.

Μ.Α.: Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης ουδέποτε ήρθε οποιαδήποτε διεθνής οντότητα να το εφαρμόσει για διάφορους λαούς εκτός από συγκεκριμένες περιπτώσεις, σε διεθνείς διασκέψεις όπου ήδη είχαν γίνει μέσω πολέμων ανακατατάξεων, και ήρθαν μια διεθνής διάσκεψη να τακτοποιήσει αυτά τα θέματα βάσει του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης αποκτάται μόνο μεταξύ πολέμων. Κάποτε πετυχευμένων. Κάποτε αποτυγχάνουν, όπως π.χ. στην περίπτωση της Νιγηρίας όπου μια περιοχή της Νιγηρίας εθεώρησε πως είχε δικαίωμα αυτοδιάθεσης, η υπόλοιπη Νιγηρία το αρνήθηκε, η περιοχή αυτή ηττήθηκε και το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης δεν ακήθηκε. Θα ήθελα τώρα να επιστρέψω στην εξέλιξη την ιστορική. Φυσικά μια και έγινε μια ιστορική εξέλιξη είναι πολύ δύσκολο να θεωρησει κανείς ότι δεν ήταν αναπόφευκτη αυτή η συγκεκριμένη ιστορική εξέλιξη. Αλλά είναι δύσκολο να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι στη διαίρεση Ε/Κ και Τ/Κ έπαιξε κάποιο σημαντικό ρόλο ο εθνικισμός που εγεννήθηκε μεταξύ των Ε/Κ και Τ/Κ αντίστοιχα. Τώρα θέλω να μιλήσω λίγο για τη συσχέτιση ταξικής σχέσης και εθνικισμού. Δεν νομίζω ότι ο εθνικισμός ήταν ως πούμε η ιδεολογία της αστικής τάξης και κάτι άλλο ήταν η ιδεολογία της εργατικής τάξης. Νομίζω ότι όταν επεκράτησε ο εθνικισμός ήταν η ιδεολογία όλων των τάξεων, δηλαδή ουσιαστικά επεκράτησε μεταξύ όλων των Ελλήνων της Κύπρου και μεταξύ όλων των Τούρκων στην Κύπρο. Και πραγματικά όταν επεκράτησε ο εθνικισμός μια ορισμένη διαδικασία, μια ορισμένη πορεία ήταν αναπόφευκτη και ίσως εν μέρει και η ιστορία της Κύπρου στην περίοδο '60 - '64 θα μπορεί να πει κανένας εν όψη του εθνικισμού που είχαν ήδη φουντώσει πριν την ανεξαρτησία, ότι αυτή η πορεία ήταν κάπως αναπόφευκτη.

Το θέμα που παρουσιάζεται σήμερα είναι ότι οι εξελίξεις που εσημειώθηκαν στο παρελθόν δεν διαγράφουν ακριβώς την πορεία των γεγονότων στο μέλλον, και δε τη διαγράφουν για τον λόγο ότι η πορεία των γεγονότων στο μέλλον, σύμφωνα με τις εξελίξεις του παρελθόντος, μόνο προς κάποιο καταστροφικό αποτέλεσμα μπορούν να οδηγήσουν. Δηλαδή η διάγνωση του Ελληνοκυπριακού λαού σαν ξεχωριστού από τον Τουρκοκυπριακό λαό, η κατάληξη αυτής της διάγνωσης, και η πολιτική ενέργεια σύμφωνα μ' αυτή τη διάγνωση, φυσικά δε μπορεί να οδηγήσει σε κανένα άλλο αποτέλεσμα εκτός από τη μονιμοποίηση της διχοτόμησης της Κύπρου. Έχοντας υποβαθμίσει τις ταξικές διαφορές θέλω τώρα να πω ότι βασικά υπάρχουν παράγοντες που πρέπει να τους δούμε σε θετικούς στις ταξικές διαφορές. Δηλαδή δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι αν δει κανένας την Τουρκοκυπριακή κοινότητα, η εργατική τάξη της τουρκοκυπριακής κοινότητας, και τα κόμματα που φαίνεται να αντιπροσωπεύουν σε κάποιο βαθμό την Τουρκοκυπριακή Εργατική τάξη, έχουν αποκτήσει πολύ λιγότερα ωφέλη από την κατάσταση της διαίρεσης και της κατοχής, απ' ότι έχουν αποκτήσει άλλα μέρη της Τουρκοκυπριακής κοινωνίας, ιδιαίτερα η αστική τάξη, δηλ. η διαίρεση έχει ωφέλεσει ουσιαστικά την αστική τάξη, της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Ένα μεγάλο μέρος της Εργατικής τάξης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας επανειλημμένα εκφράζει μια θέληση, μια βούληση για μια μορφή ενωμένης Κύπρου, την οποία βλέπει να είναι παραπάνω προς το συμφέρον της παρά τη διαιώνιση του διαχωρισμού ή την ενσωμάτωση των κατοχυρωμένων περιοχών της Κύπρου στην Τουρκία. Πιστεύω ότι μπορούμε και πρέπει να προσπαθήσουμε να κτίσουμε πάνω σ' αυτές τις διαθέσεις που διαφαίνονται μέσα στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Τώρα το πώς μπορούμε να χτίσουμε μέσα σ' αυτή την κατάσταση που υπάρχει σήμερα είναι...

Χ.Σ.: Έστω ότι τελοσπάντων η Τ/Κ αριστερά, κατά κάποιο τρόπο αναζητεί μια λύση με βάση μια ενωμένη Κύπρο. Τουλάχιστον ωστόσο όλα τα δημοσιεύματα που έρχονται από το Τ.Κ. τύπο, και όλες οι κατά καιρούς πληροφορίες δεν μας επιβεβαιώνουν αυτό, και ακόμη με την έννοια ενωμένης Κύπρου λοιπόν εννοούν μια Κύπρο ανεξάρτητη σε βάρος εμάς. Πάνω σε ποια βάση θα οικοδομηθεί αυτή η ενωμένη Κύπρος απ' τη στιγμή που παραγνωρίζει το πλέον σημαντικό στοιχείο τη βω-

σιμότητα της πλειοψηφίας.

Μ.Α.: Όταν μιλούμε για μια ενωμένη Κύπρο, φυσικά δεν εννοώ ότι η Τ/Κ αριστερά βλέπει μια ενωμένη Κύπρο με την ίδια έννοια που την βλέπει π.χ. ο αρχιεπίσκοπος. Αλλά εδώ μιλούμε ίσως σε πιο συγκεκριμένα θέματα για τις προοπτικές πορείας των σχέσεων στο μέλλον, αν είναι εφικτές τέτοιες σχέσεις. Δεν παραγνωρίζω τις τρομαχτικές δυσκολίες που υπάρχουν αυτή τη στιγμή (σίγουρα δεν τις παραγνωρίζω κανένας) υπάρχει κατοχή, υπάρχει οικονομική εξάρτηση του κατοχυρωμένου μέρους της Κύπρου από την Τουρκία, υπάρχει η ιδεολογική εξάρτηση, ιδιαίτερα μετά την ανακήρυξη του παράνομου κράτους. Αλλά τίθεται το θέμα σαν η μοναδική πορεία εξόδου από το αδιέξοδο στις σχέσεις Ε/Κ και Τ/Κ, και το αδιέξοδο αυτό το βλέπω και σαν αδιέξοδο επανενσωμάτωσης της Κύπρου σε μεγάλο βαθμό. Η μόνη διέξοδος απ' αυτή την κατάσταση είναι πραγματικά κάποιες μορφές λύση με βάση το κοινό στοιχείο που υπάρχει αυτή τη στιγμή μεταξύ εκείνων των Ε/Κ και εκείνων των Τ/Κ που θέλουν την λύση. Αυτή είναι η ιδέα της ομοσπονδίας. Η μόνη πορεία που βλέπω, είναι μια μελλοντική λύση του Κυπριακού, βάσει της ομοσπονδίας, η οποία τουλάχιστο θα δώσει ορισμένα πλαίσια, μέσα στα οποία, εκείνοι οι παράγοντες, που είναι παράγοντες θετικής συνεργασίας είτε θετικές εξελίξεις μεταξύ Ε/Κ και Τ/Κ θα έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν.

Χ.Σ.: — Εγώ θα ήθελα να σταθώ σε μια φράση που επιώθηκε, ότι τα τείχη για τη συμβίωση Ε/Κ και Τ/Κ κτίζονται είτε κυρίως από μια είτε από εξωγενείς παράγοντες. Και σ' αυτή την κατά τα άλλα καλοπροαίρετη θέση παραγνωρίζεται η ίδια η κατοχή, ο ίδιος ο Αττίλας και ακόμα η ίδια η πολιτική συμπεριφορά μεγάλου αριθμού δυστυχώς Τουρκοκυπρίων. Επιμένουμε μερικοί πάλι σ' αυτό που επισήμανε πριν ο Πρόδρομος και ο Σάββας. Σε σε μια φανταστική κατάσταση, δηλαδή προσπαθούμε κάποιους ευσεβοποιήσουμε να τους συγκεκριμενοποιήσουμε, και να τους επιβάλλουμε σαν ιστορικά ντοκουμέντα. Υπάρχει μια διάθεση να ξαναγραφτεί η ιστορία, όπως είχε πει κι ο Μιχάλης προηγούμενα.

Ο εθνικισμός και στις δύο κοινότητες στηρίχτηκε πάνω σε μια συνολικότητα. Ήταν ένα γεγονός το οποίο υπήρξε και δε μπορεί να το διαγράψει κανένας είναι περίεργο να ερχόμαστε εκ των υστέρων να το ακυρώσουμε. Πρόηγούμενα ο φίλος ο Κωστής και ο Νέαρχος μας παροτρύναν να δούμε γιατί η εργατική τάξη δεν μπόρεσε να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων και να βρει τις διεξόδους, ώστε να αντιμετωπίσει τους εθνικισμούς των δύο κοινοτήτων - εθνοτήτων.

Δε μη παραγνωρίζουμε όμως ότι η ιστορία έχει γραφτεί, έχει γίνει, είναι ένα ντοκουμέντο. Αυτά τα πράγματα έχουν καταγραφεί στη συλλογική συνείδηση και των δύο κοινοτήτων, που σημαίνει ότι αν εμείς έρθουμε να παραγράψουμε αυτά όλα

σημαίνει ότι μιλάμε για κάτι εντελώς καινούργιο, που νομίζω ότι είναι παράδοξο ιστορικά. Από την άλλη πλευρά κάτι θα ήθελα να πω για το θέμα της ενοχοποίησης. Αισθάνομαι ότι στο φιλό το Νέαρχο λειτουργεί μονόπλευρα και αν και αποδέχεται ότι υπάρχει ενοχοποίηση εντούτοις αναφέρεται μόνο στα Κόκκινα και στην Ομορφία.

Ν.Γ.: Όχι αναφέρθηκα και στο πραξικόπημα και στην ανοχή της δικτατορίας πράγμα που εκτός από ενοχή δημιουργεί επιθετικότητα σ' αυτούς που εδέχθηκαν συνέπειες της δικτατορίας και του πραξικοπήματος και της εισβολής, σε αντίθεση με την ενοχή. Δηλαδή δεν υπάρχει μόνο ενοχή στην Κύπρο αλλά και επιθετικότητα των αδικημένων η οποία δεν εκτονώθηκε. Εμιλούσαμε για ίση κατανομή των βαρών, κοινωνική αλλαγή...

Π.Π.: Υπάρχει και δεν είναι εκτονωμένη. Δεν έχει εκτονωθεί με κανένα τρόπο. Και ακόμη λέω ότι αυτές οι δύο καταστάσεις, ενοχή και επιθετικότητα πολώνονται. Άλλοι μεν νοιώθουν ενοχή, άλλοι δε νοιώθουν απαίτηση για κάθαρση σαν απορροία της επιθετικότητας είτε αυτό αφορά το χωρισμό των κοινοτήτων είτε αφορά την κατοχή.

Ν.Γ.: Άρα ενυπάρχει μια αντίθεση σ' αυτή τη συλλογική στάση ενοχής. Επίσης υπάρχει κι αυτή η στάση. Για μερικούς άλλους το να φύγουν οι εισβολείς είναι μια κάθαρση όπως και για άλλους το να φύγουν από τις δημόσιες υπηρεσίες, από την εξουσία, το στρατό την αστυνομία κ.λ.π. οι πραξικοπηματίες.

Χ.Σ.: Τώρα σε ιδεολογικό επίπεδο. Όλες αυτές οι παραλλαγές ενοχοποίησης απορρέουν κυρίως απ' τον τρόπο «εκπομπής» των θεσμών του Κυπριακού. (Πιστεύω τουλάχιστο, σε ιδεολογικό επίπεδο από τους θεσμούς του Κράτους) που εγώ θα το ονομάζω με μια συμπυκνωμένη έννοια «Κυπριακό κρατισμό» που άρχισε να εκκολάπτεται.

Ουσιαστικά δε αυτό που μεταφέρεται στη συνείδηση των πολιτών είναι η εξής ενοχοποίηση: Ότι είμαστε εμείς η αιτία. Οι εθνικιστικές μας απόψεις: ο ίδιος ο εθνικισμός με τον οποίο γαλουχηθήκαμε για χρόνια, είναι η μοναδική αιτία για την κατάντια μας. Ακριβώς αυτή η ενοχοποίηση όσο κι αν φτάνει σε κάποια σημεία επιθετικότητας, όπως είπα και ο Πρόδρομος, δεν εκφράζεται δυναμικά γιατί αν εκφραζόταν έτσι θα δημιουργούσε μια τρομερή διάθεση για αντίσταση απέναντι στην κατοχή. Αυτή τη διάθεση δεν την βλέπουμε πουθενά δυστυχώς. Απ' την άλλη να μην ξεχνούμε και την οικονομική συγκυρία η οποία με τον ευδαιμονισμό και την καταναλωτική διάθεση που προβάλλει στην Κυπριακή κοινωνία, νοθεύει την επιθετικότητα και αυτό που παραμένει σε συλλογική συνείδηση είναι μια η ενοχή. Η οποία ενοχή τελικά αναζητά να εξιλεωθεί σε μια φανταστική κατάσταση που θα της λύσει ως πούμε το πρόβλημα μ' ένα τρόπο εντελώς μηχανιστικό. Έτσι σαν από μηχανής Θεός.

Μ.Α.: Αν υπάρχει οποιοδήποτε συναίσθημα ενοχής διαφωνώ ότι είναι το κράτος που το δημιουργεί. Η θεώρηση του κρά-

τους για την πορεία των γεγονότων είναι ότι το '64 εσημειώθηκε μια Τουρκοκυπριακή ανταρσία, η οποία συνεχίστηκε ως το 1974 όταν έγινε η Τουρκική εισβολή. Δηλαδή το κράτος με κανένα τρόπο δεν ενοχοποιεί στη θεώρησή του την Ε/Κ κοινότητα. Αν υπάρχει οποιαδήποτε ενοχή πιστεύω ότι εγείρεται από μόνη της, δηλαδή μέσα από το λαό. Τώρα έχω μια τάση να συμφωνήσω με το Νέαρχο, ότι δεν μπορεί παρά να υπάρχει κάποια ενοχή για τον τρόπο που χάσαμε τη μισή Κύπρο μέσα από τα χέρια μας. Και όταν μιλούμε για το αναπόφευκτο της ιστορίας δε μπορούμε να μη σκεφτούμε και ορισμένα σημεία όπου με τα δεδομένα που ξέρουμε, μπορούσαν η εξέλιξη, η πορεία της ιστορίας να ήταν διαφορετική. Δηλαδή όταν σκεφτούμε το βαθμό της αντίστασης που υπήρχε εναντίον της ΕΟΚΑ Β' και εναντίον του πραξικοπήματος είναι δύσκολο να μη σκεφτεί κανένας ότι μπορούσε ο βαθμός της αντίστασης να ήταν πολύ πιο μεγάλος και σε βαθμό επιτυχίας. Πραγματικά μπορούσαν η πετυχημένη αντίσταση στην ΕΟΚΑ Β' και στο πραξικόπημα να είχε τη δυνατότητα να αλλάξει την πορεία των γεγονότων που ακολούθησαν. Έχει άμεση σχέση με τις σχέσεις μας με τους Τ/Κ, διότι η αντίσταση στο πραξικόπημα θα ήταν και αντίσταση ακριβώς και σε κείνους τους παράγοντες που οδήγησαν στο πιο τραγικό σημείο της διαίρεσης με τους Τ/Κ.

Θα ήθελα να βάλω στη συζήτησή μας την ακόλουθη σκέψη. Μέσα στα δικαιώματά μας στα οποία αναφερόμαστε, σίγουρα ένα από τα πιο σημαντικά είναι το δικαίωμα σ' ολόκληρη την Κύπρο, και χάνοντας τη συσχέτιση μας ή χάνοντας τη δυνατότητα οποιασδήποτε συμβίωσης με τους Τ/Κ πιστεύω ότι σε μεγάλο βαθμό χάνουμε και τη δυνατότητα να ζήσουμε σ' ολόκληρη την Κύπρο.

Χ.Σ.: Παρακάπτοντας κατά κάποιο τρόπο τη συζήτηση περί ενοχοποίησης η οποία άρχισε, και μη θέλοντας να επαναλάβω οτιδήποτε αφού ο καθένας διατηρεί αμετακίνητα κάποιες απόψεις, θέλω να προχωρήσω, επειδή και ο χρόνος δε θα μας πάρει σ' ορισμένα θέματα πολιτικής συγκυρίας.

Θα ήθελα να θέσω και γω σε πρωτεύον ζήτημα την καλλιέργεια, αυτού που λέμε εδώ και καιρό, σαν κυπριακότητα, σαν καλλιέργεια Κυπριακής συνείδησης, Κυπριακή εθνικοποιητική διαδικασία που σε μεγάλο βαθμό είναι και απόρροια μιας προσέγγισης αναφορικά με τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Κατά καιρούς έχουν ειπωθεί ότι για να επιβιώσουμε σε λαός θα πρέπει να οδηγηθούμε στην αναζήτηση μιας καινούργιας εθνικής πολιτισμικής ταυτότητας ή να βρούμε τις παραμέτρους που θα μας δημιουργήσουν τις συζεύξεις με τους Τ/Κ και εν πάσει περιπτώσει να δημιουργήσουμε μια νέα εθνική συνείδηση κι όλα τα συναφή αυτά. Και μάλιστα όλα αυτά έχουν καλλιεργηθεί σε μεγάλο βαθμό, από πολλούς παράγοντες, διανοούμενους και κόμματα. Είναι ένα θέμα πιστεύω, εντελώς παράδοξο, ακριβώς για τον λόγο ότι ερχόμαστε να δημιουργήσουμε μια εθνογένεση ανιστορική. Μιλούμε αντίστοιχα με παραγωγή κάποιου νοκλεοτίδου σ' έναν εργαστή. Συζητούμε για δύο εντελώς διαφορετικές πολιτισμικές καταστάσεις, μιλούμε για δύο εθνογένεσεις οι οποίες σε μεγάλες ιστορικές περιόδους βρέθηκαν ανταγωνιστικές και το κυριώτερο και στη σημερινή πολιτική συγκυρία συνυπάρχουν σαν τέτοιες έστω και αν παρακάμψουμε μητροπολιτικές επιρροές, και μητροπολιτικές αναφορές. Και δω θα ήθελα να θίξω και το θέμα Τουρκικός εθνικισμός.

Ειδικά δε τι βαρύτητα έχει το Τουρκικό κράτος όσον αφορά τη γεωπολιτική ισορροπία στην περιοχή. Είναι κάτι που παραγνωρίζουμε, μιλώντας απλώς θεωρητικά γι' αυτά τα ζητήματα, το οποίο δυστυχώς είναι και το καθοριστικό. Μιλούμε για ένα κράτος με φοβερή πληθυσμιακή έκρηξη. Υπολογίζεται ότι σε μια δεκαετία θα φτάσει τα 80-100 εκατομμύρια, και θα είναι το δεύτερο Ευρωπαϊκό κράτος μετά τη Σοβ. Ένωση όσον αφορά το πληθυσμό και τη στρατιωτική δυνατότητα, κι από την άλλη μιλάμε για μια χώρα η οποία εξ αιτίας της γεωπολιτικής της θέσης έχει γίνει το μήλο της Έριδος για όλες τις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Εξαιτίας του γεγονότος ότι εξελίσσεται σε φοβερή αγορά. Αντιλαμβάνεστε χαρακτηριστικό υποψιμπεριολιστικό κέντρο. Τέλος όσον αφορά τις επιδοτήσεις και τις επενδύσεις στο βιομηχανικό τομέα και τις πάρα πέρα εξαγωγές στη μέση ανατολή που είναι μια ακμάζουσα αγορά. Αυτά όλα νομίζω είναι που στοιχειοθετούν και την άποψη οι σχέσεις Τ/Κ -Ε/Κ τελικά δεν είναι απλώς σχέσεις προθέσεων των δύο κοινοτήτων στην Κύπρο, αλλά είναι σχέσεις οι οποίες επικαθορίζουν

ται ουσιαστικά και κύρια από τη Μητροπολιτική Τουρκία, η οποία ουσιαστικά στην Κύπρο εκδηλώνει την επεκτατική της διάθεση, την ιμπεριαλιστική της διάθεση και τα συναφή. Θέλω λοιπόν να γίνει μια ουσιαστική συζήτηση πάνω σ' αυτό το θέμα - ειδικά από αυτούς που διαφωνούν μ' αυτή την άποψη. Τον Νέαρχο, Κωστή, Μιχάλη...

Π.Π.: Εγώ προσωπικά έχω κάποιο λόγο για να μη νοιώθω άνετα σε τούτη τη συζήτηση. Βασικά νομίζω ότι υπάρχει ένα πρόβλημα μεθόδου. Διαπιστώνω πως η συζήτηση γίνεται στη βάση, τού να ανατρέξουμε ίσως την ιστορία, σε κάποιες αναλύσεις και να πούμε γιατί υπάρχει διαίρεση. Ήδη με το να θέσουμε το πρόβλημα σ' αυτούς τους όρους γίνεται αυτό που είπα στην αρχή. Εγώ έχω πρόβλημα, διότι σημαίνει ότι προϋποτίθεται ότι θα μπορούσε να μην υπάρχει διαίρεση. Είναι αυτό που είπε ο Μιχάλης. Πάντα παίρνουμε την ιστορία σαν δεδομένο, σαν αναπόφευκτη, φυσικά δεν υπάρχει κανένας λόγος να το κάνουμε, κανένας ιστορικός δε θα μας έλεγε πως ότι έγινε έγινε διότι έπρεπε να γίνει, έγινε διότι έγινε. Αλλά απ' την άλλη τούτος ο αναθεωρητισμός, το να αναθεωρήσουμε την ιστορία με βάση κάποιες σημερινές ιδέες, τελικά για μένα είναι ο χειρισμός ιδεαλισμός και δεν βλέπω ποιάς λόγος υπάρχει για να κάνουμε κάτι τέτοιο, τη στιγμή που μάλιστα ξέρουμε τα στρατηγικά, τα οικονομικά, τα πολιτικά δεδομένα του προβλήματος (βλέπε την τελευταία τοποθέτηση του Χρήστου), είναι αρκετά γνωστά. Υπάρχουν πολλές αναλύσεις για τον τρόπο με τον οποίο κινείται η Τουρκία σήμερα σαν κράτος, σαν κοινωνία βγαίνοντας μέσα από το οθωμανικό της παρελθόν. Ε, ουσιαστικά τούτα είναι τα δεδομένα του προβλήματος. Τα δεδομένα που μετρούν, που δημιουργούν τις μακρές τάσεις στην ιστορία. Εγώ έτσι το βλέπω.

Θα ήθελα έτσι να επανέλθω περαστικά πάνω στο θέμα των ενοχών, τελικά πήρε μια τροπή, που εγώ προσωπικά πάλι δε μπόρεσα να παρακολουθήσω. Δηλαδή εγώ δε θα συμφωνούσα ακριβώς με την έκφραση του Χρήστου ότι είναι αποκλειστικά ο κρατισμός ή το κράτος που παράγει αυτό το σύνδρομο. Εγώ αρχικά αναφερόμουν στις ενοχές όσων προσπαθούν σήμερα να παρουσιάσουν τα πράγματα μέσα από μια τέτοια ανάλυση, η οποία παρουσιάζεται εξ' ίσου αναπόφευκτη όπως η ανάγνωση της ιστορίας. Δηλαδή ότι ήταν αναπόφευκτα να ζούμε μαζί με τους τουρκοκυπρίους. Αυτό φυσικά έχει μια βάση. Ο Μιχάλης είπε πολύ σωστά ότι το δικαίωμα μας σ' ολόκληρη την Κύπρο ταυτόχρονα, εντελώς υλικά, εντελώς πεισματάρικα, δεν μπορεί παρά να είναι και συμβίωση με τους Τ/Κ. Οι Τ/Κ είναι εδώ. Αλλά τώρα πως θα διαπραγματευτούμε αυτούς τους όρους της συμβίωσης, της συνύπαρξης; Τούτο είναι το πραγματικό πρόβλημα και δεν πιστεύω ότι έχει να κάνει με κάποιες ιδέες, οι οποίες ιδέες είναι να «γενουούν» ενοχές. Δηλ. για να γίνω πιο συγκεκριμένος, αποφασίσαν κάποιοι διανοούμενοι (γιατί για διανοούμενους πρόκειται) κάποιοι ιστορικοί, κοινωνιολόγοι, αναλυτές, μετά το '74, ότι η λυδία λίθος, ο γόρδιος δεσμός ήταν ο εθνικός. Εγώ άκουσα μια πάρα πολύ σωστή κουβέντα από τον Κωστή: 'Ότι τελικά το κοινωνικό μας πλαίσιο είναι αυτό μιας κατ' εξοχήν εθνιστικής περιόδου. Και τούτο το πράγμα έχει να κάνει και με κείνες τις αναλύσεις τις οποίες εγώ προσωπικά θεωρώ πιο έγκυρες, ότι έτσι εντελώς περιληπτικά και σχηματικά, όπως φαντάζομαι συμφωνεί και ο Μιχάλης, στην Κύπρο τούτη η κοινωνική αλλαγή που μας εισάγει στον 21ο αιώνα ουσιαστικά είναι εξωγενής, έρχεται «απ' έξω». Δεν υπήρξαν οι κοινωνικές δυνάμεις, οι ανακατατάξεις εκείνες, οι «εκρήξεις» και δεν ξέρω γω τι, οι οποίες να παράγουν την ιστορία την οποία μας έχουν μάθει να βλέπουμε σαν μοναδική σαν «κανονική», την ευρωπαϊκή ιστορία. Γι' αυτό και έχω ένα μικρό πρόβλημα με την ορολογία, την ανάλυση σε όρους ταξικών, διότι χρειάζονται πάρα πολύ λεπτές επεξεργασίες του θέματος «προγενής»· Τώρα, ότι τούτη η κοινωνική αλλαγή είναι εξωγενής, με δύο λόγια έχει συνέπειες ακριβώς πάνω στο ότι εμείς έχουμε υποστεί την ιστορία. Και τελικά εκείνο που εγώ βλέπω χαρακτηριστικό στη διαδικασία αυτή (ή είναι αυτή η Κοινωνική αλλαγή;) είναι η εισδοχή των κοινωνικών κατηγοριών του κεφαλαίου στην Κύπρο. Μπαίνουν ακριβώς σαν «εισαγωγή», έρχονται απ' έξω μέσα από διαδικασίες αρκετά γνωστές, κι οτιδήποτε παράγουν κάποια πράγματα στην Κύπρο που ίσως δεν αντιστοιχούν με τα καθιερωμένα αναλυτικά πρότυπα.

Αλλά εκείνο που παράγεται σίγουρα, είναι το ότι, για πρώτη φορά, εμφανίζεται μια τέτοια διαίρεση της εργασίας, μια τέ-

τοια εξειδίκευση των κοινωνικών ρόλων, απέναντι στην οποία έχουμε μεγάλες διεργασίες. Δηλαδή ο Ελληνισμός της Κύπρου έχει προχωρήσει μέσα από τούτο το πράγμα, τοποθετούμενος απέναντι στους Άγγλους, απέναντι στις επιδράσεις, μέσα από διαφόρων ειδών αντιστάσεις (οι πιο χαρακτηριστικές αντιστάσεις βρίσκονται μέσα στην Κυπριακή Λαϊκή κουλτούρα, μέσα στους ποιητάρηδες, για τους οποίους παρεμπιπτόντως θα ήθελα να πω ότι ο τρόπος αντιμετώπισης τους βρίσκω ότι συνήθως είναι πολύ ιδεολογικός).

Αλλά πέρα από τούτο αυτές οι αντιστάσεις της «παλιάς κοινωνίας» στη νέα κοινωνική κατάσταση, δημιουργούν κάποιες ισορροπίες και σχέσεις αρκετά λεπτεπίλεπτες. Η ιστορία δεν προχωρεί πάντα μπροστά, πάει και προς τα πίσω». Και τούτο το βλέπουμε στην Κύπρο καθημερινά. Δηλαδή δεν είναι μια γραμμική εξέλιξη. Και βλέπω ότι το βασικό αίτημα το βασικό σημείο στο οποίο τείνει αυτή η κοινωνία είναι τελικά μια ενοποίηση μέσα από ένα πολιτικό ορισμό που να συμπίπτει με τον πολιτισμικό ορισμό της. Την κουλτούρα που θα επιτρέψει την παραγωγή των νέων κοινωνικών ρόλων.

Τούτο το πράγμα ήταν η αυτοδιάθεση. Ήταν η εξέγερση των Ελλήνων, τόσο η διάθεση τους να απελευθερωθούν από τους Τούρκους, όσο και η διάθεση τους να διώξουν τους αποικιοκράτες. Είναι η αναζήτηση ενός νέου πολιτικού ορισμού, ο οποίος αναπόφευκτα πρέπει να συμπίπτει, για πρώτη φορά στην ιστορία (αν θέλετε σ' ολόκληρη την ιστορία, την παγκόσμια, όχι ειδικά στην Κύπρο), σε τούτη τη φάση πρέπει να συμπίπτει με την κουλτούρα. Δηλαδή πρέπει να συμπίπτει μ' ένα πολιτισμικό ορισμό που έχει κάθε κοινωνία, που μπαίνει στη «βιομηχανική ηλικία» μέσα από την αναζήτηση της γραπτής κουλτούρας, του πολιτισμού της ολόενα πιο εξειδικευμένης γραφής. Και τούτο το πράγμα έχει αναλυθεί κοινωνιολογικά, διότι εφ' όσον η κοινωνική αλλαγή είναι εξωγενής, δηλ. δεν προέρχεται για παράδειγμα από κάποια κεφαλαιοκρατική τάξη που να έχει τις βιομηχανίες της, μια λογική κοινωνικής αλλαγής και μια δυναμική ή δεν ξέρω τι άλλο, οι βασικές συνθήκες που θα θέλαμε να έχουμε στην Κύπρο, που θα «έπρεπε» να έχουμε, ήταν βασικά κάποιο εργατικό δυναμικό εναρμονισμένο με την ένταξη της Κύπρου στη διεθνή διαίρεση εργασίας, την διεθνή οικονομία. Τούτο το πράγμα έγινε. Ξαφνικά γίναμε εξαγωγείς με το που ήρθαν οι Εγγλέζοι στην Κύπρο. Ε, το κέντρο ολόκληρης της διαδικασίας εγώ βρίσκω ότι είναι τούτο: η διεργασία για την δημιουργία μιας ομοιογενούς κουλτούρας μέσα από την οποία να γίνεται επιτρεπτή η εισδοχή σε μια «βιομηχανική ηλικία» πολιτικών.

Τούτο το πράγμα θα μπορούσε να ενοποιήσει μια πολιτική οντότητα και τούτη η κουλτούρα, τούτη η πολιτισμική εκδοχή, υπήρχε στην Κύπρο. Υπήρχε και ήταν αναπόφευκτα η Ελληνική. Υπάρχει διαμάχη σε τούτο το χώρο, ανάμεσα στο Ελληνικό και το Τουρκικό στοιχείο, πέρα από τάξεις, πέρα από σπδήποτε, σαν ιστορικό δεδομένο. Όταν μπαίνουμε στον 21ο αιώνα και έχουμε τούτες τις συγκρούσεις μέσα από τις εκφράσεις του εθνισμού δεν πιστεύω ότι είναι μια απλή ιδεολογία, και διαφωνώ ριζικά με όσους μελετητές παρουσιάζουν αυτά τα πράγματα σαν να τα προώθησε αποκλειστικά η Εικασισία ή ο Α' ή ο Β'. Φυσικά τα προώθησαν, αλλά δεν τα δημιούργησαν. Τούτες είναι κοινωνικές τάσεις «αναπόφευκτες», κι όπως είπε ο Κωστής ζούμε σε μια εποχή εθνισμού. Τούτες οι διαμάχες πρέπει με κάποιο τρόπο να λυθούν. Τώρα πιστεύω ότι ο «βελονταρισμός», η καλή θέληση που βάζουμε στο να βρούμε από κάποια σύγκρουση, στο να πούμε ότι... νομίζω το έχει γράψει ο Μιχάλης τούτο ότι, τέλος πάντων, θα μπορούσε να βρεθεί κάποια λύση ανάμεσα στους Τούρκους και τους Έλληνες της Κύπρου χωρίς κατ' ανάγκη η μια πολιτισμική εκδοχή, μια πλευρά, να ανεβεί πάνω από την άλλη, ούτε κατ' ανάγκη να συνενωθούν σε κάτι «τρίτο», το οποίο «τρίτο» θα ήταν τελικά εργατηριακό παρασκεύασμα. Δηλαδή δεν τα φτειάχνουν οι διανοούμενοι αυτά τα πράγματα, ούτε την «Κυπριακότητα», όσο κι αν ίσως κάποιοι λυπόονται που δεν υπάρχει: θα έλεγα ότι είναι ευσεβής πόθος, τίποτε άλλο. Το αποφασίζουμε εκ των υστέρων ότι θα ήταν καλά να υπήρχε και για να εξουθετησουμε κάτι το ιδεολογικό, κάποιες ενοχές όσων δεν μπορούσαν πιο να ελπίσουν στη δύναμη της ελληνικότητας αυτού του τόπου (και στις δυνατότητες αντίστασης του τρόπου του σ' όσους υποθήφισαν ετεροπροσδιορισμούς).

η συνέχεια στο επόμενο

ΜΕΡΙΚΕΣ ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ο αδικαιολογητος σπαραγμος

ΧΡΟΝΗΣ ΜΙΣΣΙΟΣ: «...Καλά, εσύ σκοτώθηκες νωρίς». Μαρτυρία. Έκδοση Γράμματα, Αθήνα 1986, σελίδες 221.

Το 1947 ο Χρόνης Μίσσιος καταδικάζεται σε θάνατο, σε ηλικία 17 ετών, για τη συμμετοχή του στον Δημοκρατικό Στρατό Πόλεων. Ζει εννέα μήνες περιμένοντας κάθε πρωί την εκτέλεσή του και γλυτώνει χάρη σε ένα τυχαίο γεγονός. Ακολουθεί μια ατελείωτη περίοδος φυλακής και εξορίας. Μέσα σε 27 χρόνια, ο αφηγητής περνά από το Γεντί-Κουλέ, τις φυλακές ανηλίκων της Βίδου, της Κηφισιάς, της Κέρκυρας και του Βόλου, τον Κορυδαλλό, τα κρατητήρια της Μπουμπουλινάς, το ψυχιατρείο των φυλακών Αβέρωφ, τη Μακρόνησο και τον Άϊ Στράτη.

Η συγκλονιστική του περιπέτεια, που είναι συγχρόνως και η περιπέτεια της Αριστεράς και περιπέτεια όλου του τόπου, είναι το θέμα της μαρτυρίας του «...Καλά, εσύ σκοτώθηκες νωρίς». Το σημαντικό ειδικό βάρος του βιβλίου δεν προκύπτει από την αποκάλυψη άγνωστων γεγονότων. Η απίστευτη βιαιότητα επί των ημερών του εμφυλίου και η εξίσου απίστευτη στενοκεφαλιά και σκληρότητα της ηγεσίας του Κ.Κ.Ε. - δύο άξονες γύρω από τους οποίους αναπτύσσεται το βιβλίο - αποτελούν για ένα σημαντικό τμήμα των νεώτερων, τουλάχιστον, γενιών είδος κοινού τόπου - παρ' ότι οι γραπτές μαρτυρίες για το δεύτερο κυρίως θέμα είναι ελάχιστες.

Εκτός από αυτό καθ' εαυτό το γεγονός της καταγγελίας, η σημασία της μαρτυρίας του Χρόνη Μίσιου εντοπίζεται στο ότι πρόκειται για ένα κείμενο το οποίο - γραμμένο με γνώση των μυθικών της αφηγηματικής τέχνης - κατορθώνει να κρούσει χορδές σε όλο το εύρος του συγκινησιακού φάσματος. Απελευθερώνει φρίκη για τη βιαιότητα που μαζικά καλλιεργήθηκε στους κόλπους της μεταπολεμικής ελληνικής κοινωνίας, δέος για την άνιση αναμέτρηση με τους μηχανισμούς ισοπέδωσης και για το πάθος της ατομικής θυσίας, μελαγχολία και οίκτο για την πνευματική αγκύλωση της κομματικής ηγεσίας όταν άσκησε την όποια εξουσία, ενθουσιασμό για την εξαγινιστική εμμονή στο όραμα.

Από την επαφή αυτή των πραγμάτων με ουσιαστικές τους πτυχές, τα θέματα, που η πρόσφατη αποπνικτική τους κατάχρηση ξεθώριασε, αποδυνάμωσε και συρρίκνωσε σε φτωχή και στρεβλή μυθολογία, αποκαθίστανται. Αποκτούν πάλι ένταση, δραματικότητα, φωτίζονται με νέο τρόπο. Γίνονται ξανά αγωνία για έναν αδικαιολογητό εμφύλιο σπαραγμό, ευθύνη για όσους πολιτικά τον υπέθαλψαν πολλά χρόνια ύστερα από το τυπικό πέρας του, αίσθηση συνενοχής (ανεξήγη-

τη) ακόμα και στους μεταγενέστερους για όσα - πολύ πρόσφατα - διαδραματίστηκαν στον τόπο.

Η φράση «...καλά, εσύ σκοτώθηκες νωρίς» αποτελεί το μοτίβο του βιβλίου. Το κείμενο - πρωτοπρόσωπο - είναι η εξομολόγηση του αφηγητή ένα βράδυ αγρύπνιας σε ένα φίλο του, συναγωνιστή, που σκοτώθηκε στην Κατοχή, που «στάθηκε τυχερός» και δεν έζησε τον εμφύλιο που γνώρισε ο ίδιος αργότερα.

Την ιστορία, που δεν είναι χρονικά ευθύγραμμη, υποβασιάζει μια στέρεα δομή. Συνεχείς παρεκβάσεις συνειρμικού χαρακτήρα - με σταθερό όμως πάντα θέμα την περιπέτεια του αφηγητή - παραπέμπουν στο παρελθόν και το μέλλον. Η χρονική περίοδος της εθνικής περιπέτειας που καλύπτει η μαρτυρία ξεπερνά τα σαράντα χρόνια: Αρχίζει με ένα επεισόδιο επί μεταξικής δικτατορίας, όταν ο αφηγητής πήγαινε στο δημοτικό, και φθάνει ως την περίοδο μετά την πτώση της τελευταίας δικτατορίας.

Μέσα από τα επεισόδια, αναδύονται πλαστικά δεκάδες πρόσωπα, ένας κόσμος ολόκληρος: Ιδεολόγοι αγωνιστές, ψυχοπαθείς βασιανιστές, αποστεγνωμένοι καθοδηγητές, περιθωριακοί μάγκες, χαφιέδες, άκακοι τρελλοί, ναρκομανείς, αγαθά ανθρωπάκια που ισοπεδώθηκαν στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν σε συνθήκες ενός φοβερού στρόβιλου.

Η γλώσσα, μάγικη και διανθισμένη με πλούσια βωμολοχία, αποτελεί παράδειγμα λειτουργικότητας. Στα ατελείωτα χρόνια της φυλακής, στις απελπιστικές στιγμές των πιο φρικτών βασανιστηρίων, στις δύσκολες σχέσεις του με τους ανθρώπους, ο αφηγητής δεν εγκαταλείπει το πιστεύω του, συγχρόνως όμως αναπτύσσει και μια προσωπική στάση απέναντι στα πράγματα. Θεωρεί την απελευθέρωση του ανθρώπου από κάθε μορφή εξουσίας, ιεραρχίας και αυθεντίας προϋπόθεση για την ευτυχία του κόσμου.

Η αδυναμία των επαναστατών να βιώσουν την προσωπική τους ελευθερία απέναντι σε οποιαδήποτε μορφή εξουσίας, ακόμα και της κομματικής είναι, κατά τη γνώμη του, πρώτος μεγέθους αποτυχία. Γι' αυτό και η κριτική του στην ηγεσία του κόμματος δεν περιορίζεται στα ολέθρια στρατηγικά λάθη που διέπραξε. Καλύπτει και την εμμονή της σε μια ηθική που απαιτούσε από τους αγωνιστές να είναι μηχανάκια, άνθρωποι χωρίς πάθη, μερακία, προσωπικότητα, πειθήνια όργανα ανίκανα να οραματιστούν και να επιδιώξουν μια πραγματικά ελεύθερη κοινωνία.

Η προκλητική γλώσσα του αφηγητή - μάγικη, αλλά καθόλου φτωχή ή άρρη-

θη - πραγματοποιεί έτσι ορισμένα από τα βασικά αιτήματα του βιβλίου: Την απόρριψη της συμβατικής ηθικής, την αποδοχή των ιδιαίτεροτήτων της προσωπικότητας, την ελεύθερη έκφραση της ατομικότητας. Στη γλώσσα αυτή υπάρχει επίσης μια επίφαση σκληρότητας, που κρύβει τα ανατριχιαστικά και συγκινητικά επεισόδια. Είναι ένας από τους τρόπους που χρησιμοποιεί για να μπορέσει να ιστορήσει το συγκλονιστικό, διαφυλάσσοντας την αφήγησή από την παγίδα του μελοδράματος ή του θρίλερ.

Ο άλλος τρόπος είναι το χιούμορ. Το βιβλίο είναι διανθισμένο με σαρταριστά επεισόδια. Στο «...Καλά, εσύ σκοτώθηκες νωρίς» το γέλιο αποτελεί στοιχείο ελέγχου του τρόπου και της συγκίνησης και στοιχείο ήθους της αφήγησης.

Ο αγωνιστής που αφηγείται σήμερα, δεν είναι ήρωας, δεν μισεί, δεν ζητά δικαίωση και αναγνώριση. Ο αφηγητής πάσχει και συμπνόνει. Και η συμπνόνια του εκτείνεται ως τον αναγνώστη. Του προσφέρει το γέλιο, ένα ισχυρό όπλο για να μπορεί να αντιμετωπίσει τη φρίκη.

ελίω. κοτζιά

Μόλις κυκλοφόρησε το βιβλίο του Χρήστου Γιανναρά «Η ΚΟΚΚΙΝΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΕΙΟΣ ΑΡΘΟΥΡΟΣ» (ταξιδιωτικό). Ένα ταξίδι στην Σοβιετική Ένωση.

Κυκλοφόρησε επίσης τα «ΚΕΙΜΕΝΑ» του Δημήτρη Πικιώνη, μια ωραιώτατη έκδοση του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας, για τον πολύ σημαντικό Έλληνα Αρχιτέκτονα. Την έκδοση επιμελήθηκε η κόρη του Πικιώνη Αγνή και ο Μιχάλης Παρούσης.

Επίσης από τις εκδόσεις ΕΣΤΙΑ κυκλοφόρησαν τα «ΓΡΑΠΤΑ» του Γιώργου Β. Μακρή. Ο Μακρής αρνήθηκε σ' όλη τη διάρκεια της ζωής του να εκδώσει οτιδήποτε και αυτή είναι η πρώτη έκδοση που γίνεται από τους φίλους και θαυμαστές του έργου του.

Από τις εκδόσεις ΣΤΙΓΜΗ, κυκλοφόρησε το βιβλίο του τ. Ελευθεριάδη «ΛΗ-ΞΙΑΡΧΕΙΟΝ». Ένα αξιόλογο δείγμα γραφής:

«...και πως τα βαρέθηκε όλ' αυτά, τα μουσικά βλήματα και την έρρινον φωνή των διδασκάλων, τα χαμηλά νταβάνα και τον ταλαίπωρο εκείνον Ιωσήφ εις τον βυθόν του φρέατος, την σύζυγον του Πεπεφρή, τον κλωβόν των λεόντων, τα τείχη της Ιερικούς και τα λεγόμενα «μακρά» της Ελληνικής Ιστορίας ή τα άλλα τα περιορίζοντα την αυλήν του σχολείου, τα τέμνοντα τον κόσμο εις τα δύο, σαν το φαλίδι που κόβει τον ομφάλιον λώρον, κ.λπ.»

αντης ιωαννιδης

μια συνομιλία του αντη ιωαννιδη με τον τακη χατζηγεωργιου

Όσον αφορά εμένα, μέσα σ' αυτή την εποχή, πρέπει να σου πω ότι πάρα πολλές φορές η σκέψη μου ήταν και η πράξη μου. Αρχίζε δηλαδή ένα έργο μέσα μου και τελείωνε εκεί. Έργο ήταν το όνειρο.

Ο Άντης Ιωαννίδης είναι ο καλλιτέχνης που σιωπηρά, μακριά απ' τα φώτα και τα νέφη της δημοσιότητας, δημιουργεί, πλάθει και καταγράφει όλες εκείνες τις αξίες που διέπουν και διαρρέουν και περιρρέουν τον βίο μας. Αν η τέχνη του, είναι αληθινή και ζώσα είναι γιατί την έχει εμποτίσει με πνοή ζωής, και γιατί έχει περάσει μέσα της και λίγο απ' το αίμα μας, και πολύ απ' το οξυγόνο μας.

Η ζωγραφική του καταγράφει τα πράγματα απ' τη μεριά του αόρατου, απ' την πλευρά του ήχου, απ' την γωνιά του ύπνου μας.

Κάθε του έργο είναι μια μαρτυρία πως ο κόσμος των ασημαντων αντικειμένων μας, είναι ουσιαστικά ο αξιολογότερος και κυριώτερος κόσμος μας. Η σκέψη του είναι σαφέστατα σημαντική και ο λόγος του διατριητικός.

ΕΡ: Κ. Ιωαννίδης. Ποιά πράγματα απασχολούν τη σκέψη σας αυτό τον καιρό; Όσον αφορά τη δουλειά σας εννοώ.

ΑΠ: Αυτό που πρώτο μου έρχεται στο μυαλό είναι μια ταινία μικρού μήκους για τους αγνοούμενους, την οποία ετοιμάζω

εδώ και τρία χρόνια. Μια ταινία με πολλές θα λέγα ιδιαιτερότητες. Πίστεψε με δεν έχει καμία σημασία σήμερα να κάνεις μια καλή ταινία. Έχει σημασία να κάνεις κάτι καινούργιο. Να κομίσεις δηλαδή κάτι νέο στην τέχνη.

ΕΡ: Και ποιές είναι οι ιδιαιτερότητες αυτές της ταινίας;

ΑΠ: Όταν μια μέρα μου δόθηκε η δυνατότητα να ασχοληθώ με μια φωτοτυπική μηχανή, σκέφτηκα όλες εκείνες τις εσωτερικές κινήσεις - που φυσιολογικά θα έκαναν οι αγνοούμενοι κατά τη στιγμή της σύλληψής τους - κινήσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να εκφραστούν με αντίστοιχες κινήσεις δύο χεριών. Σ' αυτό ακριβώς με βοήθησε η φωτοτυπική μηχανή στην οποία αναφέρθηκα. Δούλεψα αυτό το πράγμα σε πολύ μεγάλο βαθμό, βγάζοντας χιλιάδες φωτοτυπίες των χεριών και των δακτύλων μου, μέχρις ότου το εδάμασα. Πίστεύω πως κάποιες φωτογραφίες αυτού του αποτελέσματος θα βοηθήσουν να κατανοήσετε τι εννοώ.

ΕΡ: Εκτός από αυτές τις φωτοτυπίες, τι άλλο υλικό έχετε μαζέψει για την ταινία;

ΑΠ: Έχω την ίδια την φωτογραφία με τους αγνοούμενους, η οποία μπαίνει κι αυτή στην ίδια τεχνική (με τις κινήσεις των δακτύλων) έτσι που να ενώνονται αυτά τα πράγματα. Έχω πραγματικές σκηνές από τις πρώτες εκδηλώσεις για τους αγνοούμενους, τις μονάδες τους, τα παιδιά τους κ.λπ. Έχω επίσης μια σκηνή από μια θεομηνία που έγινε εδώ στην Αθαλάσσα, όπου φαίνεται η ίδια η φύση να μαινεται και να γδέρνει το σήμα της ημισελήνου που βρίσκεται πάνω στο οροπέδιο. Έχω επίσης σκηνές από την Τουρκική τηλεόραση, με τους στρατιώτες, τους βηματισμούς, τα ξίφη τους και άλλα πολλά. Για την ίδια την φωτογραφία με τους αγνοούμενους, στην οποία εμφανίζονται και οι τέσσε-



Φωτογραφία ανουμένων που βρέθη στην αρχική ιδέα για τη ταινία μικρού μήκους που αναφέρεται στη συνέντευξη.

ρεις εκεί γονυπετείς, θα 'θελα να προσθέσω μερικά πράγματα. Τους είδα και κάπως σαν Αγίους μ' εκείνο τον κύκλο γύρω από το κεφάλι τους, σαν φωτοστέφανο.

Ένοιωσα δηλαδή την ανάγκη (και αυτό κάνω ουσιαστικά με την ταινία) να εκφράσω την αγωνία μιας φωτογραφίας, μιας στιγμής. Να βρω την προηγούμενη της κίνηση και την επόμενη της. Μέσα βέβαια από την ψυχική λειτουργία!

ΕΡ: Πόσα λεφτά νομίζετε ότι θα χρειαστούν για να γίνει πράξη αυτή η ταινία;

ΑΠ: Η ταινία αυτή παρουσιάζει αρκετά τεχνικά προβλήματα. Έχει έναν άλλο τρόπο γραφής. Νοούμενου ότι έχεις μια φωτογραφία θα πρέπει να βρεις και την εκφραστική τεχνική η οποία θα μπορέσει μια φωτογραφία να την αντικαταστήσει με μια ζωή. Μια κίνηση. Δεν χρησιμοποιείται πάντοτε η κινηματογραφική μηχανή για να καταγράψει τις στατικές κινήσεις, αλλά μια φωτοτυπική μηχανή η οποία πρέπει να υπερβεί τα

ορία ενός συγκεκριμένου τρόπου και να μπει σε μια άλλη διεργασία, κατακτώντας ταυτόχρονα και το ψυχολογικό μέρος του έργου. Σπάζουν δηλαδή λίγο τα δεδομένα. Νομίζω λοιπόν ότι θα κοστίσουν αρκετά λεφτά. Σίγουρα πάνω από 15.000 λίρες.

ΕΡ: Αυτό σημαίνει πως το όνειρο θα μείνει όνειρο; Δεν θα μπορέσουμε ποτέ να δούμε ολοκληρωμένη αυτή την δουλειά;

ΑΠ: Αυτό είναι το τίμημα που έπρεπε κάθε ένας από τη δική μου γενιά να καταβάλει για να δημιουργηθεί σιγά-σιγά αυτός ο τόπος, από την άποψη της πνευματικής του υπόστασης. Όσον αφορά εμένα, μέσα σ' αυτή την εποχή, πρέπει να σου πω ότι πάρα πολλές φορές η σκέψη μου ήταν και η πράξη μου. Αρχίζε δηλαδή ένα έργο μέσα μου και τελείωνε εκεί. Έργο ήταν το όνειρο. Ελπίζω πως το συγκεκριμένο έργο θα καταφέρει κάποτε να ξεφύγει απ' αυτό το πλαίσιο και να γίνει πραγματικότητα. Χρειάζονται όμως τα χρήματα. Είναι μια ταινία της

οποίας μέρος θα είναι ασπρόμαυρο, μέρος της θα είναι έγχρωμο. Την σκέφτομαι βωβήν ταινία, ηχητική ταινία και ομιλούσα. Την σκέφτομαι στατική και σε κίνηση, σε παύση και σε δράση. Υπάρχουν οργανικές κινήσεις μέσα, που έχουν απώτερο στόχο πάντοτε, να φανερώσουν αυτήν την εσωτερική αγωνία των συλληφθέντων.

ΕΡ: Πώς ζείτε κ. Ιωαννίδη; Τι είδους ζωή κάνετε;

ΑΠ: Εγώ βασικά είμαι εδώ που με βλέπετε. Και σιγά-σιγά κτίζω τον κόσμο της σκέψης μου, και ταυτόχρονα τον αντικρύζω. Τον αντικρύζω με αυτά που δοκιμάζω. Αυτά που φαντάζομαι πια, τα κάνω. Κάνω ταυτόχρονη πλέον τη σκέψη μου με την πράξη. Πέρασα δηλαδή σ' ένα νέο στάδιο. Κι αυτή είναι η νίκη μου πάνω στα πράγματα. Ότι έχω μαζέψει, ότι έχω ζήσει αρχίζω πλέον να το τακτοποιώ. Γεγονότα και φαινόμενα αρχίζουν να περνούν μέσα στην τέχνη μου, μέσα στην ζωγραφική μου. Η δολοφονία του Πάλμε, η θυσία της ίδιας της ζωής συν-

τηρεί έναν έργο τεχνης. Το άνοιγμα ενός μπουκαλιού, το ασημαντο αυτό γεγονός, μαζί με πολλά άλλα φορτίζονται με το μεγάλο μέρος της ζωής. Η ζωή μου εν τέλει, όπως και τα έργα μου ξεκινούν από τα πολύ ασημαντα για να φτάσουν στο σημαντικό. Υποχωρεί δηλαδή το κυρίως μέρος μπροστά σ' όλα αυτά τα πράγματα τα οποία άγγιζες, πάνω στα οποία άφησες την αφή σου, την θερμοκρασία σου. Έτσι ερμηνεύω το φαινόμενο της ίδιας της ύπαρξης μου. Παρακολουθώ τα πράγματα από την φαινομενικά ασημαντή τους μεριά. Κι όλα αυτά τα τακτοποιώ. Τα θέτω σε πλαστική λειτουργία, τα θέτω σε κίνηση, δημιουργώ μια τάξη, και άλλοτε γράφω στίχους (εκεί όπου δεν μπορεί να δηλωθεί κάτι με χρώμα ή με σχήμα) όταν ο λόγος μόνον, μπορεί να αποδώσει την αίσθηση ενός θέματος. Αυτή είναι η ζωή που κάνω.

ΕΡ: Τι σημαίνει κ. Ιωαννίδη το γεγονός ότι κάποιος είναι καλλιτέχνης; Και τι σημαίνει να μην είσαι καλλιτέχνης; Ποια η διαφορά;

ΑΠ: Ο καλλιτέχνης και ο μη καλλιτέχνης, μια αξία νομίζω πρέπει να έχουν πάντοτε υπ' όψη τους. Τον βαθμό, στον οποίο μπορούν να νοιώσουν τα πράγματα γύρω τους. Να μπορέσει δηλαδή να νοιώσει, να κατανοήσει, τα δρώμενα. Και αυτή η ιδιότητα, του να νοιώθεις, δεν είναι μόνον ιδιότητα καλλιτεχνική. Είναι ιδιότητα ανθρώπινη. Και είναι εδώ που λέμε ότι ένα έργο είναι αληθινό ή δεν είναι αληθινό. Τι σημαίνει, ότι ένα έργο είναι αληθινό. Είναι το έργο το οποίο μετέχει, αυτό το οποίο φορτίζεται, φωτίζεται την ίδια τη ζωή και την απηχεί. Τι κάνει δηλαδή ένα έργο αληθινό; Κάνει αυτό το οποίο κάνει, οποιοσδήποτε άνθρωπος. Μπορεί και νοιώθει! Καλλιτέχνης είναι εκείνος ο οποίος έχει τα αισθηματά του, τα οποία παραδίδει σε μια επιφάνεια, σ' έναν έργο. Ο μη καλλιτέχνης είναι αυτός που νοιώθει, που έχει τις ίδιες αξίες, τις ίδιες ποιότητες και τις κάνει ζωή. Που εξ' άλλου η ζωή, είναι ύψιστο έργο τεχνης. Επομένως ο καλλιτέχνης και ο μη καλλιτέχνης είναι πολύ εξισωμένα πρόσωπα. Η μόνη διαφορά είναι ότι, αυτό που κάνει ο καλλιτέχνης μπορεί να απηχεί και τον άλλον που δεν το κάνει.



Ανάλυση κίνησης, του στρατιώτη στην

εικόνα των αγνοούμενων.

Αυτό το πράγμα κάνει πολλούς καλλιτέχνες - να περνούν από το ΝΑ ΕΙΝΑΙ στο ΕΧΩ. Έχω δηλαδή την ικανότητα, έχω έργο. κι όχι πως είναι ο ίδιος ένα χρώμα, η ένα κομμάτι σχήμα!

Ο κάθε άνθρωπος πρέπει να βρει τον βαθμό ευθύνης του για τον άλλο.

ΕΡ: Είναι ο καλλιτέχνης καλύτερος άνθρωπος;

ΑΠ: Δεν νομίζω πως είναι ο καλύτερος δυνατός άνθρωπος, ούτε για να τον ζήσει κανείς ούτε για να τον έχει πολλές φορές για φίλο. Είναι κι αυτοί μέσα στις ίδιες διαδικασίες. Είναι εκκεντρα, δεν είναι κύκλοι ολοκληρωμένοι. Και είναι μ' αυτό το συστατικό που λειτουργούν. Λειτουργούν με μίαν έλλειψη και όχι με μια τελειότητα. Μέσα σ' αυτή την έλλειψη λειτουργούν όλοι οι άνθρωποι. Υπάρχει όμως - λόγω του έργου το οποίο αναλαμβάνει να εκτελέσει - υπάρχει πολλές φορές αυτή η αυξημένη δόση του ΕΓΩ.

Δεν καταλαβαίνει ότι είναι απλώς ένας συνεχιστής των πραγμάτων και νομίζει ότι τα πράγματα ξεκινούν από τον ίδιο και καταλήγουν στον ίδιο. Αυτό το πράγμα τον κάνει - ή μάλλον κάνει πολλούς καλλιτέχνες - να περνούν από το ΝΑ ΕΙΝΑΙ στο ΕΧΩ. Έχω δηλαδή την ικανότητα, έχω έργο. Κι όχι πως είναι ο ίδιος ένα χρώμα, ή ένα κομμάτι σχήμα! Τρέφει δηλαδή το ΕΓΩ του και αυτό του δημιουργεί πολλές φορές προβλήματα.

Αυτό που έχει όμως σημασία - κι αυτό πρέπει να γίνει αντιληπτό - είναι το έργο και όχι ο δημιουργός του. Ο ίδιος ακολουθεί το έργο. Το έργο υπάρχει από μόνο του!

ΕΡ: Έχω μια τελείως υποθετική ερώτηση. Αν ερχόταν στην Κύπρο κάποιος ευοίωνος Παριζιάνικος μάης του '68, θα συμμετείχες; Θα πρωτοστατούσες;

ΑΠ: Να σου πω Τάκη. Ο κάθε άνθρωπος πρέπει να βρει τον βαθμό ευθύνης του για τον άλλο και τον τρόπο με τον οποίο εκφράζει αυτή την ευθύνη. Θα σου φέρω ένα παράδειγμα. Στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, παρά το ότι στο σπίτι μου έμεναν πολλοί που μετείχαν ενεργά σ' αυτό τον αγώνα, και παρά το ότι έμοιαζε με οπλοστάσιο, εγώ δεν ξέρω ακόμα το βάρος ενός περιστρόφου. Δεν κράτησα ποτέ τέτοια πράγματα στα χέρια. Είναι οι λειτουργίες μου τέτοιες.

Θα σου διηγηθώ ένα περιστατικό. Συναφές βέβαια μ' αυτό που συζητάμε. Έμενε κάποτε στο σπίτι μας ένα παιδί.

Ο Κώστας Γιωργαλλίδης, (νομίζω εργάζεται στο Υπουργείο Συγκοινωνιών). Μου λέει, κοίταξε να δεις, δεν ασχολείται με τα πράγματα, έχεις τις ιδέες σου, μπορείς όμως να βοηθήσεις! Ειρηνικά. Να 'ρθεις ως πολιτοφύλακας. Του λέω εντάξει. Μια νύχτα ήμουνα μαζί με άλλους πολιτοφύλακες στις πολυκατοικίες του Τράχωνα. Άοπλοι φυσικά! Κατά τα μεσάνυχτα ακούσαμε φωνές, «βοήθεια», «βοήθεια», είδαμε καπνούς, φωτιές κι αρχίσαμε να τρέχουμε προς την κατεύθυνση από την οποία έρχονταν όλα αυτά τα σημάδια. Ενώ τρέχαμε, διαπιστώσαμε ότι από απέναντι έρχονταν οι Τούρκοι. Εκατοντάδες, ποτάμι ολόκληρο. Θυμάμαι πολύ καθαρά. Κρατούσαν μαχαίρια υψωμένα, ποικίλων ειδών, μεγάλα, μικρά, κυρτά, ππάλες κ.ά.

Ο κόσμος τα 'χασε. Εξαφανίστηκαν όλοι. Κρύφτηκαν στις πολυκατοικίες, έσβησαν τα φώτα, άλλοι έφυγαν τελείως, ενώ ταυτόχρονα άκουα κάποιους να φωνάζουν να φύγω. Δεν ξέρω τι ακριβώς έγινε αλλά εγώ δεν μπορούσα να φύγω. Έμεινα εκεί και τους έβλεπα να 'ρχονται. Όταν πλησίασαν περίπου γύρω στα τέσσερα μέτρα σταμάτησαν, και έμειναν να με βλέπουν. Εγώ στεκόμουν εκεί με σταυρωμένα τα χέρια. Σιγά-σιγά άρχισαν να κατεβάζουν τα μαχαίρια. Οι φωνές σταμάτησαν. Παύση. Μετά ο ένας κοίταξε τον άλλον λίγο, κάποιο χέρι σηκώθηκε λίγο προς τα πλάγια κι άρχισαν να κάνουν μικρά-μικρά βήματα προς τα πίσω. Όταν υποχώρησαν αρκετά, γύρισαν όλοι αυτόματα και με μίαν ταχύτητα εξαφανίστηκαν.

Τι έγινε; Ποιος ξέρει; Απεφεύχθη μήπως κάποια σφαγή; Τι-λειτουργήσε εκείνη την νύχτα; Γι' αυτό σου λέω πως δεν ξέρω τι θα 'κανα σ' αυτή ή σ' εκείνη την περίπτωση! Στην περίπτωση λοιπόν τέτοιου Μάη, έχω να πω, πως θα 'ναι για μένα ένας καινούργιος δρόμος τον οποίο δεν ξέρω πώς θα περιπατήσω.

ΕΡ: Πώς βλέπεις, ή πώς είδες τη σχέση μας με τους Τουρκοκυπρίους;

ΑΠ: Τους είδαμε περισσότερο σαν «Τούρκους» παρά σαν Τουρκοκύπριους, ή σαν ανθρώπους. Μπορεί σε κάποια θέματα να είχαμε δίκαιο. Η υπέρβαση όμως, σε πολλές περιπτώσεις, του δικαίου μας, δημιουργούσε άδικο. Πρέπει κανείς να γνωρίζει πάντοτε το μέγεθος του δικαίου του.

ΕΡ: Ένα έργο κ. Ιωαννίδη, είναι καλό όταν εκπέμπει μίαν αβλαβή ραδιενέργεια;

ΑΠ: Όχι Τάκη. Δεν είναι με την αβλάβεια, αλλά με την ευλάβεια που μετρώνται τα πράγματα.

ΕΡ: Πέστε μου δύο λόγια για το πώς λειτουργείτε όταν ζωγραφίζετε;

ΑΠ: Ναι. Είναι σημαντικό το ότι παραγγέλνω ένα κανναβάτσο χωρίς πολλές φορές να ξέρω τι πρόκειται να ζωγραφίσω πάνω σ' αυτό, ούτε και γιατί διαλέγω αυτό το μέγεθος. Σαν να προηγούνται δηλαδή οι διεργασίες των φαινομένων. Κάποτε κάθονται λοιπόν και το αντικρύζω. Σκέφτομαι πώς θα το-χαϊδέψω, πώς θα το γρατσουνίσω, πώς θα

αναρριχηθώ επάνω του. Τρομάζω! Αγωνιώ!

Σιγά-σιγά αρχίζω να φανερώνομαι. Να φανερώνω το αόρατο μέρος της αλήθειας. Μαζεύω τους ήχους κι αρχίζω να τους χρωματίζω.

Όλη αυτή η δουλειά δένεται κόμπο-κόμπο! Ένα έργο δεν μπορεί να είναι μια μανιέρα, ένας τρόπος ένα σύστημα. Υπάρχει μήπως κανένα άλλο σύστημα απ' αυτό που καλείσαι κάθε φορά να βάλεις κάτω τον κόσμο σου; Αυτές τις παραρηχίες της ψυχής σου;

Ενός έργου, μπορείς να ξέρεις εκ των προτέρων την ταυτότητα του, μπορεί και όχι! Μπορεί απλώς να έχεις μέσα σου μια τέτοια καθαρότητα, η οποία να αξίζει εκατό και πλέον συγκεκριμένα πράγματα. Υπάρχει μια αίσθηση τόσο διαυγής, τόσο απόλυτη! Απλώς ακολουθώ την. Είναι ένα φανάρι που σου φέγγει μέσ' το σκοτάδι. Εδώ έχω να συμπληρώσω πως σήμερα υπάρχουν πολλοί ζωγράφοι, αλλά λίγοι καλλιτέχνες. Είναι καλοί εκτυπωτές αλλά όχι καλλιτέχνες. Η τέχνη δεν κατασκευάζεται. Γεννιέται!

ΕΡ: Έχετε μήπως κάποιον ορισμό για την τέχνη;

ΑΠ: Είναι κάτι που σε εκμηδενίζει και ταυτόχρονα σε ολοκληρώνει. Σε τεμαχίζει, σε διαιρεί, αλλά κάποιο σε πολλαπλασιάζει ή και σε διαλύει!

Όταν ξεφεύγει κάτι από μας όταν δεν καρτερά από εμάς, τότε είναι μεγάλος ο χαμός.

ΕΡ: Τι ελπίζετε εσείς από το κράτος; Σαν καλλιτέχνης εννοώ.

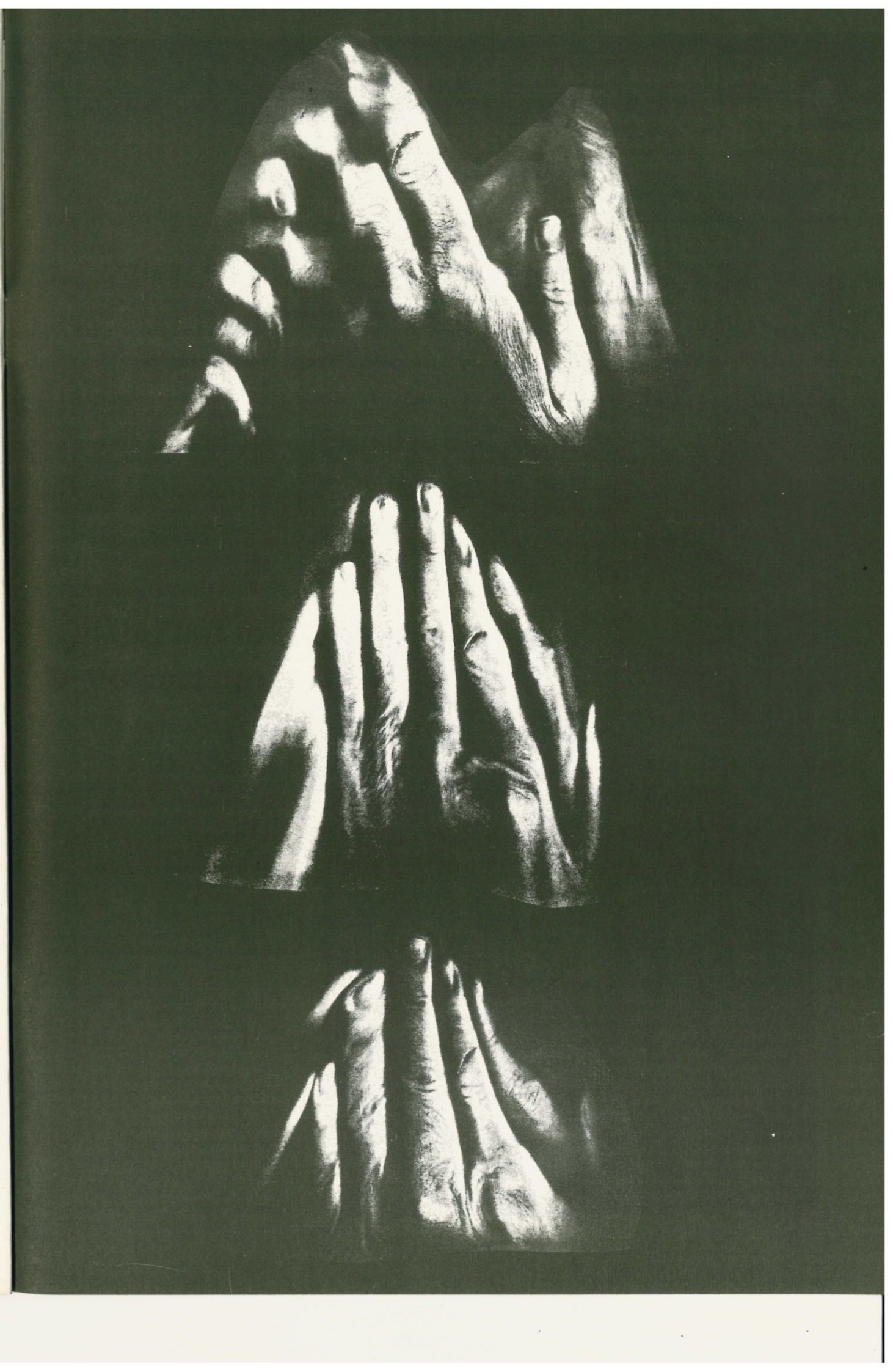
ΑΠ: Το κράτος! Είναι δική του δουλειά Τάκη! Ως τώρα δεν έκτισα την ύπαρξή μου με καμιά τέτοια σκέψη, επομένως μόνο του ας καταλάβει, τι εκείνο έχει να κάνει με τους ανθρώπους του. Όταν κάποιος θέλει να εργασθεί, πρέπει πρωτίστως να διερωτηθεί γιατί το θέλει! Τα υπόλοιπα είναι ερωτήματα που δεν με βασανίζουν.

ΕΡ: Η ποίηση, τι είναι για σας;

ΑΠ: Είναι ένα θαύμα η ποίηση, και είμαι πάντοτε και μόνιμα συγκινημένος από το γεγονός ότι έχουμε στην δική μας γλώσσα τόσο μεγάλη ποίηση. Τόσο μεγάλη πρωτογενή τέχνη. Η ποίηση πάντοτε με ενέπνεε σαν ζωγράφο, και χαίρομαι που υπάρχουν αυτοί οι άνθρωποι, οι ποιητές δηλαδή, που με ένα λευκό χρωματίζουν τον κόσμο.

ΕΡ: Για το Κυπριακό τι ελπίζεις;

ΑΠ: Τελικά Τάκη, δεν έχουμε κανένα μερτικό ούτε στις ευχές μας, ούτε στις επιδιώξεις μας. Ξέφυγε δηλαδή από τις δικές μας δυνατότητες. Την γνώμη των δυνατών ποιος θα μπορέσει να την αλλάξει 'λέει πάλιν ο ποιητής, ο Σεφέρης. Όταν ξεφεύγει κάτι από μας, όταν δεν καρτερά από εμάς, τότε είναι μεγάλος ο χαμός.



...για το ιδεολογικό υπόβαθρο της ψυχοτεχνολογίας θα 'θελα να επισημάνω την ιδεολογική συγγένεια του αναγωγισμού με το φασιστικό πολιτικό λόγο.....

...Πρόκειται για «ένα είδος βιοχημείας και της μοριακής βιολογίας στη ψυχολογία» και για «ένα τρόπο ερμηνείας δογματικό και απαγορευτικό για κάθε άλλη δυνατότητα σκέψης πάνω στα φαινόμενα της συμπεριφοράς και της σύνδεσής της με τη λειτουργία του εγκεφάλου».....

- ηλεκτροσοκ, λοβοτομές, λευκα κελλια κ.λπ.

του Μιχαήλ Παπαδοπούλου - Ψυχολογού



η ψυχοτεχνολογία και το ιδεολογικό της υποβαθρο

Η ψυχοτεχνολογία, όπως ορίστηκε πριν μερικά χρόνια από δύο Αμερικάνους ψυχολόγους είναι:

«η μελέτη των διαντιδράσεων μεταξύ των ηλεκτρικών μηχανικών ή χημικών τεχνικών τεχνολογιών και της ανθρώπινης εμπειρίας».

Ο βασικός ιδεολογικός πυρήνας της ψυχοτεχνολογίας αποτελείται από την απλοποιητική, συρρικνωτική επιστημολογική στάση του αναγωγισμού (REDUCTIONISME). Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη «ερμηνεύω» σημαίνει ανάγω τα φαινόμενα που τοποθετούνται σ' ένα δοσμένο επίπεδο της πραγματικότητας σε άλλα φαινόμενα που ανήκουν σ' ένα άλλο επίπεδο της θεωρούμενης πραγματικότητας και το οποίο δέχεται εκ των προτέρων σαν πιο σημαντικό. Οι οπαδοί αυτής της επιστημολογικής τάσης ισχυρίζονται ότι υπάρχει μια ιεραρχία γνώσεων της οποίας η φυσικο-χημική βάση (ή υπόστρωμα) υπερ-καθορίζει τα άλλα επίπεδα της πραγματικότητας, βιολογικά, ψυχολογικά ή κοινωνιολογικά.

Πρόκειται, σύμφωνα με τον Έλληνα νευροφυσιολόγο Ηλία Κούβελα, για «ένα είδος ιμπεριαλισμού της βιοχημείας και της μοριακής βιολογίας στη ψυχολογία» και για «ένα τρόπο ερμηνείας δογματικό και απαγορευτικό για κάθε άλλη

δυνατότητα σκέψης πάνω στα φαινόμενα της συμπεριφοράς και της σύνδεσής της με τη λειτουργία του εγκεφάλου». Μ' αυτόν τον απλοποιητικό τρόπο η ανθρώπινη προσωπικότητα, μια πολυσύνθετη και πολυεπίπεδη πραγματικότητα, σε συνεχή διαντίδραση με το Περιβάλλον, ανάγεται σε μια βιοχημική μηχανή. Συνακόλουθα, οποιαδήποτε διαταραχή των ανθρώπινων συναισθημάτων και της ψυχο-κοινωνικής συμπεριφοράς ανάγεται με τη σειρά της σε μια διαταραχή της βιοχημικής ισορροπίας την οποία μπορεί να «αποκαταστήσει» μια μορφή «σωματικής θεραπείας» όπως το ηλεκτροσόκ, τα ψυχοφάρμακα, ινσουλινικά κώματα, η ψυχοχειρουργική κ.λπ.

Σύμφωνα πάντα με τον Ηλία Κούβελα:

«Η αναγωγική και απλοποιητική αυτή αντίληψη είναι προέκταση του μηχανιστικού υλισμού στον οποίο κατέληξε η αστική επιστήμη του 18ου και 19ου αιώνα ξεκινώντας από τον Καρτεσιανό δυισμό. Είναι γνωστές οι θεωρίες των φυσιολόγων των μέσων του 19ου αιώνα οι οποίοι υποστήριζαν ότι ο εγκέφαλος εκκρίνει σκέψη όπως οι νεφροί εκκρίνουν ούρα».

Η ψυχοτεχνολογία δεν αποτελεί, σύμφωνα με τον Guy Tiberghien, Καθηγητή της Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο της Τρέντο, Γαλλίας, μια αυτόνομη επιστήμη αλλά είναι μια δραστηριότητα κοινωνικό-πολιτικής επεξεργασίας. Αυτό που επεξεργάζεται είναι το ίδιο το άτομο το οποίο προσπαθεί να προσαρμοστεί σε μια προ-καθορισμένη κοινωνική δομή.

Η ψυχοτεχνολογική πρακτική, πέρα από την επιστημονική διαστρόφη του αναγωγισμού παράγει και μια ειδική νοοτροπία η οποία της χρησιμεύει και ως επιστημονική αυτοδικαίωση. Είναι μια θετικιστική νοοτροπία σύμφωνα με την οποία η πρόοδος της γνώσης είναι συνεχής και ανεξάρτητη από τις κοινωνικο-ιστορικές συνθήκες και αντιθέσεις. Συνακόλουθα η ψυχολογική γνώση είναι ουδέτερη (είναι γνωστός ο μύθος της βιολογικής ουδετερότητας και καθαρότητας της επιστήμης) και η ανάπτυξη της δεν επηρεάζεται από την ιστορική εξέλιξη και τους κοινωνικούς αναγωγισμούς. Για την ψυχοτεχνολογία η πολιτική πραγματικότητα δεν καθορίζει ούτε μερικώς ψυχολογικά μοντέλα για τον άνθρωπο που διαμορφώνουμε. Είναι ακριβώς το αντίθετο που διδάσκει: το πολιτικό μπορεί να προγραμματισθεί, να ελε-

χθεί από τη ψυχολογική δραστηριότητα. Αναγωγή του κοινωνικο-πολιτικού στο ψυχολογικό κατ' αρχήν, μετά του ψυχολογικού στο βιολογικό και τέλος του βιολογικού στο φυσικο-χημικό.

Έτσι όταν π.χ. ξέσπασαν οι συγκρούσεις στα SLUMS της Αμερικής, στη δεκαετία του 1960, στο Journal of American Medical Association γράφονται τα εξής (Τόμος 201, σελ. 895, 1967) από τους Mark, V.M., Ervin, F.:

«Είναι ενδιαφέρον να καταλάβουμε ότι μόνο ένας μικρός αριθμός από τα εκατομμύρια που ζούνε στα Slums πήραν μέρος στις βίαιες διαδηλώσεις. Δεν υπάρχει εδώ κάτι το ειδικό που διαφοροποιεί το βίαιο κάτοικο της φτωχογειτονιάς από το φιλήσυχο γείτονα του... Υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι διαταραχές της λειτουργίας του εγκεφάλου παίζουν σημαντικό ρόλο για τη δημιουργία βίαιης και επιθετικής συμπεριφοράς. Χρειάζεται εντατική έρευνα και κλινικές μελέτες γι' αυτούς που συμμετέχουν στις βίαιες αυτές εκδηλώσεις».

Για τους κύριους αυτούς αυτό «το κάτι το ειδικό» βρίσκεται στον κροταφικό φλοιό του εγκεφάλου και οι μελέτες που εισηγούνται «θα έχουν για στόχο την εντόπιση και θεραπεία ατόμων που έχουν ένα ψηλό επίπεδο επιθετικότητας για να μην διαπράξουν νέα εγκλήματα. Μ' αυτόν τον τρόπο οι εξεγέρσεις των καταπιεσμένων, οι φυλετικές ταραχές, οι διαδηλώσεις, οι απεργίες κ.λπ. αποτελούν ενδείξεις εγκεφαλικών βλαβών οι οποίες μπορούν να θεραπευθούν με ψυχοτεχνολογικές μεθόδους!»

Με τον ίδιο τρόπο το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Καλσρούης στη Δ. Γερμανία έδωσε στα 1973 άδεια λοβοτομής της Ούλρικε Μάινχοφ προκειμένου να επιτευχθεί η ...«ομαλοποίηση» της. (Τελικά η λοβοτομή αποφεύχθηκε κατόπιν παγκόσμιας κατακραυγής).

Με τον ίδιο τρόπο ο διάσημος Σοβιετικός Μαθηματικός Leonid Pliouchtch χαρακτηρίστηκε από την πολύ υπαρκτή ψυχιατρική του Υπαρκτού Σοβιετικού Σοσιαλισμού σαν σχιζοφρένιος. Ο Μαθηματικός Pliouchtch «υποφέρει» από μια εντελώς καινούργια μορφή σχιζοφρένειας που ανακάλυψαν οι Σοβιετικοί Ψυχίατροι, την αποχαινωτική ή στάσιμη σχιζοφρένεια η οποία σύμφωνα με τον Διευθυντή Ψυχίατρο του «Κόκκινου Στρατού» μπορεί να έχει για μόνο έκδηλο σύμπτωμα την πολιτική διαφωνία. Η διάγνωση για τον Pliouchtch ήταν: η αποχαινωτική σχιζοφρένεια με ενδείξεις

παρανοϊκής διαταραχής χαρακτηρισμένης από στοιχεία μεσσανιασμού και μεταρρυθμιστικές ιδέες». Για τον αντιφρονούντα μαρξιστή Leonid Senouk μπήκε η πολύ «επιστημονική» διάγνωση «μανία του μαρξισμού και της έρευνας της αλήθειας»!!

Όπως αναμενόταν η χρησιμοποίηση της Ψυχιατρικής για σκοπούς πολιτικής επιβολής δεν ανησυχεί το ψυχιατρικό κατεστημένο το οποίο δια στόματος του Προέδρου της «Παγκόσμιας Ψυχιατρικής Εταιρείας» (W.P.A.), Έλληνα Καθηγητή κ. Στεφανή δήλωσε το 1983:

«Η W.P.A. δεν παραγνωρίζει το θέμα που υπάρχει. Έχει όμως σκοπό να προσάγει τη ψυχιατρική επιστήμη. Οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως μεταφερθούν στην Κομισιόν των Ηνωμένων Εθνών. Η W.P.A. έχει πολλά άλλα σοβαρά θέματα ν' ασχοληθεί» («Καθημερινή» 1.7.83).

Τελειώνοντας τη σύντομη εισαγωγή μου για το ιδεολογικό υπόβαθρο της ψυχοτεχνολογίας θα 'θελα να επισημάνω την ιδεολογική συγγένεια του αναγωγισμού με το φασιστικό πολιτικό λόγο. Είναι σ' όλους μας γνωστή η τάση των θεωρητικών του Χίτλερ ν' αναγάσουν τα πολιτικά σε ψυχολογικά φαινόμενα. Ο ναζί ψυχολόγος Rorppelreuter σε εισήγηση του στη Γερμανική Ψυχολογική Εταιρεία στις 16 Οκτώβρη 1933 δήλωσε ότι η 11η επιτυχία του εθνικοσοσιαλισμού είναι μια απόδειξη της αλήθειας των αρχών που έθεσε ο Χίτλερ ότι δηλαδή σε τελική ανάλυση τα πολιτικά γεγονότα είναι ψυχολογικά καθορισμένα.

Ο σύγχρονος φασιστικός λόγος αγκάλιωσε τα συμπεράσματα αυτής της «επιστήμης» του αναγωγισμού. Έτσι το 1978 το «Γαλλικό Κόμμα των Νέων Δυνάμεων» της άκρας δεξιάς δήλωνε:

«Ποτέ όπως σήμερα, τα πιο σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα στους τομείς της χημείας, της βιολογίας, της ψυχολογίας και της πολεοδομίας δεν απέδειξαν τη σπουδαιότητα στις διαδικασίες διαμόρφωσης της ζωής, των εννοιών της τάξης, της επιλογής, της ιεραρχίας, αυτών των εννοιών που ακριβώς διεκδικούμε σε βάσεις της κοινωνίας μας».

Στη συνέχεια θα αναφερθώ σε τρία βασικά όπλα της ψυχοτεχνολογικής οπλοποιήσης.

- 1) Το ηλεκτροσόκ
- 2) Τις λοβοτομές
- 3) Τις μεθόδους αισθητηριακής απομόνωσης που οδήγησαν στα φημισμένα λευκά κελλία.

οι συνθήκες ανακαλύψης και εξαπλώσης του ηλεκτροσόκ

...ο εφευρέτης του ηλεκτροσόκ δεν έκρυβε τον τρόπο που ο ίδιος ένοιωσε όταν εφάρμοσε για πρώτη φορά το ηλεκτροσόκ: «Ναι κύριε ο άνθρωπος πρέπει να απελευθερωθεί από το ηλεκτροσόκ. Αυτή ήταν η πρώτη ιδέα που μου ήρθε στο μυαλό μετά το πρώτο ηλεκτροσόκ που έγινε στον άνθρωπο».....



Η μελέτη των συνθηκών ανακάλυψης και εξαπλώσης του ηλεκτροσόκ, μιας από τις «σωματικές θεραπείες» της ψυχοτεχνολογικής «οπλαστικής», μπορεί να μας δείξει αν η χρησιμοποίηση τέτοιων μεθόδων απαντάει σε επιστημονικά ή ιδεολογικά κριτήρια.

Ο οποιοσδήποτε σοβαρός μελετητής της ψυχιατρικής ιστορίας όταν αναφέρεται στο ηλεκτροσόκ δεν μπορεί να αγνοήσει τα πιο κάτω γεγονότα τα οποία οριοθετούν το ιδεολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ανακαλύφθηκε και άνησε «η ηρωική αυτή θεραπεία της ψυχιατρικής», όπως την αποκαλούν μερικοί από τους υποστηρικτές της.

α) το ηλεκτροσόκ όπως και μια άλλη, ακόμα πιο απάνθρωπη, σωματική «θεραπεία», η λοβοτομή⁴ ανακαλύφθηκαν και εμπεδώθηκαν σε συνθήκες φασιστικού ολοκληρωτισμού. Το μεν ηλεκτροσόκ στην Ιταλία του Μουσολίνι το 1938, η δε λοβοτομή στην Πορτογαλία του Σαλαζάρ το 1935. Την ίδια περίοδο στη Ναζιστική Γερμανία δολοφονήθηκαν ή αφέθηκαν να πεθάνουν από την πείνα 275.000 ψυχασθενείς.

β) οι συνθήκες μέσα στις οποίες έγινε το πρώτο σε άνθρωπο ηλεκτροσόκ είναι πολύ χαρακτηριστικές. Ο Ιταλός καθηγητής UGO CERLETTI (1877-1963) πίστευε ότι η επιληψία είναι ασυμβίβαστη με τη σχιζοφρένεια (θεωρία που αργότερα αποδείχτηκε λανθασμένη και εγκαταλήφθηκε) και αναζητούσε μια μέθοδο που να προκαλεί σπασμούς σε σχιζο-

φρενείς και με αυτό τον τρόπο να τους θεραπεύει. Αφού μια επίσκεψη του στα σφαγεία της Ρώμης, όπου σκότωναν τα γουρούνια με ηλεκτροπληξία, τον έπεισε ότι αν το ηλεκτρικό ρεύμα διαπερνούσε τον εγκέφαλο δεν προκαλούσε θάνατο αλλά επιληπτική κρίση, αποφάσισε να πειραματιστεί πάνω σε άνθρωπο. Ο ίδιος ο CERLETTI αναφέρει:

«Αισθανόμουν ότι θα μπορούσαμε να διακινδυνεύουμε κάνοντας το πείραμα σε άνθρωπο, και σύστησα στους βοηθούς μου να διαλέξουν ένα κατάλληλο πρόσωπο. Στις 15 Απριλίου 1938, ο διευθυντής της Αστυνομίας στη Ρώμη, στέλνει ένα άνθρωπο στο Ινστιτούτο μας με την ακόλουθη σημείωση: «ο S.E...., 39 ετών μηχανικός, κάτοικος Μιλάνου, περιπλανώμενος χωρίς εισιτήριο στα τραίνα. Δεν φαίνεται να έχει τον πλήρη έλεγχο των διανοητικών του ικανοτήτων, γι' αυτό τον στέλνω στο νοσοκομείο σας για να τεθεί υπό εξέταση».

Το άτομο αυτό επιλέχθηκε για το πρώτο πείραμα ηλεκτρικών σπασμών εφαρμοσμένων σε άνθρωπο. Αποφάσισα να αρχίσω με ρεύμα χαμηλής έντασης, 80 V για 0,2 δευτερόλεπτα. Τη στιγμή που το ρεύμα πέρασε ο άρρωστος αντέδρασε με τινάγματα και οι μύς του σώματος του τεντώθηκαν· μετά έπεσε στο κρεβάτι χωρίς να χάσει τις αισθήσεις του. Απότομα άρχισε να τραγουδά με όλες του τις δυνάμεις.

Στη διάρκεια του πειράματος είμασταν όλοι σε μια κατάσταση μεγάλης έντασης και είχαμε όλοι την αίσθηση ότι παίρναμε κάποιο ρίσκο. Παρ' όλα αυτά ήταν ολοφάνερο ότι είχαμε χρησιμοποιήσει ρεύμα χαμηλής έντασης. Κάποιος πρό-

τεινε να παραχωρηθεί ένα μικρό διάλειμμα στον άρρωστο και να ξαναρχίσει το πείραμα μεθαύριο. Αμέσως, ο άρρωστος που παρακολουθούσε τη συζήτηση μας φώναζε με μια φωνή βαριά και καθαρή: «μη ξαναρχίσετε, είναι αποτρόπαιο». Ομολογώ ότι μια τέτοια ρητή προειδοποίηση κάτω από τέτοιες συνθήκες, σε τόνο αρκετά ενεργητικό και κατηγορηματικό, απ' τη μεριά ενός ανθρώπου που η αινιγματική γλώσσα του ήταν αρκετά δύσκολο να γίνει κατανοητή, μέχρι τώρα, κλόνισε την πεποίθησή μου να συνεχίσω. Αλλά ήταν ακριβώς αυτός ο φόβος ότι θα ενέδιδα σε μια τάση προκατάληψης που μ' έκανε να αποφασίσω. Τοποθετήσαμε ξανά τα ηλεκτρόδια αυτή τη φορά 110 V για 0,25' ⁵.

Το πρώτο ηλεκτροσόκ λοιπόν έγινε **ενάντια στη θέληση του ανθρώπου-πειραματόζωου που το υπόστηκε** και ενάντια στη γνώμη ενός αριθμού από συναδέλφους του CERLETTI οι οποίοι παρακολουθούσαν το πείραμα.

Ο ίδιος ο εφευρέτης του ηλεκτροσόκ ομολόγησε ότι τα κίνητρα του δεν ήταν καν να επαληθεύσει τη θεωρητική του υπόθεση με μια εφαρμογή στον άνθρωπο «γιατί αυτή η εφαρμογή δεν ήταν μια ανακάλυψη, μια εφεύρεση. Θέλουμε να την ονομάζουμε μόνο σαν μια πράξη θάρρους, το θάρρος να περάσουμε στην πραγματοποίηση. Αυτό είναι που κάναμε». Ο CERLETTI δεν έκρυβε τον τρόπο που ο ίδιος ένοιωσε όταν εφάρμοσε για πρώτη φορά το ηλεκτροσόκ: «Ναι, κύριε, ο άνθρωπος πρέπει να απελευθερωθεί από το ηλεκτροσόκ. Αυτή ήταν η πρώτη ιδέα που μου ήρθε στο μυαλό μετά το πρώτο ηλεκτροσόκ που έγινε στον

...το ηλεκτροσόκ με την τεχνολογική ανωτερότητα του και την αποτελεσματικότητα του για την καταπολέμηση των ενοχλητικών «συμπτωμάτων» επανέφερε την τάξη και την ασφάλεια στους θορυβώδεις θαλάμους των ψυχιατρικών, λεν οι υποστηρικτές της μεθόδου. Η εφαρμογή και η εξαπλώση του ηλεκτροσόκ δεν υπακούει σε επιστημονικά θεραπευτικά κριτήρια αλλά σε ιδεολογικά κριτήρια τάξης και ασφάλειας, λεν κάποιιοι άλλοι.....

άνθρωπο. Θυμάμαι ότι μετά την πρώτη πετυχημένη εφαρμογή αυτής της μεθόδου είπα στους βοηθούς μου: Θα πρέπει να απαλλαχτούμε από αυτή τη μέθοδο»⁶.

γ) **τον καιρό που ανακαλύφθηκε το ηλεκτροσόκ οι ιδέες που κυριαρχούσαν στη Ψυχιατρική, σ' ολόκληρη την Ευρώπη, ήταν ότι οι ψυχικά άρρωστοι ήταν άτομα που υπόφεραν από εκφυλιστικές ασθένειες οι οποίες τους έφθειραν σταδιακά και τους οδηγούσαν σε πρόωρο θάνατο:**⁷ «Η απαισιοδοξία μιας τέτοιας θεωρίας και η καταστολή που επιβάλλεται στα ψυχιατρικά ιδρύματα επέτρεψε ώστε να δικαιολογείται η χρησιμοποίηση επιβλαβών για τους αρρώστους επεμβάσεων με σκοπό τη συμμόρφωση τους στους κανονισμούς του Ιδρύματος»⁸.

Πράγματι τη δεκαετία του 1930 ο αριθμός των τροφίμων των ψυχιατρικών πολλαπλασιαζόταν ραγδαία, εκατοντάδες «καπιθάρχητοι» και «μη-συνεργάσιμοι» άρρωστοι συνωστίζονται στους στενούς διαδρόμους και οι συνθήκες συγκρίνονται μ' αυτές των στρατοπέδων συγκέντρωσης.⁹ Σύμφωνα με το BREGGIN έστω και για ένα άτομο με δύναμη χαρακτήρα απείρως μεγαλύτερη απ' αυτή του μέσου ψυχικά άρρωστου θα ήταν δύσκολο να επιζηήσει φυσικά ηθικά σ' αυτά τα νοσοκομεία-φυλακές όπου η βία είναι σύνθετος φαινόμενο, οι πιο στοιχειώδεις συνθήκες υγιεινής δεν είναι σεβαστές και η διατροφή ανεπαρκής σε βαθμό που να παρατηρούνται συχνά αρρώστιες από έλλειψη βιταμινών.¹⁰ «Εξ αιτίας των ελλείψεων αυτών συνθηκών η κατάσταση των αρρώστων χειροτερεύει χρόνο με χρόνο όπως συμ-

βαίνει και με τους εγκλειστούς των στρατοπέδων συγκέντρωσης»¹¹.

Αυτά τα χρόνια παρατηρείται μια ιστορική τομή στη ψυχιατρική ιστορία: η γένεση της ψυχοτεχνολογίας. Μέχρι τότε οι ψυχιατρικές «θεραπείες» δεν πρόσβαλλαν άμεσα τον εγκέφαλο αλλά ολόκληρο τον οργανισμό: «οι ασθενείς μαστιγώνονταν, δένονταν σε περιστρεφόμενες καρέκλες, βυθίζονταν απότομα σε κρύο νερό, έμπαιναν σε απομονωτήρια, τους φορούσαν τον ζουρλομανδύα κ.λπ.»¹² «Κατά τη διάρκεια όμως της τρίτης δεκαετίας του 20ου αιώνα οι ψυχίατροι αντιλήφθηκαν ότι είναι πιο αποτελεσματικό να δράσουν πάνω στον ίδιο τον εγκέφαλο»¹³. Έτσι ανακαλύφθηκαν οι «θεραπείες σοκ» με πιο δημοφιλείς τη μέθοδο πρόκλησης σπασμών με χορήγηση METRAZOL, μιας πολύ τοξικής ουσίας, και την ινσουλινοθεραπεία η οποία, μειώνοντας το ποσοστό γλυκόζης στο αίμα, προκαλεί κώμα και επίσης κόπωση και σπασμούς. Για τις δύο αυτές «θεραπείες» οι JESSNER και RYAN στο κλασικό έργο τους «SHOCK TREATMENT IN PSYCHIATRY» παρατηρούν ότι προκαλούν συχνά το θάνατο του κεντρικού νευρικού συστήματος ή μια μόνιμη εγκεφαλική φθορά υπογραμμίζοντας ταυτοχρόνως ότι «μπορεί ένα ορισμένο επίπεδο εγκεφαλικής φθοράς να έχει θεραπευτική αξία»¹⁴. Τις θεραπείες όμως αυτές διαδέχτηκε το **ηλεκτροσόκ το οποίο με την τεχνολογική ανωτερότητα του και την αποτελεσματικότητά του για την καταπολέμηση των «ενοχλητικών συμπτωμάτων» επανέφερε την τάξη και την ασφάλεια στους θορυβώδεις θαλάμους των ψυχιατρικών**. Πράγματι ο ηλεκτρικός ζουρλομανδύας αποδείχτηκε πιο αποτελεσματικός από τον φυσικό. Ας αφήσουμε όμως τους υποστηρικτές του ηλεκτροσόκ να μας αποδείξουν την ανωτερότητα του.

Στο πιο πλατιά χρησιμοποιημένο στις ΗΠΑ Εγχειρίδιο Ψυχιατρικής το 1948 ο NOYES δηλώνει: «η πείρα δείχνει ότι η συστηματική χρησιμοποίηση του ηλεκτροσόκ στους θαλάμους των χρόνιων αρρώστων έχει πολύ απλοποιήσει τη λειτουργία των υπηρεσιών»¹⁵. Οι SHARP, GABRIEL και IMPASTATO (1953)¹⁶ που σύστησαν το εντατικό ηλεκτροσόκ (δύο σοκ τη μέρα), γράφουν: «κατά τη διάρκεια των 11 τετραετιών χρόνων είχαμε συχνά την ευκαιρία να παρατηρήσουμε στο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο BELLEVUE ή αλλιώς ότι άρρωστοι πολύ διαταραγμένοι ή αλλοιόμοιοι και συνεργάσιμοι, μετά από ορισμένες συνεδρίες ηλεκτροσπασμοθεραπείας. Αποφασίσαμε τότε να χορηγούμε τα ηλεκτροσόκ σαν «πρεμιστικό» σε άτομα που επιλέγαμε μεταξύ

των πιο διεγερμένων, δηλαδή εκείνων οι οποίοι ήταν πιο ανοιχτά ανυπέκκοτοι και επιθετικοί ή που αρνούνταν να πάρουν φαγητό». Είναι ίσως σε μια έκδοση των SHOOR και ADAMS (1950)¹⁷ που μπορούμε να βρούμε την πιο άμεση παραδοχή του ηλεκτροσόκ σαν μεθόδου καταστολής:

«Δεν ζητούμε να θεραπεύσουμε αλλά να καλύτερουμε το κλίμα της υπηρεσίας. Ο στόχος μας είναι να ελέγξουμε τους διεγερμένους χρόνιους ψυχωτικούς χωρίς να τους δέσουμε, να τους απομονώσουμε. Είναι με κριτήριο τη συμπεριφορά τους στους θαλάμους που επιλέγουμε τους αρρώστους στους οποίους εφαρμόζουμε εντατική θεραπεία με ηλεκτροσόκ - δηλαδή το εφαρμόζουμε γενικά σε επιθετικά και ανυπάκουα άτομα».

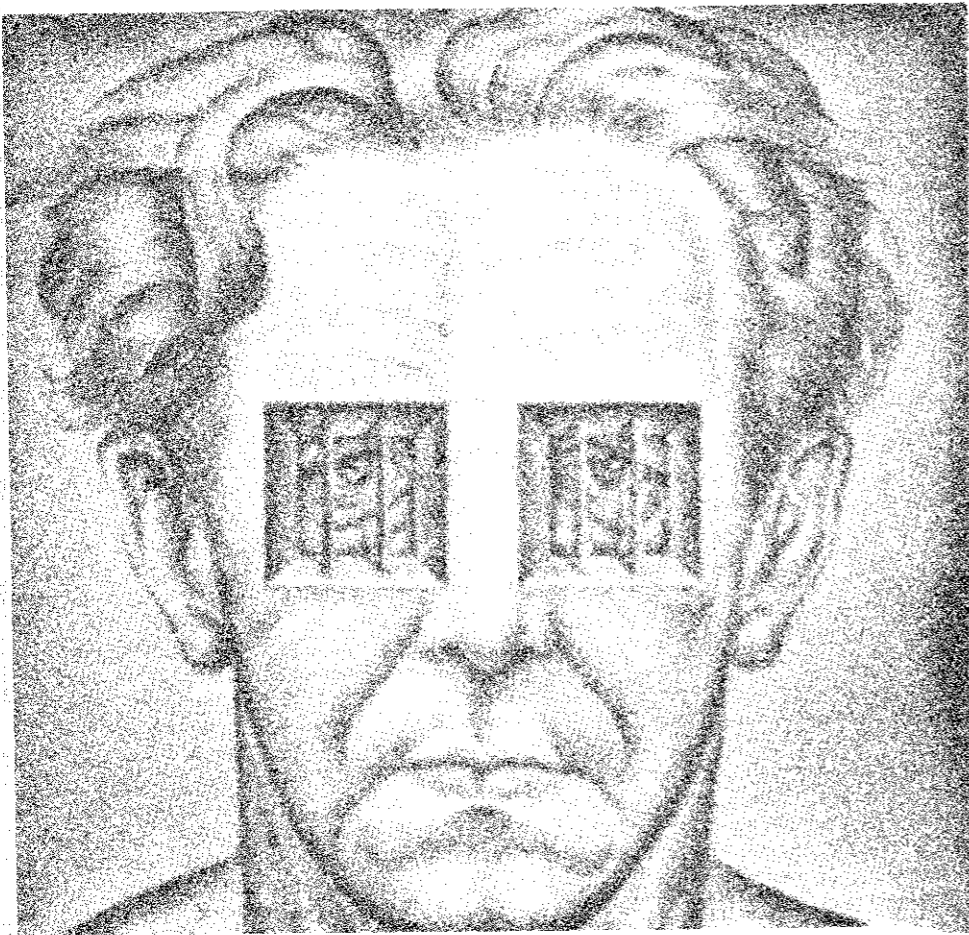
Η μελέτη της βιβλιογραφίας και των ερευνητικών εργασιών γύρω από το ηλεκτροσόκ στα πρώτα χρόνια της εφαρμογής και της εξαπλώσης του πείθει τον απρόκαλητο μελετητή ότι:

— **η εφαρμογή και η εξαπλώση του ηλεκτροσόκ δεν υπακούει σε επιστημονικά, θεραπευτικά κριτήρια αλλά σε ιδεολογικά κριτήρια: κριτήρια τάξης και ασφάλειας.**

Ο OTTO WILL και οι συνεργάτες του στο Νοσοκομείο ST. ELIZABETH της WASHINGTON σε μια σχετική μελέτη τους, το 1948, αφού εκφράζουν την ανησυχία τους για τις εγκεφαλικές βλάβες που προκαλεί το ηλεκτροσόκ υπογραμμίζουν:

«Ένα μεγάλο μέρος του ενθουσιασμού που εκδηλώνεται τελευταία υπέρ της χρησιμοποίησης του ηλεκτροσόκ προέρχεται πιθανώς από το γεγονός ότι φαίνεται σαν μια ιδανική μέθοδος, που μπορεί να εφαρμοστεί σ' ένα μεγάλο αριθμό αρρώστων στα υπερκατοικημένα ψυχιατρεία όπου υπάρχει ανεπάρκεια ιατρικών φροντίδων και νοσοκόμων και όπου οποιαδήποτε μορφή ατομικής ψυχοθεραπείας είναι αδύνατη (λόγω αυτών των συνθηκών)»¹⁸.

Θα πρέπει επίσης να σημειώσουμε ότι τα ιδεολογικά στοιχεία κυριαρχούν και στα κριτήρια αξιολόγησης των «θεραπευτικών αποτελεσμάτων» του ηλεκτροσόκ από τις πρώτες κιόλας ερευνητικές εργασίες. Έτσι, οι ψυχίατροι που εφαρμόζουν το ηλεκτροσόκ, χρησιμοποιούν πολύ συχνά την κλίμακα ιεράρχησης των κριτηρίων βελτίωσης, το ποσό «ήρεμοι», «οπάκουοι», «συνεργάσιμοι», «πειθαρχημένοι», «αθόρυβοι», «εργατικοί», «καθαροί», «ευπροσήγοροι» γίνονται οι ασθενείς τους, «χωρίς να τους ενδιαφέρουν οι επιπτώσεις του ηλεκτροσόκ στην πραγματική ψυχική κατάσταση αυτών των ασθενών»¹⁹.



η πραχτική του ηλεκτροσόκ σαν εγκεφαλικού απορρυπαντικού των γυναικών, των βιετναμιτών, των σεξουαλικών μειονοτήτων, των φυλακισμένων και των παχυσαρκών

Αφού περιγράψαμε τον καθοριστικό ρόλο της Κυρίαρχης Ιδεολογίας στην ανακάλυψη και εξαπλώση του ηλεκτροσόκ θα προχωρήσουμε δίνοντας μερικά παραδείγματα από τη χρησιμοποίηση της ψυχιατρικής αυτής τεχνικής σαν αποτελεσματικού ιδεολογικού όπλου και εγκεφαλικού απορρυπαντικού στην υπηρεσία της καταπίεσης και της καταστολής.

Η μέθοδος του γιατρού TIEN, Διευθυντή του «Ινστιτούτου Ψυχοσύνθεσης» του Ντητρόιτ στις ΗΠΑ αποτελεί ίσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα ιδεολογικής τρομοκρατίας που εμφανίζεται κάτω από τον μανδύα της επιστήμης. Ο TIEN υποστηρίζει απεριφράστα «δεν είναι το σοκ που μας ενδιαφέρει, είναι σαν να σβήναμε ένα πίνακα. Δεν ενδιαφέρει το γεγονός του σβήσιματος, μας ενδιαφέρει αυτό που θα μπορούσαμε να γράψουμε μετά». Η μέθοδος του που την ονομάζει «Ηλεκτροσόκ συν Αγάπη - θεραπεία» βασίζεται στην αντίληψη ότι το ηλεκτροσόκ επαναφέρει προσωρινά το άτομο στη ψυχική κατάσταση του βρέφους. Χάρης σ' ένα μπιμπερό με γάλα και σοκολάτα και με τη βοήθεια ενός στοργικού συζύγου ή συγγενή ο «ασθενής» γίνεται επιδεκτικός σε «νέες ιδέες». Ο TIEN περιγράφει στο «FRONTIERS IN PSYCHIATRY» (1972 α,β) την περίπτωση μιας γυναίκας που δηλώνει καθαρά πριν τη θεραπεία ότι θέλει να πάρει διαζύγιο από τον άντρα της τον οποίο δεν αγαπά και ο οποίος δεν έρχεται σχεδόν ποτέ στο σπίτι και την ξυλοφορτώνει μπροστά στα παιδιά. Κάτω από την απειλή του συζύγου ότι θα πάρει τα παιδιά δέχεται να ακολουθήσει τη θεραπεία του γιατρού TIEN. Μετά από κάθε συνεδρία ατροποποιήτου ηλεκτροσόκ (χωρίς αναισθησία

και μυοχαλάρωση) ο σύζυγος της, δίνοντας της το μπιμπερό, προσπαθεί να την πείσει ότι η προηγούμενη της προσωπικότητα ήταν κακή και η νέα της πιο καλή και υπάκουη. Έτσι, η γυναίκα αυτή που ονομάζεται «LAURA» μετά από 20 συνεδρίες ηλεκτροσόκ πετυχαίνει... να σώσει το γάμο της αλλάζοντας το όνομα της σε «SUZANNE»!! Αξίζει τον κόπο να παρακολουθήσουμε μια «άκρως επιστημονική» περιγραφή της «επιστημονικής αυτής θεραπείας» στο προαναφερθέν «επιστημονικό» περιοδικό από τον ίδιο τον «επιστήμονα» TIEN:

«(Η LAURA είναι ξαπλωμένη στο κρεβάτι του χειρουργείου στο νοσοκομείο SAINT-LAURENCE. Δίπλα της είναι ο γιατρός TIEN και μια νοσοκόμα που τοποθετεί τα ηλεκτρόδια).

TIEN: LAURA, θέλω να σκεφτείτε τον εαυτό σας σαν LAURA όταν ήσαστε παιδί. Τι σας έκανε τόσο τρελλή ώστε να φύγετε από το σπίτι;

LAURA: Η γιαγιά μου. Έπρεπε να μένω μαζί της. Με χτυπούσε και με τοποθετούσε σε Ορφανοτροφείο.

TIEN: Πριν απ' αυτά τι έκανε; Θυμηθείτε αυτά που μου είπατε κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής συνεδρίας. Σας ανάγκασε να κάσσετε στο σπιτάκι του σκύλου στην αυλή και μετά σας ανάγκασε να πιάσετε τον σκύλο που τόσο αγαπούσατε και να τον οδηγήσετε για να του βάλουν ένεση να πεθάνει. Τι σας ανησυχεί LAURA;

LAURA: Τίποτα, δεν θυμάμαι τίποτα.

TIEN: Όχι. Θέλετε να πείτε ότι οι κακές μέρες ήταν τόσο κακές που τα ανακατεύετε όλα; Έτσι τώρα θέλετε ο σύζυγος σας να πάρει διαζύγιο και να πάρει μαζί του το γιό σας;

LAURA: Όχι. Μου συγχύζετε το μυαλό. Ποτέ δεν θέλησα τέτοιο πράγμα. Θέλω να χωρίσω και να κρατήσω το γιό μου μαζί μου.

TIEN: Ναι, όλα είναι συγχυσμένα. Δεν είναι έτσι; Θυμάστε τη φυγή σας; Ακριβώς όπως η μητέρα σας που σας εγκατέλειψε στη γιαγιά σας. Θυμάστε τη φυγή σας από το Ορφανοτροφείο; Όλα αυτά επανέρχονται στην επιφάνεια. Είσατε τόσο χαρούμενη κάποτε που νοιώθατε κατάθλιψη. Δεν μπορείτε πια να τα υποφέρετε όλα αυτά. Και τώρα θέλετε να εγκαταλείψετε τον TOM (το σύζυγο).

(Ένα προστατευτικό αντικείμενο τοποθετείται στο στόμα της LAURA και ο γιατρός TIEN της διοχετεύει ένα ηλεκτροσόκ. Η LAURA μεταφέρεται στη διπλανή αίθουσα όπου την αναμένει ο TOM. Μία νοσοκόμα δίνει στον TOM μια μπουκάλια γεμάτη με γάλα και σοκολάτα).

TIEN: SUZANNE, ο άντρας σας είναι εδώ.

(Η LAURA ανοίγει τα μάτια και κοιτάζει τον TOM μ' ένα ύφος υποταχτικό. Αυτός την παίρνει στα χέρια του και προσπαθεί να της δώσει να πιεί το μπιμπερό).

TOM: Έλα, SUZANNE, πιές το γάλα σου.

SUZANNE: (με ύφος παιδαριώδες): Δεν το θέλω.

TOM: Είναι καλό για σένα. Είσαι ένα καλό κοριτσάκι δεν είναι έτσι;

(Η SUZANNE αρχίζει να πίνει. Όπως όλοι οι ασθενείς του καθηγητή TIEN δεν πήρε τίποτα κατά τη διάρκεια των 6 ωρών πριν τη θεραπεία).

TIEN: Μήπως είσατε κακιά προηγούμενως, SUZANNE;

SUZANNE: Ναι, βεβαίως.

TOM: Όχι, η SUZANNE ποτέ δεν ήταν κακιά.

TIEN: Έχει δικιο ο TOM. Είναι η LAURA που ήταν κακιά, όχι η SUZANNE.

TOM: Η SUZANNE είναι ένα καλό κορίτσι.

TIEN: Πέστε μου SUZANNE μήπως η γιαγιά σας σας έβαλε κάποτε να ξαπλώσετε στο σπιτάκι του σκύλου;

SUZANNE:

TOM: Όχι, η γιαγιά ποτέ δεν έκανε κάτι τέτοιο.

TIEN: Τώρα είσατε ένα νέο πρόσωπο. Πήγατε ποτέ σε κανένα Ορφανοτροφείο;

SUZANNE: Όχι, ποτέ.

Ο επιστήμονας/επιβήτορας του Ινστιτούτου Ψυχο-απο-σύνθεσης του Ντητρόιτ συστήνει τη χρήση του ηλεκτροσόκ για τη θεραπεία κάθε είδους «ψυχικής» διαταραχής «από τη σχιζοφρένεια μέχρι... τον αλκοολισμό, τις σεξουαλικές αποκλίσεις και την... παχυσαρκία. Τη συστήνει επίσης και για τα φυσιολογικά άτομα τα οποία επιθυμούν να αυξήσουν τις επιδόσεις των διανοητικών τους λειτουργιών!!

το ηλεκτροσόκ κάνει τους βιετναμίτες να εργαζονται

Στο Νο. 124 του 1967 του AMERICAN JOURNAL OF PSYCHIATRY μπορεί κάποιος να διαβάσει την πιο κάτω «επιστημονική» περιγραφή

της χρησιμοποίησης του ηλεκτροσόκ σε μια ομάδα «αρρώστων» του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου του BIEN-HOA. Ο ψυχίατρος και λοχαγός L.H.COTTER μας πληροφορεί:

«Αρχίσαμε την εφαρμογή του προγράμματος σ' ένα τμήμα με 130 αρρώστους άντρες ανακοινώνοντας την πρόθεσή μας να απολύσουμε μερικούς αρρώστους με σκοπό να μειωθεί ο αριθμός των νοσηλευομένων. Ποιός ήθελε να επιστρέψει στο σπίτι του; Παρουσιάστηκαν 30 αρρώστοι. Τους εξηγήσαμε ότι αν ήθελαν να απολυθούν θα 'πρεπε να εργαζονται και να είναι οικονομικά ανεξάρτητοι. Εμείς δεν θέλαμε να ζουν σε βάρος της οικογένειάς τους. Τους προτείναμε να δουλέψουν για 3 μήνες στο νοσοκομείο για να εξετάσουμε την καλή τους θέληση. Αν το πείραμα πετύχαινε θα τους ελευθερώναμε. Δέκα απ' αυτούς δήλωσαν την πρόθεσή τους να εργαστούν. Οι άλλοι είπαν: «Να δουλέψουμε; Μας παίρνετε για τρελλούς;» Αποστείλαμε τους 10 στη δουλειά. Στους υπόλοιπους δηλώσαμε: «Αυτοί που είναι πολύ αρρώστοι έχουν ανάγκη νοσηλείας». Την επομένη χορηγήσαμε 120 ηλεκτροσόκ. Ίσως εξ αιτίας του πιο μικρού αναστήματος και της λιγότερης μυϊκής δύναμης των βιετναμιτών δεν παρατηρήσαμε καμιά ένδειξη σπασίματος. Η θεραπεία συνεχίστηκε με ρυθμό τριών συνεδριών τη βδομάδα. Σταδιακά παρατηρήθηκε μια εμφανής βελτίωση στη συμπεριφορά των αρρώστων, στην καθαριότητα των θαλάμων και στον αριθμό των εθελοντών για εργασία. Για μερικούς αυτό το τελευταίο αποτέλεσμα οφειλόταν στη μείωση της σχιζοφρενικής ή καταθλιπτικής τάσης του τρόπου σκέψης τους και της συγκινησιακής τους στάσης. Για άλλους ήταν απλώς αποτέλεσμα του φόβου τους για το ηλεκτροσόκ. Και στις δύο περιπτώσεις ο στόχος μας πέτυχε: να τους κάνουμε να δουλέψουν.

Εφαρμόσαμε την ίδια τεχνική σε ένα άλλο Τμήμα, γυναικείο αυτή τη φορά, από 130 ασθενείς. Ξεκινώντας από τη σκέψη ότι οι γυναίκες θα ήταν πιο υπάκουες περίμενα πιο γρήγορα και καλύτερα αποτελέσματα. Αντίθετα, ίσως ένεκα της μεγαλύτερης παθητικότητας τους και του αισθήματος ότι η κοινωνική επιτυχία είχε σχέση με την τεμπελιά, μετά από 20 συνεδρίες ηλεκτροσόκ μόνο 15 γυναίκες δέχτηκαν να δουλέψουν. Σταματήσαμε τη θεραπεία και δηλώσαμε στους άντρες και τις γυναίκες που αρνούνταν να δουλέψουν: «Ακούστε, εμείς οι γιατροί, οι νοσοκόμοι, οι τεχνικοί πρέπει να δουλέψουμε για να πληρώσουμε το φαί, τα ρούχα, το ενοίκιο... Γιατί δεν

κάνετε και σεις έτσι; Έχετε μισές σαν κι εμάς. Λοιπόν, αν δεν δουλέψετε, δεν θα φάτε. Ποιός προτιμά ν' αρχίσει αμέσως για να μη στερηθεί ένα γεύμα; Αποφάσισαν περίπου δώδεκα αρρώστοι... Μετά από τρεις μέρες όλοι ήταν στη δουλειά.»²¹

το ηλεκτροσόκ κάνει τους φυλακισμένους πιο υπάκουους

Το ηλεκτροσόκ χρησιμοποιείται στις Αμερικάνικες φυλακές για τρομοκράτηση και εκβίαση των ανυπάκουων φυλακισμένων. Ένας εγκλειστος των φυλακών της VACAVILLE (Καλιφόρνια) περιγράφει πως υπέστη τη «θεραπευτική διαδικασία».

«Σου στέλλουν την πρώτη εκκίνηση και νοιώθεις τέτοιο πόνο που ποτέ δεν μπορούσες να φανταστείς ότι θα ήταν δυνατόν. Οι πνεύμονες σου παραλύουν και σου βάζουν οξυγόνο να αναπνεύσεις. Αυτά γίνονται μερικά λεπτά αλλά σου φαίνονται ότι διαρκούν μια αιωνιότητα. Μερικά δευτερόλεπτα μετά ο πόνος είναι τόσο δυνατός που χάνεις τις αισθήσεις σου.

Περίπου τρεις βδομάδες πριν να εγκαταλείψεις το νοσοκομείο, σε αναγκάζουν να υπογράψεις (απειλώντας σε με ηλεκτροσόκ) ένα χαρτί το οποίο λέει ότι σου ζήτησαν την έγκρισή σου για να κάνουν πάνω σου πειράματα με φάρμακα»²¹

Η παραβίαση των πιο πάνω γεγονότων και παραδειγμάτων χρησιμοποίησης του ηλεκτροσόκ δεν έχει ανάγκη σχολιασμού ή περαιτέρω ανάλυσης για να καταδειχθεί η ιδεολογική προέλευση και λειτουργία της Ηλεκτροσοκικής Ψυχοτεχνολογίας. Ούτε ίσως χρειάζεται να αναφέρουμε ότι συχνά στην επιστημονική φιλολογία συνιστάται η αποφυγή της τεχνικής αυτής σε άτομα που έχουν ανάγκη της μνήμης και ευφύας τους για να εξασκήσουν το επάγγελμά τους. Ούτε ότι μερικοί ειδικοί (POLLACK και FINK 1961) διαπιστώνουν τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της θεραπείας αυτής σε άτομα... ξενικής καταγωγής και σε άτομα χαμηλής επαγγελματικής ειδίκευσης.

Ούτε ότι το ηλεκτροσόκ σύμφωνα με επίσημες έρευνες στις ΗΠΑ το υψίσταται περισσότερο οι γυναίκες παρά οι άντρες σε αναλογία 2,35 με 1 (Έρευνα της Πολιτείας της Μασσαχουσέτης που επιβεβαιώθηκε από έρευνα του Εθνικού Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας των ΗΠΑ).

η συνέχεια στο επόμενο

μασέλλα; Αυτά που τρώω, τα τρώω και χωρίς δόντια. Πόσο θα ζήσω ακόμα;

Το ξέρεις πως οι γάτοι ζουν δέκα με δεκαπέντε χρόνια; Αν το καλοσκεφτείς, Μανώλη, εσύ με τα έντεκα σου χρόνια πρέπει να έχεις περίπου τη δική μου ηλικία. Άσε που λένε πως υπάρχουν γάτοι που ζουν μέχρι τα είκοσι. Δηλαδή, Μανώλη, αν πούμε ότι θα ζήσεις και συ είκοσι χρόνια, τώρα είσαι κάπου στα μισά. Αν ήσουν άνθρωπος θά 'σουν... πόσο θά 'σουν; Γύρω στα τριανταπέντε;... Σαν το Μάνο!

Όχι, όχι, αυτό δεν είναι για σένα. Τι μου γλύφεσαι; Δεν χόρτασες; Είναι για μένα, 'θα το κάνω βραστό με πατάτες και κινόα. Πήρα και βάλινο... Το φουστάνι, Μανώλη. Να το βάλουμε στην καρέκλα, μην το λερώσουμε με τα κρέατα.

Άμα θες, Μανώλη, να σου δώσω και σένα απ' αυτό το μεσημέρι. Τον κιμά, δεν περάζει, τον τρως απόψε. Για μένα είναι πολύ. Όσο και να βάλω, πάντα περισσεύει. Μια ψυχή πόσο να φάω. Δοκίμαστο, θα σ' αρέσει. Άμα σου λιώσω την πατάτα και το καρότο στο ζουμι του κρέατος, θάναι νόστιμο. Φάε και συ καμιά φορά κάτι άλλο. Όχι συνέχεια κιμά και κιμά. Πρέπει να τρως κάποτε και χόρτα. Ο οργανισμός χρειάζεται βιταμίνες. Που θα τις βρεις; Στον κιμά; Γι' αυτό πάχυνες. Παράπαχυνες. Δεν σε βαστούν τα πόδια σου. Σίγουρα είναι αβιταμίνωση. Είσαι και κλειστός όλη μέρα εδώ μέσα. Βλάφτει η ακινησία.

Μια μέρα θα σε πάρω μαζί μου στην αγορά, Μανώλη. Να βγεις έξω, να κινηθείς λίγο, να ξεμουδιάσεις. Πως να σε πάρω όμως; Αν ήσουν σκυλί θάταν εύκολο. Θα σου περνούσα το λουρί στο λαιμό και θα σε τραβούσα. Αλλά γάτος με λουρί! Είδες εσύ καμιά φορά γάτο με λουρί; Δεν γίνεται. Να σε πάρω πάλι στα χέρια είναι επικίνδυνο. Θα σε σπρώξει κανένας και θ' αγριέψεις. Δεν είσαι συνηθισμένος στην πολυκοσμία εσύ. Θα μου πεταχτείς μέσα στα αυτοκίνητα και ποιος σε πιάνει. Όχι δεν γίνεται.

Ξέρεις τι σκέφτομαι, Μανώλη. Να σε πάρω με το καροτσάκι του Μάνου. Τόχω ακόμη. Δεν τόδωσα. Για το δεύτερο παιδί, έλεγα. Μετά που πέθανε ο άντρας μου δεν μούκανε καρδιά να το δώσω. Ήταν κι ακριβό τότε. Για ν' αντέξει, λέγαμε. Ν' αντέξει πολλά παιδιά. Ήθελε πολλά παιδιά. Αλλιώς ήρθαν όμως τα πράγματα, Μανώλη. Δεν τα ξέρεις εσύ αυτά. Κι ο Μάνος έλεε συνέχεια, θέλω αδελφάκι. Πώς όμως; Γίνεται δίχως άντρα; Γιατί δεν ξαναπαντρεύεσαι, με πιλάτευε η μάνα μου. Εύκολο τόχε! Εμένα περίμεναν οι γαμπροί με ξένο παιδί; Κι ύστερα ήξερα εγώ, αν αυτός που θα πάρω, θα τον ήθελε το Μάνο; Θα τον αγαπούσε; Είναι δύσκολα πράγματα τούτα, Μανώλη. Ξέρω; Έτσι σκεφτόμουν τότε. Έτσι αποφάσισα. Ξέρω;

Μανώλη πάλι ξανάρθε. Νάτος εκεί! Ε, συ πάλι άρχισες το κυνήγι; Παράτα το όπλο γιατί θα ρθώ στους γονιούς σου, παλιόπαιδο. Κυρία Λουκία, κυρία Λουκία, μάζεψε το γιο σου. Ρίχνει συνέχεια με το αεροβόλο. Θα μας σκοτώσει. Κυρία Λουκία, κυρία Λουκία. Έφυγε. Έτσι στέκον-

ταν και τότε, Μανώλη. Πίσω από τα δέντρα. Κρυμμένοι με το όπλο στο χέρι. Θα πάω στην αστυνομία. Θα πάω να τους πω να κάνουν ένα έλεος. Να μην μου λεν ύστερα δεν έχουν στοιχεία, δεν έχουν αποδείξεις. Αποδείξεις, αποδείξεις. Τι αποδείξεις θέλετε; Μπροστά στα μάτια σας πρέπει να σκοτώνουν για ναχετε αποδείξεις; Αφού σας λέω, εδώ με κρατούσαν, ακίνητη με το όπλο. Τον άκουσα που ερχόταν, πήγα να φωνάξω και με χτύπησαν. Άκουσα τους πυροβολισμούς και λιποθύμησα. Όταν συνήλα τον βρήκα στην αυλή σκοτωμένο. Εκείνοι είχαν φύγει. Όμως τους άκουσα τους πυροβολισμούς. Τους άκουσα!

Έλα, ησύχασε, Μανώλη, έφυγε. Ησύχασε. Έλα πιες λίγο γάλα να ησυχάσεις. Το μεσημέρι θα σε βγάλω στην αυλή. Θα βγούμε μαζί μπροστά στη λιακάδα. Κάτσε να τελειώσω το φαγητό πρώτα.

Μια μέρα θα σε πάω βόλτα. Στο υπόσχομαι. Δεν κάνει να σε κρατώ συνέχεια κλειστό μέσα. Όμως βλέπεις και μόνος σου τι γίνεται έξω. Νομίζεις εγώ που βγαίνω μ' αρέσει; Δεν βαριέσαι. Ο κόσμος άλλαξε Μανώλη, δεν είναι σαν κε πριν.

Τώρα που το σκέφτομαι όμως το βρισκω ωραία ιδέα. Να σε βάλω στο καροτσάκι και να σε σπρώχνω. Θα βάζω και τα ψώνια μέσα να μην τα κουβαλώ. Θα το βγάλω αύριο να το ξεκοκίσω. Μπορεί να θέλει και λίγο λάδιμα στους τροχούς. Τόσα χρόνια τόχω εκεί. Τριανταέξη. Το πήραμε μόλις γεννήθηκε ο Μάνος.

Είναι για γέλια, Μανώλη. Φαντάσου τι θα λεν όσοι μας βλέπουν. Εσύ στο καροτσάκι και γω να σε σπρώχνω... Θεέ μου, σε καλό τέτοιο γέλιο! Σαν ηλίθιοι θα κοιτάζουν. Πάει, θα λεν, τρελλάθηκε τούτη τελείως. Τι καταλαμβάνουν αυτοί. Θάχει πλάκα, Μανώλη. Θα το κάνω. Φτάνει να μην μου αγριέψεις και μου πεταχτείς από το καροτσάκι. Αυτό φοβάμαι. Το τί θα πει ο κόσμος, έννοια που μ' έπιασε. Έτσι κι αλλιώς μ' έχουν για τρελή.

Μα είναι και ανόητοι, ρε Μανώλη. Καλά τη δική τους τρέλλα μου την κολλήσανε, την κουφιαμάρα όμως που τη βρήκα και μιλούσαν να μην τους ακούω; Χτες περνώ έξω από το σχολείο και στέκεται στην πόρτα της η Ελένη, αυτή που κάθεται απέναντι, μαζί με τη διπλανή της την Ιωάννα. Τι γίνεται κυρία Μαρία, πως τα πας, είσαι καλά, δεν σε βλέπουμε, και... κουβέντες του αέρα. Μόλις φεύγω... ένα βήμα έκανα, Μανώλη, μόνο ένα βήμα κ' άρχισαν. Ήλινα μου η καμήλη, από τότε που σκοτώθηκε ο γιος της δεν είναι στα καλά της. Επάθαν τα νεύρα της. Και η άλλη, ο πόλεμος κυρία Ελένη μου, αυτά έχει ο πόλεμος. Τι να τους πεις; Να γυρίσω να τους πω - εσάς είναι που πάχει το μυαλό σας. Που τίποτα δεν καταλαμβάνεται. Πόσες φορές να σας το πω. ΔΕΝ ΣΚΟΤΩΘΗΚΕ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ Ο ΓΙΟΣ ΜΟΥ. ΔΕΝ ΉΤΑΝ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ Ο ΓΙΟΣ ΜΟΥ. Εσύ μόλις είχες γεννηθεί, Μανώλη, δεν τα θυμάσαι αυτά. Εγώ όμως θυμάμαι, Μανώλη. Δεν ξεχνώ εγώ. Δεν ξεχνώ. Εσάς πάχει το μυαλό σας, που κλείσατε τα μάτια και πάθατε αμνησία.

Ξεχάστε το, κυρία μου, ξεχάστε το. Πόλεμος έγινε, εισβολή, δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα. Δεν έχουμε στοιχεία. Ποιός πόλεμος; Ποιά εισβολή; Αυτά που γίναν πριν; Αυτά που λέω εγώ δεν είναι στοιχεία; Τάσβυσε όλα ο πόλεμος;

Τόσο σκοτώθηκαν, κυρία μου, στον πόλεμο. Πέστε πως χάθηκε κι ο δικός σας στην εισβολή. Αυτά που γίναν είναι τόσο συγχυσμένα. Ποιός βρίσκει λογαριασμό. ΕΓΩ ΒΡΙΣΚΩ λογαριασμό. Δεν έχασα εγώ το λογαριασμό. Μα είναι επιτέλους τρέλλα, Μανώλη, να μην είσαι συγχυσμένος! Πες μου, Μανώλη, είναι τρέλλα τούτο το πράμα; Ε, Μανώλη πες μου. Ε, Μανώλη, απάντα μου. Σε σένα τα λέω πια αυτά. Ποιος άλλος μου βάζει τώρα αυτί. Όμως δεν μπορώ και να σωπάσω. Είναι σαν να τον θάβω δεύτερη φορά.

Κρίμα που δεν μπορείς να πεις κάτι και

συ Μανώλη. Να μην μιλώ μόνο εγώ. Τι να μου πεις όμως; Δεν πέρασες εσύ τέτοιες καταστάσεις. Εσείς οι γάτοι, έχετε βάσσανα, Μανώλη; Έρωτες έχετε, είμαι σίγουρη. Στα νιάτα σου δεν μαζευόσουν τα βράδια. Μου γυρνούσες κάθε πρωί γδαρμένος, ματωμένος. Οι γάτες είναι πιο δύσκολες από μας τις γυναίκες, Μανώλη. Έτσι φαίνεται. Και γω του δικού μου δεν τούπα εύκολα το ναί. Μούγραφε τραγουδάκια για να με καλοπιάσει. Μαριώ, Μαριώ, παντρεύου με, Μαριώ, και δεν έχει από με πιο άξιο παλληκάρι. Βάσανα που τούκανα μέχρι να του πω το ναί. Τον αγαπούσα όμως.

Ο Μάνος μου ήταν δεκαεφτά χρονών, όταν ερωτεύτηκε για πρώτη φορά. Με τις ώρες στεκόταν μπροστά στον καθρέφτη. Να στρώσει το μαλλί του. Έτσι όπως γλύφεις εσύ συνέχεια το τρίχωμα σου, δώστού αυτός συνέχεια με τη χτενιά. Τι να του πω; Όμως να μην θέλει να πάει για σπουδές για χατήρι της, αυτό ήταν πολύ. Επαναστάτησα. Θα μείνω λέει, να δουλέψω, να σε ξελαφρώσω. Προφάσεις, δικαιολογίες. Γελίμαι εγώ; Η απία ήταν αυτή. Να μην φύγει και την αφήσει. Τούπα εγώ καμιά φορά πως μου είναι βέρος; Ποιος τούπε πως κουράστηκα; Εμένα η ζωή μου εκείνος ήταν. Να δουλέψω, να τον μεγαλώσω, να τον σπουδάσω. Έτσι είναι η ζωή. Άμα τελειώσει τις σπουδές του, μάλιστα, να δουλέψει αυτός, να καθήσω εγώ. Να τον καμαρώνω. Όχι να μου ζητάει παντρείς στα είκοσι. Και με τι δουλειά; Ήμουν ανένδοτη Μανώλη, σ' αυτό κι είχα δίκη. Η μόνη υποχώρηση που έκανα, ήταν στο θέμα των σπουδών. Δεν θέλεις χρυσό μου να γίνεις γιατρός; Ωραία, πήγαινε αρχιτέκτονας που σ' αρέσει. Όμως οι σπουδές, σπουδές. Τέρμα! Και πήγε.

Δεν ξέρω εγώ αν θάταν αλλιώς τα πράγματα, αν δεν τον έστελλα. Τι ήθελες να κάμω; Να τον έχω κλειστό όλη μέρα στο σπίτι, φυλακισμένο; Μεγάλωσα εγώ κοτζάμ παλληκάρι για να τόχω δεμένο απ' τα φουστάνια μου; Τυχερά είναι τούτα, Μανώλη. Θα μου πεις, αν έμενε εδώ θα παντρευόταν, θάκανε οικογένεια, θάταν πιο προσεχτικός. Άμα έχεις οικογένεια, είσαι πιο συγκρατημένος. Ίσως να τον εμπόδιζε κι η γυναίκα του.

Όμως κι εγώ λίγα τούπα; Να εδώ, μπροστά στην πόρτα στάθηκα και τον παρακαλούσα. Μην πας γιε μου. Δεν είναι πράγματα τούτα για μας. Τι θα κάμεις μόνος σου. Κρύψε, νάχεις το κεφάλι σου ήσυχο. Αγριέψε, Μανώλη. Εγώ, λέει, τον έμαθα νάναι έτσι. Τι ζητάω τώρα να τον αλλάξω.

Τι τούμαθα εγώ; Εγώ... εγώ... μια ζωή πάλευα για κείνον και για μένα. Πότε τον έμαθα εγώ για χούντες και δημοκρατίες; Εγώ το μόνο που τούμαθα ήταν να ξεχωρίζει το καλό απ' το κακό. Αυτό δεν κάνει κάθε μάνα; να ξέρει τι 'ναι δίκαιο και τι άδικο. Εγώ άνθρωπο σωστό τον ήθελα. Πότε του μίλησα εγώ η φτωχή για πραξικοπήματα;

Είναι φονιάδες, μάνα, μούπε, αν μείνω θάρθουν έτσι κι αλλιώς να με σκοτώσουν. Μια ώρα μετά που έφυγε όρμησαν εδώ μέσα σαν σκυλιά. Έφευγαν, γύριζαν,



έφευγαν, γύριζαν μέχρι που τον πέτυχαν. Έτσι ήταν τα πράγματα Μανώλη, εσύ δεν τὰ ζήσες. Μην μου πεις, αυτά έχει η ζωή! Έτσι είναι! Δεν είναι έτσι, Μανώλη! Κάνεις παιδιά, τα μεγαλώνεις, τα μορφώνεις, τα παντρεύεις, κάνουν άλλα παιδιά, κι ύστερα κλείνεις τα μάτια ευχαριστήμενη. Αυτό είναι ζωή, Μανώλη. Άμα σου τα σκοτώσουν και μόνεις έρημη είναι κοροϊδία, Μανώλη. Πάει να πει σε ξεγέλασε η ζωή.

Η μάνα του άλλου με καταλαμβάνει. Το νοιώθω ότι με καταλαμβάνει. Και με φοβάται. Συναντιώμαστε στο δρόμο και μ' αποφεύγει. Σκύβει χάρμη, κάνει πως κοιτάζει αλλού. Όμως καταλαμβάνει τον πόνο μου. Βλέπει την αδίκια, Μανώλη γι' αυτό φοβάται. Κάποτε νοιώθω ότι με μισά. Τι με μισάς κυρά μου; Δεν φταίω εγώ, αν ο γιος σου βγήκε φονιάς. Δεν φταίω εγώ, αν ο γιος σου τριγυρνά σιμωρητός ακόμα. Τι θέτε; Να φύγω; Να εξαφανιστώ, να μην με βλέπετε; Όσοχι! Όσο ζω θα με βλέπετε και συ κι ο γιος σου. Όσο ζω θα περνώ καθημερινά έξω απ' το σπίτι σας. Θα περνώ έξω από το μαγαζί του γιού σου, και θα στέκομαι μπροστά στη βιτρίνα για να με βλέπει και να ντρέπεται. Κι εκείνος κι εσύ και όλοι οι άλλοι. Θα φωνάζω να με ακούν όλοι, να ξυπνήσουν. Ξυπνάτε, ξυπνάτε και ξανάρχονται. Τους βλέπω εγώ που ξανάρχονται. Το βλέπω στα μάτια εκείνου, Μανώλη. Όταν βγαίνει στην πόρτα του μαγαζιού και με κοιτάζει. Γελά περιπαιχτικά, Μανώλη. Κι εγώ κοκκινίζω και ντρέπομαι και φεύγω. Φεύγω Μανώλη, βιαστικά, ντροπιασμένα, σαν νόμαι εγώ ο φονιάς Μανώλη, κι εκείνος το θύμα.

Μανώλη, μην ανεβαίνεις στην καρέκλα. Μανώλη, πρόσεχε θα μου λερώσεις το φουστάνι. Πρόσεχε θα μου το σκίσεις. Κοίτα τι έκανες. Τραβήχτηκε η κλωστή. Αυτά τα νύχια σου είναι καταστροφώδη. Όπου πατήσεις αφήνεις σημάδια. Τι με κοιτάς έτσι. Ευτυχώς δεν κόπηκε. Να την τραβήξω προσεχτικά να πάει στη θέση της. Που είναι το βελόνι; Κάθησε και μην το κουνήσεις απ' εκεί. Τόσες καρέκλες σ' αυτή βρήκες ν' ανεβείς. Τα γιαλιά μου. Ναι, θύμωσα. Τι θα γίνονταν αν τσικίζες; Ούτε να το λερώσεις δεν επιτρέπεται, Μανώλη. Αν αρχίσει ξαφνικά η δίκη, τι να τους πω; Δεν έρχομαι γιατί το φουστάνι είναι στο καθαριστήριο; Ή θες να πάω με τα μαύρα. Ούτε να το σκέφτεσαι... Κάτι έγινε. Δεν πήγε ακριβώς στη θέση της, ξεχειλώσε. Θα την περάσω από τη μέση μεριά να μην φαίνεται. Είναι καλό ύφασμα, εξωτερικό. Έντεκα χρόνια και δεν έχει χαλάσει καθόλου. Ούτε το χρώμα του ξεθώριασε.

Θα το φορέσω στο γάμο σου, τούπα όταν μου τόφερε. Δώρο, μαζί με το δίπλωμα του. Θύμωσα! Στο γάμο μου θα σου αγοράσω άλλο. Τώρα θα το φορέσεις. Βαρέθηκα να σε βλέπω συνέχεια στα μαύρα. Βγάλτα επιτέλους. Μια ζωή όλο μαύρα, για ποιον τα φορείς. Δεν κάνει, γιε μου. Τώρα πια δεν κάνει. Είναι αστέιο να τα βγάλω έτσι απότομα.

τα συνήθισα. Κι ύστερα τι θα πει ο κόσμος. Ποιος κόσμος ρε μάνα. Έχει ο κόσμος μεγαλύτερο χατήρι από μένα; Εγώ δεν συνήθισα. Τα Βαρέθηκα. Θα το φορέσεις την Κυριακή να πας εκκλησία. Και να βάλεις και την καρφίτσα σου τη χρυσή. Αυτή την έχω για τη νύφη μου. Δεν θέλει η νύφη σου χρυσές καρφίτσες. Θα την φορέσεις εσύ. Σου δίνω διορία μέχρι το δεκαπενταύγουστο, πούναι κι η γιορτή σου. Διαφορετικά θ' αρχίσω να φορώ κι εγώ μαύρη γραβάτα και μαύρη κορδέλα στο μαντί.

Θεέ μου μούρχεται να γελάσω. Ν' αρχίσει να φορά πένθος είκοσι χρόνια μετά το θάνατο του πατέρα του. Θα τόκανε. Είμαι σίγουρη πως θα τόκανε. Άμα έβαζε κάτι στο κεφάλι του ήταν ικανός για όλα... Πριν τις δεκαπέντε του Αυγούστου ήρθαν οι δεκαπέντε του Ιούλη, Μανώλη κι έμεινε το φουστάνι.

Στην κηδεία δεν μ' άφησαν να το φορέσω. Τους εξήγησα, τους έκλαψα, τους παρακάλεσα. Τίποτα. Έφεραν και γιατρό οι γειτόνισσες και μ' έπεισε. Γιατί δεν ήταν σωστό; Μούκαναν κι ένεση, δεν καταλάμβαινα. Ούτε στην κηδεία του δεν τούκαμα το χατήρι. Τι τους ένοιαζε τους άλλους τι θα φορούσα; Μήπως γι' αυτούς θα τόβαζα. Ο γιος μου έτσι με ήθελε. Ήταν η τελευταία του επιθυμία. Κείνος δεν μούλεγε να βγάλω τα μαύρα;

Όμως στο δικαστήριο θα το φορέσω, Μανώλη. Όταν θα γίνει η δίκη θα βάλω το καφέ φόρεμα με τη χρυσή καρφίτσα. Θα βγάλω τα μαύρα. Θα πάρω και καφέ παπούτσια και τσάντα. Από το κατάστημα εκείνου θα τα πάρω. Όταν με καλέσουν για τη δίκη, Μανώλη, θ' ζω στο παπουτσαϊδικό του, θ' ανοίξω την πόρτα και θα μπω μέσα. Θα παγώσει. Θα του κοπεί η μιλιά. Θα σε πάρω μαζί μου, Μανώλη, να τον βλέπεις κι εσύ. Ποτέ δεν περιμένει, ότι θα τολήσω να περάσω την πόρτα του. Δεν θα δειλιάσω όμως, θα προχωρήσω μέσα και θα του πω, θέλω ένα ζευγάρι παπούτσια και μια τσάντα, καφέ. Τριάντα εννέα νόμμερο. Κλειστό. Κλασσικό στυλ, θα του πω. Σοβαρό.

Θα τα φέρει Μανώλη και θα γονατίσει μπροστά μου, να μου τα δοκιμάσει, και θα του πω, Μανώλη, έτσι αργά, τονιαμένα, με νόημα, θα του πω τα θέλω για το δικαστήριο. Αύριο έχω δίκη. Θα μαρτυρήσω στο δικαστήριο. Είναι η δίκη για το φόνου του γιού μου. Θάνατι σκυφτός, Μανώλη, μπροστά στα πόδια μου και δεν θα τολήμ να σηκώσει το κεφάλι να με κοιτάξει, ούτε να γελάσει, ούτε να μου μιλήσει. Θα βλέπω το σβέρκο του, έτσι καθώς θάνατι σκυφτός, φοβισμένος. Θα ιδρώνει το σβέρκο του Μανώλη, και θα με ακούει.

Είχα κι εγώ ένα γιο, θα του πω. Αν ζούσε, θάταν στην ηλικία σου. Μα μου τον σκότωσαν. Εκείνο το πρωί, θα του πω. Πρέπει να το θυμάσαι και συ. Εκείνο το πρωί, που γέμισε ο τόπος φονιάδες. Τον σκότωσαν μέσα στην αυλή μου. Αύριο είναι η δίκη, θα του πω. Θα τους δικάσουν και θάμαι μάρτυρας εγώ. Γιατί

τους είδα. Τους είδα εγώ. Μ' έσπρωξαν στη γωνιά όταν όρμησα επάνω τους. Με χτύπησε με το κοντάκι του όπλου ο αρχηγός τους, και μ' έβρισε. Θυμάμαι, θα του πω, το πρόσωπό του. Ξέρω ποιος είναι. Ήταν ένας ψηλός, μελαχρινός με γένια. Έτσι σαν εσένα. Ολοίδιος εσύ ήταν, θα του πω. Και θα ιδρώνει, Μανώλη, θα ιδρώνει το σβέρκο του. Θα τρέμουν τα χέρια του. Θα τρέμει, Μανώλη, γιατί θα καταλάβει. Δεν θα φοβηθώ όμως, Μανώλη, θα του τα πω. Αύριο, θα του πω, θα τιμωρηθούν οι φονιάδες. Και θα σηκωθώ, θα τον πληρώσω, θα πάρω τα παπούτσια και τη τσάντα και θα φύγω.

Την άλλη μέρα θα ντυθώ, έτσι όπως ντύνομαι τώρα Μανώλη, έτσι όπως το κάνω κάθε μέρα. Θα στολιστώ. Θα βγάλω τα μαύρα. Θα τα πετάξω. Θα λούσω τα μαλιά μου και θα τα χτενίσω, όπως τότε που πήγαινα στο αεροδρόμιο να παραλάβω το Μάνο. Θα βάλω το καφέ το φόρεμα, και την καρφίτσα. Που είναι η καρφίτσα; Που είναι η καρφίτσα; Κι' αυτό το κολιέ, Μανώλη. Θα το βάλω κι αυτό. Θα πάρω τη τσάντα και τα καινούργια παπούτσια, κι έτσι θα πάω, Μανώλη. Κυρία! Όχι γριά μαυροφρεμένη, κακομοίρα. Δεν θάχει κλάψες εκείνη την ημέρα; Μανώλη. Όχι. Θα μπω στο δικαστήριο με το κεφάλι ψηλά και τους ώμους στητούς. Θα τους κρατήσω, Μανώλη, στητούς. Με πονά η πλάτη, όμως θ' άντέξω. Δεν θέλω λύπηση εγώ εκείνη την ημέρα. Δεν θέλω εγώ τα μαύρα μου τα ρούχα να τους επηρεάσουν. Όχι. Θα προχωρήσω, θα σταθώ μπροστά και θα τους μιλήσω. Με στόμφο, Μανώλη, όπως οι δικηγόροι. Χωρίς να τρέμει η φωνή μου.

Δεν ζητώ τον οίχτο σας, κύριοι δικαστές. Δεν ζητώ τον οίχτο κανενός. Ζητώ δικαιοσύνη για το γιο μου. Για νάχει νόημα ο θάνατος του. Δεν είναι εκδίκηση που ζητώ, κύριοι δικαστές. Ζητώ μονάχα να τιμωρήσετε τους δολοφόνους του γιού μου. Την τιμωρία τους ζητώ, κύριοι δικαστές. Δικαιοσύνη ζητώ. Για να μπουν τα πράγματα στη... σωστή τους θέση. Για... για να μην χαμηλώνω... ΕΓΩ τα μάτια όταν τους βλέπω... Να μάθουν όλοι ποιο είναι τ' άδικο και ποιο είναι το σωστό... Για να μην ξανάρθουν, κύριοι δικαστές... Για... να μην... ξανάρθουν. Έτσι... έτσι θα τους πω, Μανώλη... Για να μην ξανάρθουν... Έτσι θα τους πω Μανώλη... έτσι θα τους πω εκείνη την ημέρα.



ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ...

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ

Σκηνικό: Μπακάλικο, Ντομάτες, Πορτοκάλια, αγγουράκια, μαραμένους μαϊντανός, κονσέρβες, χαρτιά υγιείας, ο πάγκος, δεφτεράκια πίστωσης, λεφτά. Ο Φαίδωνας πίσω από τον πάγκο, χοντρός, αχτένιστος, αργός. Η μπλε ρόμπα του λερωμένη. Μέσα στο μαγαζί γυναίκες. Πολλές γυναίκες.

Η κυρία Λητώ κάθεται. Γύρω στα 55 βαμμένη ξανθή, άσχημη πολύ με το τσιγάρο στο χέρι. Από πάντα ο άντρας της έλειπε στις αραβικές χώρες. Της έστελνε λεφτά... πολλά λεφτά.

Μα αυτή κάπνιζε πολύ, πάθαινε υστερικές κρίσεις και λιποθυμούσε. Έτρεχε η γειτονιά.

— Βέβαια... μόνη της μακριά από τον άντρα της.

— Η γυναίκα η παντρεμένη χρειάζεται τον άντρα της.

— Μικρά παιδιά τότε νομίζαμε πως μιλούσαν γι' αγάπη, για συμπάρασταση, για αρμονική συζυγική ζωή.... Τώρα ξέρω για ποιο πράγμα μιλούσαν.

Η κυρία Λητώ το στερήθηκε πολύ αυτό το πράγμα... Γι' αυτό κατηγορεί συνέχεια την Ζωζώ... την (κατά το κουτσομπολιό της γειτονιάς) κάποτε φιλενάδα του Φανή. Κι' ο Φανής κουτσομπολεύει την Λητώ στη Ζωζώ λέγοντας της πως αυτή δεν την χωνεύει. Μα τη Ζωζώ δεν την νοιάζει... Η Ζωζώ την γράφει την κυρία-Λητώ....

Η Ζωζώ... γύρω στα 40 ίσως και περισσότερο. Βαμμένα ξανθά μαλιά (γιατί οι γυναίκες έχουν τόση μανία με τα ξανθά μαλιά δεν μπόρεσα ποτέ μου να καταλάβω) στενό εφαρμοστό παντελόνι για δεκαεξάρες, μπλουζα σπορ. Λεπτή, πολύ λεπτή έτσι που να δικαιολογεί τα 35 της... όπως λέει... όχι παραπάνω...

Η Ζωζώ γελά... συνέχεια γελά και φωνάζει.

Με το που μπαίνει στο μαγαζί η Ζωζώ ο Φαίδωνας παραμερίζει όλες τις άλλες. Τι σημασία έχουμε τώρα όλες εμείς μπροστά στη Ζωζώ; Για σένα την έφερα την ταρταμοσαλάτα Ζωζώ - Τρεις θέλω Φειδία... αφού το ξέρεις ότι τρία-τρία τα παίρνω εγώ.

Σίγουρα... τρία τρία τα παίρνει η Ζωζώ. Γελά... μάλλον χαχανίζει.

Οι άλλοι καταλαβαίνουν. Οι δυο τους, οι έξυπνοι, το καλύπτουν. Της αρέσει πολύ η ταρταμοσαλάτα της Ζωζώ. Την τρώει ακόμα και στο πρόγευμα.

Η Ζωζώ ήταν από πάντα η ζωηρή της γειτονιάς. Μικρό παιδί ήμουν και άκουγα να λένε πως κερατώνει τον άνδρα της. Με γεια της με χαρά της. Η Ζωζώ δεν φοβάται κανένα.

Έτσι θέλει κι' έτσι κάνει... Μα κι' η Λητώ η καημένη... τι φταίει... Πολλή ταρταμοσαλάτα έφαγε στη ζωή της η Ζωζώ κι' η καημένη η Λητώ... Τώρα στα 55 της γύρισε ο άντρας της από τις Αραπίες. Λεφτά αρκετά... αγόρασε κι' άλλα δυο σπίτια. Κι' όσο ακριβό κι' αν είναι το γιοσύρι της το αγοράζει. Μα τι να το κάνει πια... μερικά πράγματα στη ζωή δεν αγοράζονται. Κάτι ξέρεις Ζωζώ... έτσι;

Τα άλλα πρόσωπα της σκηνής δευτερεύονται... Εγώ... τίποτα... Ψωνίζω προσπαθώντας να κερδίσω χρόνο...

Η Αντρούλλα με τα τρία παιδιά... η γυναίκα του αστυνομικού. Νοικοκυρά, λεπτή σαν σανίδα, αχτένιστη, μακοντυμένη... δίπλα της η μικρή της Εύη με τις πιτζάμες... άπλυτη, κλαμένη... αχτένιστη (αλήθεια γιατί δεν χτενίζεται κανένας σ' αυτή τη γειτονιά;) Την Αντρούλλα την ζηλεύει η Φλώρα που έχει τρία παιδιά και ο άντρας της είναι λίγο τρελλός και την δέρνει και η

Φλώρα καθαρίζει σπίτια. Ενώ η Αντρούλλα έχει και δικό της διαμέρισμα. Και κάθεται και σπíti της νοικοκυρά... κάνει το σμιλί της, σπάζει τις ελιές της, μαγειρεύει το φαί της... σήμερα η Αντρούλλα θα μαγειρέψει φακές.

Λάθος έκαμα προηγουμένως. Η κυρία Ελένη είναι χτενισμένη. Πολύ χτενισμένη μάλιστα... βρεγμένα μαλιά, χωρίστρα στο πλάι... εβδομηντα τόσο χρόνων, ευγενική, καλοσυνάτη, συμπαθητική, χαριτωμένη. Ο άντρας της πολύ γέρος... σαν μωρό. Η κυρία Ελένη πολύ τον αγαπά και τον φροντίζει τον Αγαθοκλή.

Τώρα βγαίνει κι η χοντρή η Κουπατζού... με το τσιγάρο στο χέρι (πολύ καπνίζουν στη γειτονιά οι γυναίκες). Ήρθε για την εισπραξη. Οι κούπες... τρία σελίνια η μια, μεγάλες με κιμά κατεψυγμένο που βρωμά... (μυρίσατε ποτέ σας κρέας που να μην βρωμά; Πτώμα είναι πως γίνεται να μυρίζει;) Μεγάλη μάρκα αυτή. Γνωστή στη γειτονιά. Έχει παιδιά μεγάλα και έχει και παιδιά μικρά. Από δυο άντρες. Δυο; Τι σημασία έχουν τώρα οι αριθμοί... Η κουπατζού όμορφη με πράσινα μάτια, χοντρή σαν μπαλόνι, αχτένιστη (τι σας είπα... κανένας δεν χτενίζεται εδώ) με εφαρμοστά ρούχα που τονίζουν όλες τις ατέλειες της... έχει και τελειότητες δηλαδή, και την ελευθερία της... μυρίζει λάδι τηγανισμένο είκοσι φορές... σήμερα οι κούπες τηγανίστηκαν στην 21η φάση.

Οι άλλες... τίποτα... συνηθισμένες γυναίκες... συγυρισμένες - όσο γίνεται - μετρημένες - όσο γίνεται - σοβαρές - όσο γίνεται - ψωνίζουν, πληρώνουν, κοιτάζουν γύρω να μαζέψουν πληροφορίες... φεύγουν... ίσια, όμορφα, σωστά (-όσο γίνεται -) Να τι γίνεται.

Μαρία Συμεωνίδη

ΚΑΤΑΧΩΡΗΣΕΙΣ

Εργαστήριο Χαλκογραφίας και Προυντζογραφίας

Τρικούπη - 33 τηλέφωνο 461348.

Οι για να χουμιστούμε μπορεί τζίσι νόχουμε τη μεγαλύτερη συλλογή χαλκογραφημάτων τζίσι προυντζογραφημάτων του παζαρκού. Τζίσι σχεδόν ούλλα

καμνουμεν τα εμείς. Μπορέτε θέ-μα να μας δήτε να δουλεύουμε. Άμαν έσιετε ώρα ελάτε να πού-με καφέ τζίσι να κουβερτιάσου-με.

ΓΙΑ ΕΝΟΙΚΙΑΣΗ...

Ζητείται παλιό σπίτι στη παλιά Λευκωσία για να χρησιμοποιηθεί σαν πολιτιστικός σύλλογος εκτοπισμένων. τηλεφωνήστε στο 02-455731 (Χριστάκης Γιαννακός)

Προς Πώληση...

Πολύ συμπαθητικές μοτόρες

- 1) NE SUZUKI TS100 100cc 4500 μίλια. Τιμή £330
- 2) RN SUZUKI 185cc 800 μίλια. Τιμή £650

Πληροφορίες:
Ώρες δουλειάς: Τηλ. 431538
Απόγευμα: Τηλ. 433819

ΠΑΝΝΗΣ ΛΕΟΝΤΙΑΔΗΣ

- Ταπέλλες και τέντες κάθε είδους
- Μεταξοτυπία στέσιαλα
- Το γοργόν και χάριν έχει κι' όποιος βιάζεται ακοντάφτει.

Ταβέρνα Αξιοθέα

Οδός Αξιοθέα - 9 τηλ. 430787
Άγιος Κασσιανός

- Περάστε τη δραδιά σας στο κλασσικό παραδοσιακό δρομάκο με τα γεράνια.

Μαζί με τ' άμορφο και δροσερό υπάρχει και η αντιστοιχη κουζίνα ποιότητας.

- Επίσης Σουβλάκια σιεφταλιό ττέικ αγουέι με δέκα (10) σελίνα τη πίττα.

The Village

Κατάστημα σουβενίρ

Ίπποκράτους 34 Τηλ. 457607
Θα βρείτε δερμάτινα, πηλίνα, υφαντά, χάλκινα για δώρα και σουβενίρ.

Αγγειοπλαστείο - Αγγειοπωλείο

Γ. Κοντού στη Λαϊκή γειτονιά, τηλ. 456977.

- Όλα τα προϊόντα μας κατασκευάζονται από μας.
- Μια αντιπροσωπική συλλογή της κυπριακής αγγειοπλαστικής η οποία ενσωματώνει πνεύμα έρευνας και ανανέωσης με σεβασμό της παράδοσης

ΚΑΦΕΝΕΙΟΝ - ΤΕΙ ΟΠΟΤΕΙΟΝ

Η Πρωτοβουλία

Αυτοκράτειρας Θεοδώρας 8
Άγιος Κασσιανός - Τηλ. 435049
Λευκωσία «εντός των τειχών»
Διαχείριση: Σύμης Σουκιούρογλου
Μαίρη Παπά.

ΤΑΠΕΛΛΟΓΡΑΦΕΙΟ «NEON LAMPS»

Χριστόδουλος Βιλανός
Τρικούπη 44 τηλ. 475297.

Κάννω σας ταπέλλες κάρνω σας τζ' ευκολίες φτάνει να με πικρώνετε με δίχως δυσκολίες.

ΜΑΞΙΡΚΟ ΠΩΡΓΟΣ ΛΑΚΗΣ

Πειραιώς 10 τηλ. 476420

Απέναντι που τα απέρκι του παλιού δημαρχείου.

Μαειρκό για όσους βαστούν τζίσι για όσους έβασταουν.

Ότι φαί πεθυμά ο καθένας.

ΜΑΧΑΛΕΠΙ

Καλό τζίσι φρέσκο μαχαλεπί καθημερινά στο έμπα του Κολοκάση. Έσιει τζίσι ππεριβάζι στον ασσιόν.

ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ ΣΑΒΒΑ

Σόλωνος 65 - Τηλ. 463444

• Μπορέτε να γευθείτε τη μεγαλύτερη ποικιλία φαγητών.

• Ολόφρεσκα κρέατα και χαλουμενές της ώρας.

• Το εστιατόριο ανοίγει στις 7 το πρωί και μένει ανοικτό μέχρι τις 10 μ.μ.

• Το εστιατόριο κλείνει μόνο τις Κυριακές.

ΣΚΑΡΠΑΡΗΣ ΜΑΣΤΡΟ ΣΠΥΡΟΣ

Ισαάκιου Κορνηνού - 7 τηλ. 451803

• Κάρνω παπούτσια παντός είδους κανονικά τζίσι ορθοπαιδικά

• Κάρνω ΠΟΙΝΕΣ ταγαγαρισιμες, ΠΟΙΝΕΣ για τζίνιν ΠΟΙΝΕΣ με κεντήματα για λουσο τζ' ότι χρώμα θέλετε. ΠΟΙΝΕΣ χαμηλές

ΚΑΦΕΝΕΣ ΜΟΥΣΚΗ

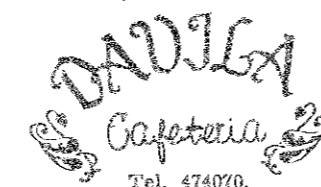
στο έμπα του Κολοκάση

• Για καλό λευκισιάτικο καφέ στο Μουσική.

• Για ραχότι στη πρωινή λιακάδα στο Μουσική

• Για ένα κονιάκι με κάτι τις στο Μουσική.

• Για ιστορίες της παλιάς Λευκωσίας στο Μουσική με τον Μουσική.



ΛΑΙΚΗ ΓΙΤΟΝΙΑ

ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΚΑΡΚΩΤΗΣ

Στάθ Θεοδουλιδη (δίπλα στο παλιό δημαρχείο) τηλ. 465329-465085.

• Το πρώτο γραφείο μεταφορών της Λευκωσίας με την ανάλογη πείρα, γρήγορη εξυπηρέτηση τζίσι χαμηλές τιμές.

Κουρεμα και μαδηματα Μπουζουκίου Ο ΤΣΟΜΗΣ

Εκπαιρω 34 τηλ 430804 πα.ρα. εον Ολυμπιακο

Για κουρεμα για ξουρισμα αγε εβησε τζίσι περιποιημενο Για να μαδεσε μπουζουκι η να δησε να μαθαινονε σαν ξιουριζεστε ελατε στου τσομη

ΚΑΦΕ-ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ Η ΠΙΑΤΣΑ

(νότια της πράσινης γραμμής στη πλατεία της λαϊκής γειτονιάς, Σερβίουμε)

• Όλα τα είδη σάρας, φαγητά του φούρνου, σαλάτες, φρούτα διαφόρων ειδών, και όλα τα ποτά. Τιμές πραγματικής λαϊκής γειτονιάς.

ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

M + Γ Περικλέους Πειραιώς - 19 τηλ. 475996-7

Μεταφέρω, κουβαλώ ότι θέλετε που μιτσίν ως μιάλο, Άψε σβήσε.

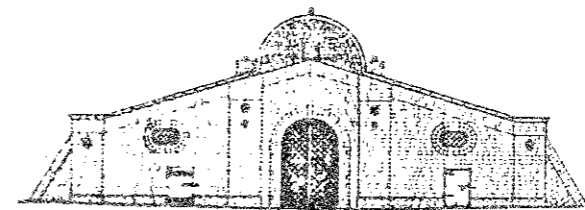
Φκιερώνω τζίσι βόθρους.

ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Έλα στο κατάστημα «Λαϊκής τέχνης» στην Αριστοκύπρου 17 της λαϊκής γειτονιάς. Θ' ανακαλύψεις ένα σωρό όμορφα χειροτεχνήματα. Άλλα παραδοσιακά κυπριακά καμωμένα από έμπερα χέρια κι' άλλα φτιαγμένα από μας με κέφι και γούστα.

«Φτωχή Φωλιά»

Η «Φτωχή Φωλιά» δίπλα από την Περβόλα του Μαύρου και την παλιά ηλεκτρική στην οδό Μάνης αρ. 5 λειτουργεί σαν καφενείο και εστιατόριο από το πρωί μέχρι το βράδυ. Σερβίρουν τα φαγητά στα κάρβουνα, όπως καλαμάρια, σουπιές, και άλλα ψαρικά, περισσότερα, σουβλάκια και σιεφταλιά.



Ιουνιος στην πύλη αμμοχώστου

Έκθεση Γιώργου Μαυροίδη. Συνεχίζεται μέχρι τις 15 Ιουνίου.

2 Ιουνίου 6.15 μ.μ. Επίδειξη Μπαλλέτου και συναυλίες μαθητών του ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ.

4 Ιουνίου 8 μ.μ. Οι ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ οργανώνουν ανοικτή συζήτηση με θέμα την Ίδρυση του Πανεπιστημίου.

Θα συζητηθούν τα πιο κάτω θέματα:

- Χαρακτήρας και Γλώσσα
- Τοποθεσία
- Δομή και Διοίκηση
- Διαδικασία Στελέχωσης
- Σχολές.
- Επίπεδο
- Συμβουλευτικό Σώμα.

6 Ιουνίου 8 μ.μ. Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΚΥΠΡΟΥ οργανώνει διάλεξη με ομιλήτη τον Κύπριο Αρχιτέκτονα κ. Έκτωρα Πατριώτη. Θέμα: Παρίσι, χαρακτηριστικά μεγάλων οικοδομικών προγραμμάτων.

7 - 8 Ιουνίου 3.35 μ.μ. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΚΦΡΑΣΗ ΚΥΠΡΟΥ παρουσιάζει την Ελληνική κωμωδία των Κεχαΐδη - Χαβιαρά, «Δάφνες και πικροδάφνες» Υπαίθριο Θέατρο Πύλης Αμμοχώστου.

11 Ιουνίου 7.30 μ.μ. «Το έργο του Γιώργου Σεφέρη». Μια καλλιτεχνική παρουσίαση από τους τελειόφοιτους μαθητές και μαθήτριες του Β' Γυμνασίου Κύκκου.

13 Ιουνίου Τελικές εκδηλώσεις των Επιμορφωτικών Κέντρων Λευκωσίας.

8.30 μ.μ. Α' Υπαίθριο Θέατρο: Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Β' Άνοιγμα έκθεσης εργασιών των ομάδων Επιμορφωτικών Κέντρων.

7.00 μ.μ. Γ' Αγορά Δ' Προβολή δραστηριοτήτων των Επιμορφωτικών Κέντρων με VIDEO

Οι εκδηλώσεις οργανώνονται από το Υπουργείο παιδείας σε συνεργασία με τη Συντονιστική Επιτροπή και το Σύνδεσμο Εκπαιδευτών των Επιμορφωτικών Κέντρων Λευκωσίας.

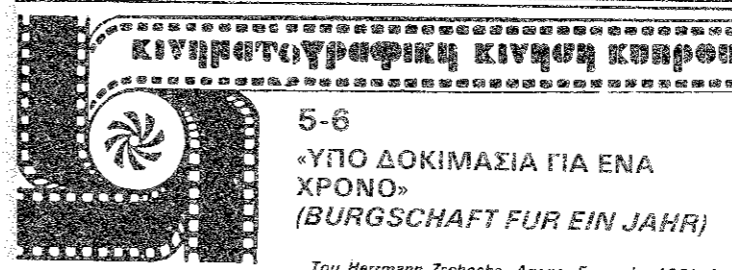
14-15 Ιουνίου 8.30 μ.μ. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΚΦΡΑΣΗ ΚΥΠΡΟΥ παρουσιάζει την Ελληνική κωμωδία των Κεχαΐδη - Χαβιαρά, «Δάφνες και πικροδάφνες» Υπαίθριο Θέατρο Πύλης Αμμοχώστου.

18 Ιουνίου 8 μ.μ. Συναυλία όλων των σχολών του ΕΘΝΙΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ και της παιδικής χορωδίας και ορχήστρας "KARL ORFF". Υπαίθριο Θέατρο Πύλης Αμμοχώστου.

19 Ιουνίου 7.30 μ.μ. 5ο Καλλιτεχνικό Φεστιβάλ «Ειρηνική Συμβίωση» που οργανώνεται από το ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ ΚΥΠΡΟΥ. Υπαίθριο Θέατρο Πύλης Αμμοχώστου.

25 Ιουνίου 8 μ.μ. Ετήσια επίδειξη της Σχολής Μπαλλέτου του ΕΘΝΙΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ. Υπαίθριο Θέατρο Πύλης Αμμοχώστου.

28 Ιουνίου 3.30 μ.μ. Τακτική Γενική Συνέλευση του ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΚΥΠΡΟΥ.



Κινηματογραφική Κίνηση Κύπρου

5-6 «ΥΠΟ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΕΝΑ ΧΡΟΝΟ» (BURGSCHAFT FÜR EIN JAHR)

Του Herrmann Zschoche. Λαοκρ. Γερμανία, 1981, έγχρωμο, με τους Katrin Sab, Monika Lennartz, Jaecki Schwarz κ.α.

Μετα το διαζύγιο μια νεαρή γυναίκα αντιμετωπίζει το δόλημα της εκλογής ανάμεσα στη ζωή που κάνει και στην ανάθεση από το κράτος της κηδεμονίας των τριών παιδιών της.

12-13 «Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ» (THE RETURN OF THE SOLDIER).

Του Άλαν Μπριτς, Αγγλία, 1963, 101m, έγχρωμο. Με τους Άλαν Μπρεκς, Τζούλι Κρίστι, Γκλέντα Τζόκσον, Άνν Μάργκετ.

Ένας λοχαγός του Αγγλικού στρατού, στη διάρκεια του Α' παγκοσμίου πολέμου, επιστρέφει στο μεγαλοαστικό του περιβάλλον, τραυματισμένος και με απάθεια της μνήμης. Δυό γυναίκες αγωνιούν γι' αυτόν: η σύζυγος και η εσδελφή του. Και οι δυό όμως είναι σβησμένες από τη μνήμη του. Η αμνησία του όμως δεν θα μπορεί να σβήσει την πρώτη του αγαπημένη, με καλύτερης τάξης κοπέλα που βρίσκεται βολεμένη στη μικρασιατική της ζωή. Ζει μόνο γι' αυτή και προσπαθεί να ξαναζήσει μαζί της τον ερθητικό του έρωτα σε πείσμα της υπερρηπτικής γυναικός του, που βλέπει να της φεύγει το παιχνίδι μέσα από τα χέρια. Θα κληθεί ακόμη και ο ψυχίατρος για να ενισώσει τα όρια του τραύματος του ήρωα.

Τη λύση όμως θα τη δώσει η παλιά του αγαπημένη.

Η Κινηματογραφική Λέσχη Λευκωσίας θα εκδοσει ειδικό πρόγραμμα για το μήνα Ιούνιο. Μπορείτε να το πάρετε από το Ρ.Ι.Ο.

είμαστε στα μέτρα σας

Αν προτιμάτε σύντομες οικονομικές διακοπές, κοντά μας θα βρείτε ακριβώς αυτό που ζητάτε.



Αν πάλι είστε αποφασισμένοι για μεγάλα ταξίδια, σας προσφέρουμε ό,τι καλύτερο υπάρχει στις μεγάλες εξερευνήσεις.



Αν τέλος, αυτό που χρειάζεσθε είναι μόνο αεροπορικά ή αεροπλοϊκά εισιτήρια ή ξενοδοχεία ή οποιαδήποτε συγκεκριμένη τουριστική διευκόλυνση, η εικοσάχρονη πείρα μας σας εγγυάται άριστη εξυπηρέτηση και οικονομικές λύσεις.

Για οποιαδήποτε ταξιδιωτική υπηρεσία απευθύνεσθε, λοιπόν, στα Γραφεία ΓΡΟΥΤΑΣ

Groutas

σ' όλην την Κύπρο.

είμαστε στα μέτρα σας

Λευκωσία:	Αγία Νάπα:
02-473172	037-21833
Λάρνακα:	Πάφος:
041-21727	061-35569
Λεμεσός:	
051-77313	



εστιατορίον ματθαίος

Στη Φανερωμένη
δίπλα από τη Τζαμούδα

- Ανοίγουμε στις 4.00 το πρωί και μένουμε ανοιχτοί μέχρι τις 17.00 μ.μ.
- Τραπεζάκια έξω στη πλατειούλα της Τζαμούδας.
- Σερβίρουμε όλων των ειδών σούπες και προγεύματα από το πρωί και όλα τα είδη κυπριακών φαγητών στη διάρκεια της μέρας.

μπουτικ elegant

κατι το αλλοιωτικό
Ληδρας 234 - τηλ. 02-476070

- Μοντέρνα νεανικά μοντέλλα σε ζωντανά χρώματα και ελεύθερη γραμμή "elegant".
- γαλλικά εσώρουχα "Lou".
- γερμανικά μαγιώ "sonar".
- μια εξαιρετική συλλογή από ιταλικά και γαλλικά faux-bijoux και ζώνες.

ΚΑΒΑΛΛΕΤΟ

νεα διευθυνση, περισσότερα είδη, χαμηλότερες τιμές

Ανακοινώνεται στους πελάτες μας ότι το κατάστημα υλικών ζωγραφικής, αιογραφίας, ψηφιδωτού «ΚΑΒΑΛΛΕΤΤΟ», το οποίο βρίσκεται στην Ιπποκράτους 39Α, σύντομα θα μεταφερθεί στην Αριστοκτύπου 3 εντός της ΛΑΪΚΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ.

Εκτός από τα προαναφερθέντα γνωστά είδη, θα διατίθενται και υλικά αγγειοπλαστικής, χαλκογραφίας, γλυπτικής και γραφικής ύλης, πάντοτε στην ψηλή μας ποιότητα και στις χαμηλές μας τιμές.

εστιατόριο - ταβέρνα το αρχοντικό

Λαϊκή γειτονιά - τηλ. 450080

- Τα μεσημέρια προσφέρουμε πρότυπη παραδοσιακή κουζίνα σε τιμές μαγειριού.
- Το βράδυ μπορείτε να απολαύσετε όλη τη σειρά κυπριακών μεζεδών (ΜΕΦΡΕΣΚΟ κρέας) σ' ένα ήσυχο περιβάλλον. Τιμή €3.00 το άτομο.

Μπουρaria το «καπηλειό»

Λαϊκή γειτονιά - τηλ. 450080

- Ζεστό περιβάλλον κοντά στη παραδοσιακή τσιμινιά.
- Ζωντανή μουσική με το Ττόμη στο μπουζούκι και τον Άντρο στη κιθάρα.
- Διαλεγμένοι μεζέδες καπηλειού.
- Οι πιο χαμηλές τιμές μπουρarias χωρίς καμμία υπερτίμηση για τη μουσική

Κοιμειθεοιτρο ΕΠΑΛΛΑΞ

Λεωφόρος Αθηνάς 16 - 17, Τηλ. 30121 Λευκωσία 103

γνωρίστε την Κύπρο!



Γνωρίζοντας την Κύπρο αποκτάτε την πολιτιστική σας ταυτότητα. Οί κρυμμένες όμορφιές και οί πολλοί θησαυροί του τόπου μας σας περιμένουν να τους γνωρίσετε.

Ρίξτε μιá ματιά στον τουριστικό χάρτη και θα δήτε πώς ό μικρός μας χώρος προσφέρει σε άναλογία πολύ περισσότερα από όποιοδήποτε άλλο μέρος στον κόσμο. Αυτό άλλωστε διαπιστώνουν οί ξένοι που μās επισκέπτονται κάθε χρόνο.

Τά Γραφεία Πληροφοριών του ΚΟΤ μπορούν να σας βοηθήσουν να βρήτε αυτό που ζητάτε. Τό κάτι άλλο του Κυπριακού Τουρισμού.

Λίγες μέρες από την άδεια σας τó φθινόπωρο, τόν χειμώνα ή τήν άνοιξη θα τις χαρήτε καλύτερα άνακαλύπτοντας τόν τόπο σας και γνωρίζοντας τήν ιστορία του τόπου

μας και τήν πολιτιστική μας κληρονομιά. Βυζαντινά μνημεία, έκκλησίες, αρχαίους χώρους

- μιá ιστορία 8000 χρόνων - που θαυμάζουν επισκέπτες από όλο τόν κόσμο.

Προγραμματίζοντας έγκαιρα τις διακοπές σας θα δήτε πώς ό Αύγουστος δέν είναι ό μόνος μήνας για διακοπές.



Κυπριακός Όργανισμός Τουρισμού
18, Θ. Θεοδότου, Λευκωσία
Τηλ. 021-43374 Τέλεξ 2165 CYTOUR

ΣΙΓΟΥΡΑ
ΚΑΤΙ ΕΧΕΙ
ΝΑ ΜΑΣ ΠΕΙ...

